

“शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि र पर्यटन : समृद्ध पाँचपोखरीको मूलधन”

गाउँ शिक्षा योजना

(२०८२/०८३ - २०८५/०८६)

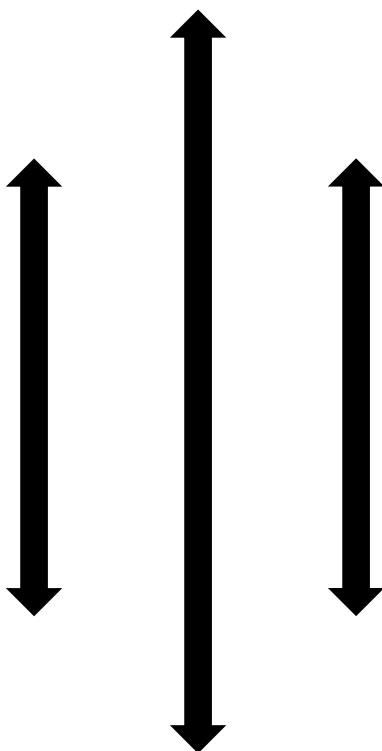
पाँचपोखरी थाड्पाल गाउँपालिका
गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

सिन्धुपाल्चोक

स्थानीय सरकार
पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका
गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय
थाङ्पालधाप, सिन्धुपाल्चोक
बागमती प्रदेश, नेपाल
२०७३

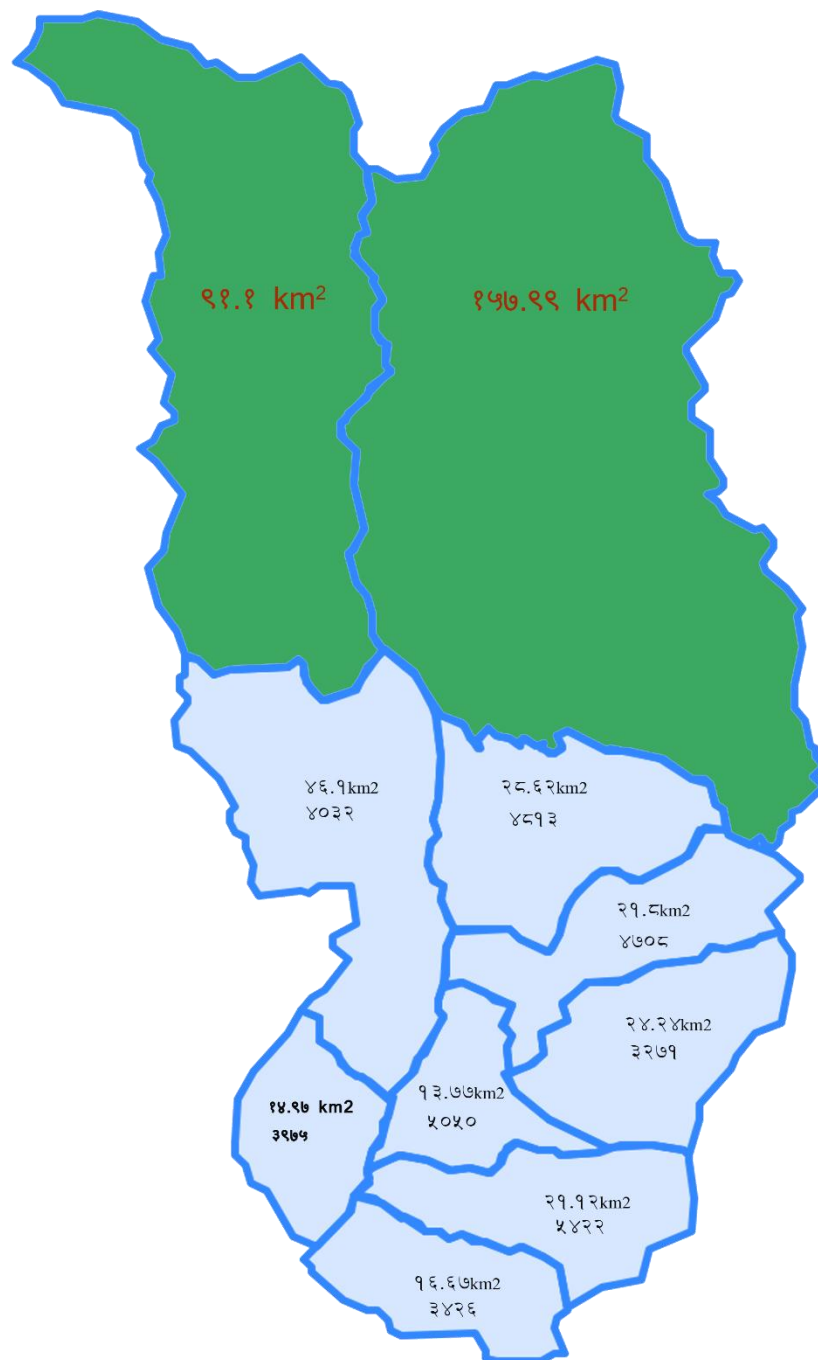
गाउँ शिक्षा योजना
(२०८२/२०८३ - २०९१/२०९२)

गाउँकार्यपालिकाको मिति २०८३/०३/०८ गतेको निर्यणबाट स्वीकृत

गाउँ शिक्षा योजना

(२०८२/२०८३-२०९१/२०९२)

पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकाको नक्सा

पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका सिन्धुपाल्चोक २०८३

गाउँकार्यपालिका

क्र.स	नामथर	पद
१	श्री टासी लामा	अध्यक्ष
२	श्री सुनिता अधिकारी	उपाध्यक्ष
३	श्री आलोक कुमार स्याङबो	सदस्य
४	श्री बाबुलाल स्याङबो	सदस्य
५	श्री सुन छिरिङ तामाङ	सदस्य
६	श्री कुल बहादुर बस्नेत	सदस्य
७	श्री काले गोले	सदस्य
८	श्री नारायण भट्टराई	सदस्य
९	श्री सुके तामाङ	सदस्य
१०	श्री विष्णु बहादुर खड्का	सदस्य
११	श्री लक्ष्मी तामाङ	सदस्य
१२	श्री रीता तामाङ	सदस्य
१३	श्री कल्पना पण्डित	सदस्य
१४	श्री लक्ष्मी तामाङ	सदस्य
१५	श्री टासी शेर्पा	सदस्य
१६	श्री विमला वि.क.	सदस्य
१७	श्री लक्ष्मण कुईकेल	सदस्य-सचिव

गाउँशिक्षा समिति

क्र.स	नामथर	पद
१	श्री टासी लामा	संयोजक
२	श्री काले गोले	सदस्य
३	श्री ग्याल्बो साम्देन तामाङ	सदस्य
४	श्री कल्पना पण्डित	सदस्य
५	श्री निर्मला धिताल	सदस्य
६	श्री राजु तामाङ	सदस्य
७	श्री दिल कुमारी साकी	सदस्य
८	श्री मोहन तामाङ	सदस्य
९	श्री अजय कुमार धिताल	सदस्य
१०	श्री सरिता गौतम	सदस्य-सचिव

गाउँशिक्षा योजना निर्माण निर्देशक समिति

क्र.स	नामथर	पद
१	श्री कमला खनाल	संयोजक
२	श्री राम प्रसाद न्यौपाने	सदस्य
३	श्री सरिता गौतम	सदस्य
४	श्री ग्याल्बो साम्देन तामाङ	सदस्य
१	श्री जीवन थापा	प्राविधिक सहयोग

निर्माण : नेपाल विकास अनुसन्धान तथा कन्सल्टेन्ट प्रा.लि, नागार्जुन, काठमाडौं नेपाल

फोन नं. ९८०२०९८९८० Register NO. : 28755/078/079

स्थानीय सरकार
पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका
गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय
थाङ्पालधाप, सिन्धुपाल्चोक

२०७३

मन्तव्य

नेपालको संविधानले शिक्षालाई मौलिक अधिकारको रूपमा स्थापित गर्दै अनुसूची -८ मा भएको व्यवस्था अनुसार स्थानीय सरकारलाई आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा सम्मको व्यवस्थापन गर्ने क्षेत्राधिकार दिएको र संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको प्रारूपसँगै जारी भएको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (ज) ले आधारभूत तथा माध्यमिक तहका लागि २३ वटा अधिकार तोकेको र सोही ऐनको दफा २४ को उपदफा १ मा स्थानीय तहले शिक्षा योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था गरे बमोजिम पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकाले आ.व. २०८२/०८३ देखि २०९१/०९२ सम्मका लागि यो १० वर्षे गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

यस योजनाले पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकाको शैक्षिक प्रणालीलाई सहज र व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्नका लागि सबै भन्दा पहिला विद्यालय पहुँच भन्दा बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भित्र ल्याउनु, विद्यालय शिक्षा गुणस्तरमा सुधार गर्नु, सिकाई उपलब्धि वृद्धि गर्नु, प्रविधिमैत्री शिक्षा, विद्यालयमा सुशासन, शिक्षकहरूको क्षमता विकास, भौतिक पूर्वाधारका संरचना निर्माण र शिक्षामा अधिकतम लगानी गर्ने साथै गाउँपालिकाको मुख्य नारा “शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि र पर्यटन : समृद्ध पाँचपोखरीको मूलधन” भन्ने नारालाई औचित्य पुष्टी गर्ने विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, गाउँ शिक्षा योजनाले लिएका लक्ष्य र उद्देश्य पूरा भई शैक्षिक गन्तव्यको रूपमा विकास हुने कुरामा विश्वस्त रहेको छु । योजना निर्माणका क्रममा छुटेका विषय तथा योजना कार्यान्वयनको क्रममा देखिएका विभिन्न समस्याहरूको समाधान गर्दै प्राप्त हुन आएका सकारात्मक सुझावहरूलाई समेत समेट्दै पूर्ण रूपमा कार्यान्वयनका लागि सरोकारवाला सबैको पूर्ण अपेक्षा गर्दछु । योजना निर्माण कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने गाउँ शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलका सदस्यहरू, जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, शिक्षाप्रेमी, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी लगायत सबैलाई हार्दिक आभार प्रकट गर्दै आगामी दिनमा समेत शिक्षा क्षेत्रको विकासमा यहाँहरूको रचनात्मक सल्लाह, सुझाव र सहयोगको अपेक्षा गर्दछु ।

०७ असार, २०८३

टासी लामा

अध्यक्ष

स्थानीय सरकार

पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

थाङ्पालधाप, सिन्धुपाल्चोक

२०७३

मन्तव्य

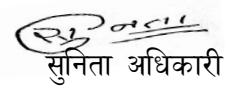

नेपालमा संघीयता लागु भए पश्चात संविधानको अनुसूची -८ मा माध्यमिक शिक्षा सम्मको क्षेत्राधिकार स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण गरेकोले सिन्धुपाल्चोक जिल्ला पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकाले पनि संवैधानिक अधिकार अनुरूप गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गरिएको हो। पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका १२ वटा स्थानीय तह मध्ये प्राकृतिक स्रोत, साधन र सुन्दरताले भरीपूर्ण गाउँपालिका हो। शिक्षा नै विकासको मेरुदण्ड भएकोले यस गाउँपालिकाको सम्भावना र चुनौतीको विश्लेषण गरी शैक्षिक उन्नयन गर्नु हाम्रो काँधमा आएको छ। हामी सबैको साझा उद्देश्य आम नागरिकलाई शिक्षाको समान अवसर प्रदान गरि समुन्नत, व्यवस्थित र दिगो रूपमा शिक्षाको विकास गर्नु हो। गाउँपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रको समुचित, न्यायोचित र सुव्यवस्थित विकासको लागि हामी निरन्तर प्रयासरत छौं।

राष्ट्रिय स्तरमा निर्माण भएका योजनाले स्थानीय आवश्यकता, चासो र सरोकार लगायत भौगोलिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र प्राकृतिक विशिष्टतालाई पूर्ण रूपमा समेट्न सकेको हुँदैन त्यसैले स्थानीय स्तरमा परम्परागत ज्ञान, सीप, पेशा व्यवसाय र प्रविधिलाई संरक्षण र संवर्द्धन गर्न स्थानीय सम्पदा, वातावरण, पर्यटकीय स्थल र जैविक विविधता प्रति जागरुक हुन स्थानीय स्रोत, साधनको अधिकतम परिचालन गर्न र स्थानीय संस्कृति तथा कलाकौशल प्रति सम्मान गर्दै शिक्षा प्रणालीलाई थप व्यवस्थित बनाई सिकाई अनुकूल वातावरण निर्माण सँगै विद्यार्थीलाई न्युनतम सिकाई उपलब्धी हासिल गराउने उद्देश्यका साथ यस पालिकाले गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ।

अन्त्यमा, यस गाउँ शिक्षा योजना निर्माणमा सक्रिय सहभागी भई योगदान पुऱ्याउनु हुने योजना निर्माण समिति, जनप्रतिनिधि, शिक्षाप्रेमी, समाजसेवी, कर्मचारी लगायतका व्यक्तित्वहरुप्रति हार्दिक आभार सहित विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

०७ असार, २०८३

सुनिता अधिकारी

उपाध्यक्ष

स्थानीय सरकार
पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका
गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय
थाङपालधाप, सिन्धुपाल्चोक
२०७३

मन्तव्य

शिक्षा कुनै पनि राष्ट्र र समाजको समृद्धि, सुशासन र दिगो विकासको मेरुदण्ड हो। गुणस्तरीय, समाजसेवी, प्रविधिमैत्री तथा जीवनोपयोगी शिक्षा बिना सक्षम, सिर्जनशील र जिम्मेवार नागरिक निर्माण सम्भव हुदैन। संविधानको अनुसूची-८ मा आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापन तथा विकासको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको सन्दर्भमा पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिकाले शिक्षा

क्षेत्रलाई आफ्नो विकासको प्रमुख प्राथमिकतामा राख्दै आएको छ ।

यसै उद्देश्यलाई मूर्तरूप दिन गाउँपालिकाले गाउँ शिक्षा योजना (२०८२-२०९२) तयार गरेको छ। यो योजना आगामि १०(दश) वर्षसम्म शिक्षा क्षेत्रको समग्र मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा कार्य गर्नेछ। योजनामा शिक्षामा समान पहुँच, सिकाई उपलब्धीको सुधार, प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाई, दक्ष तथा उत्प्रेरित शिक्षक व्यवस्थापन, बालमैत्री तथा समावेशी विद्यालय, विपद उत्थानशील शैक्षिक पूर्वाधार, स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन, सुशासन र पारदर्शिता तथा जवाफदेहितालाई विशेष प्राथमिकता दिइएको छ।

पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिकाको भौगोलिक विकटता, प्राकृतिक विपद्को जोखिम, बसाईसराइ, विद्यार्थी संख्यामा आएको परिवर्तन तथा गुणस्तरीय शिक्षाप्रतिको बढ्दो अपेक्षालाई मध्यनजर गर्दै यस योजनाले स्थानीय आवश्यकता, सम्भावना र चुनौतीको यथार्थ विश्लेषणका आधारमा दीर्घकालीन रणनीति तय गरेको छ। यस योजनाको सफल कार्यान्वयनबाट प्रत्येक बालबालिकाले सुरक्षित, समावेशी, गुणस्तरीय तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अवसर प्राप्त गर्ने विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, यस योजना निर्माण प्रक्रियामा गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, कार्यपालिकाका सदस्यहरु, गाउँ शिक्षा निर्माण समिति, शिक्षा तथा खेलकुद शाखा, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, अभिभावक, कर्मचारी, विद्यार्थी, विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय, विज्ञ तथा सम्पूर्ण सरोकारवालाबाट प्राप्त अमूल्य सुझाव, सहयोग र सक्रिय सहभागिताप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु।

०७ असार, २०८३

लक्ष्मण कुईकेल

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूची

योजनाको सारांश.....	१
१. विषय प्रवेश.....	१
२. शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता औचित्य.....	२
३. शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया.....	३
४. योजनाको दस्तावेजको स्वरूप.....	४
परिच्छेद -१ परिचय.....	६
१.१ गाउँपालिकाको परिचय.....	६
१.१.१ जनसाङ्ख्यिक संरचना.....	७
१.१.२ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था.....	८
१.१.३ आर्थिक अवस्था.....	९
१.१.४ शैक्षिक अवस्था.....	१०
१.२ सवल पक्ष	१५
१.३ शिक्षा क्षेत्रका समस्या.....	१६
१.४ अवसरहरू.....	१७
१.५ चुनौतिहरू.....	१७
परिच्छेद -२ दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण.....	१९
२.१ दूरदृष्टि.....	१९
२.२ लक्ष्य.....	१९
२.३ उद्देश्यहरू.....	१९
२.४ रणनीतिहरू.....	१९
२.५ अपेक्षित उपलब्धीहरू.....	२१
२.६ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण.....	२२
२.७ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि.....	२३
परिच्छेद -३ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र.....	२४
३.१ प्राथमिक बालविकास र शिक्षा.....	२४
३.२ आधारभूत शिक्षा	२८

३.३ माध्यमिक शिक्षा.....	३४
३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	३८
३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	४२
परिच्छेद -४: अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू.....	४७
४.१ पाठ्यपुस्तक र मूल्याङ्कन	४७
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास.....	५१
४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण.....	५५
४.४ विद्यालय दिवा खाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम.....	५८
४.५ आपतकालिन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा.....	६२
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	६५
४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	६८
परिच्छेद -५ विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन	७४
५.१ शिक्षाको संस्थागत क्षमता विकास	७४
५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	७८
५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन.....	८०
परिच्छेद -६ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	८३
परिच्छेद -७ कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण.....	८७
सन्दर्भ सामग्रीहरू	९१
अनुसूची -१ : बजेट अनुमान.....	९२
अनुसूची -२ : शिक्षक दरवन्दी.....	१००
अनुसूची -३ : विद्यालय विवरण	१०१
अनुसूची -४ : विद्यार्थी संख्या.....	१०२
अनुसूची -५ : निर्णयहरू.....	१०३

योजनाको सारांश

गाउँ शिक्षा योजना स्थानीय तहभित्रको शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो बनाउने उद्देश्यले तयार गरिएको समग्र रणनीतिक दस्तावेज हो । यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकास देखि माध्यमिक तथा वैकल्पिक/आजीवन शिक्षासम्मका कार्यक्रमलाई एकीकृत ढङ्गले समेटेको छ । योजनाको प्रमुख उद्देश्यहरूमा शिक्षामा पहुँच र समता विस्तार, सिकाइ उपलब्धि सुधार, शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि, विद्यालय शासन र व्यवस्थापन सुदृढीकरण, प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग, तथा सुरक्षित र बालमैत्री वातावरण निर्माण समावेश छन् ।

योजना तयार गर्दा तथ्याङ्क विश्लेषण, विद्यालय अवस्था अध्ययन, सरोकारवालासँग परामर्श तथा स्थानीय आवश्यकता पहिचानलाई आधार बनाइएको छ । यसले विद्यालय भर्ना र निरन्तरता, ड्रपआउट न्यूनीकरण, लक्षित समूह (बालिका, दलित, अपाङ्गता भएका बालबालिका, सीमान्तकृत समुदाय) का लागि विशेष कार्यक्रम, तथा गैर-औपचारिक/वैकल्पिक शिक्षालाई प्राथमिकता दिएको छ ।

कार्यान्वयन रणनीतिमा स्पष्ट लक्ष्य, परिणाम सूचक, वार्षिक कार्ययोजना, जिम्मेवारी बाँडफाँड र अनुगमन-मूल्याङ्कन व्यवस्था समावेश गरिएको छ । स्थानीय स्रोत परिचालन, अन्तर-तह समन्वय, समुदाय सहभागिता र सार्वजनिक—निजी साझेदारीलाई जोड दिइएको छ ।

समग्रमा, यो शिक्षा योजना स्थानीय तहको शैक्षिक रूपान्तरणका लागि मार्गदर्शक दस्तावेज हो । योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सबै बालबालिकालाई समान अवसर, गुणस्तरीय सिकाइ र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्दै सामाजिक न्याय र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

१. विषय प्रवेश

संविधानतः संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहमा निहित भएको छ । नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ तथा विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाले स्थानीय तहलाई आफ्ना भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भ अनुसार शिक्षा नीति तथा योजना निर्माण गर्ने स्पष्ट अधिकार र दायित्व प्रदान गरेको छ । यस सन्दर्भमा स्थानीय शिक्षा योजना स्थानीय तहको शिक्षा विकासको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण मानिन्छ ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहभित्रका बालबालिका, युवा तथा वयस्कहरूको समावेशी, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले तयार गरिने दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना हो । यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकास देखि माध्यमिक तह, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्मका सबै आयामलाई समेट्दै स्थानीय

आवश्यकतामा आधारित लक्ष्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा बजेटको स्पष्ट खाका प्रस्तुत गर्दछ। साथै, यसले संघीय तथा प्रदेशस्तरीय शिक्षा नीति, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP) तथा दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) सँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ ।

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया तथ्यमा आधारित, सहभागीमूलक र समावेशी हुनुपर्दछ। यस क्रममा विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, समुदाय, सरोकारवाला निकाय तथा विषयगत विज्ञहरूको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्नु आवश्यक हुन्छ। यसले शिक्षा क्षेत्रमा विद्यमान असमानता, पहुँचको समस्या, गुणस्तरका चुनौती, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाल, अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, डिजिटल शिक्षा, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् प्रतिरोधी शिक्षा प्रणाली जस्ता समसामयिक विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सहयोग गर्दछ।

यसरी तयार गरिने स्थानीय शिक्षा योजनाले स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने तथा नतिजामूलक कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ। दीर्घकालीन दृष्टि, स्पष्ट लक्ष्य र मापनयोग्य सूचकहरू सहितको स्थानीय शिक्षा योजना मार्फत स्थानीय तहले आफ्ना नागरिकका लागि समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो शिक्षा प्रणाली निर्माण तर्फ ठोस कदम चाल्न सक्नेछ।

२. शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

शिक्षा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय विकासको आधारस्तम्भ हो। गुणस्तरीय, समावेशी र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो विकास सम्भव हुँदैन। संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको सन्दर्भमा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य झनै बढेको छ। स्पष्ट दृष्टि, लक्ष्य र रणनीतिबिना सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रमहरू अपेक्षित नतिजा दिन नसक्ने हुँदा व्यवस्थित शिक्षा योजना अपरिहार्य भएको छ।

शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख आवश्यकता स्थानीय सन्दर्भ, आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा विकासलाई अगाडि बढाउनु हो। देशभर शिक्षा क्षेत्रमा भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विविधता विद्यमान छ। एकै किसिमको नीति र कार्यक्रमले सबै स्थानका समस्या समाधान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय तथ्याङ्क, विद्यालयको अवस्था, सिकाइ उपलब्धि, पहुँच र निरन्तरताको अवस्था, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा स्रोत साधनको यथार्थ मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा योजना तयार गर्नु आवश्यक हुन्छ। यसले स्थानीय समस्यालाई पहिचान गरी समाधानमुखी हस्तक्षेप सुनिश्चित गर्दछ।

शिक्षा योजना निर्माणको अर्को महत्वपूर्ण औचित्य सीमित स्रोत साधनको प्रभावकारी र पारदर्शी उपयोग हो। शिक्षा क्षेत्रमा लगानी बढ्दै गए तापनि स्रोतको सही प्राथमिकता निर्धारण हुन नसक्दा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन। शिक्षा योजनाले स्पष्ट प्राथमिकता, कार्यक्रम र बजेटबीचको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी स्रोतको दोहोरोपन घटाउने र नतिजामूलक लगानी सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ। साथै, यसले विकास साझेदार तथा अन्य सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सहज बनाउँछ।

समावेशीता, समानता र सामाजिक न्याय प्रवर्द्धन गर्नु पनि शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख औचित्य हो। बालबालिकाको पहुँच बाहिर रहने अवस्था, लैङ्गिक विभेद, जातीय तथा सामाजिक बहिष्करण, अपाङ्गता, गरिबी र भौगोलिक कठिनाइका कारण सिर्जित असमानतालाई सम्बोधन गर्न लक्षित रणनीति आवश्यक हुन्छ। शिक्षा योजनाले GESI उत्तरदायी कार्यक्रमहरू समावेश गरी पछाडि परेका तथा जोखिममा रहेका समूहको शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ।

त्यसैगरी, शिक्षा योजनाले शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर सुधार र दिगोपन सुनिश्चित गर्दछ। शिक्षकको पेशागत विकास, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, शिक्षण-सिकाइ प्रक्रिया, परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रणाली, डिजिटल शिक्षा र नवप्रवर्तनलाई योजनाबद्ध रूपमा अघि बढाउन शिक्षा योजना आवश्यक हुन्छ। साथै जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र आपतकालीन अवस्थामै पनि सिकाइ निरन्तरता कायम राख्ने शिक्षा प्रणाली निर्माणका लागि दीर्घकालीन सोच र तयारी शिक्षा योजनामार्फत मात्र सम्भव हुन्छ।

यसरी, शिक्षा योजना निर्माण स्थानीय देखि राष्ट्रिय लक्ष्यसम्मको सेतुका रूपमा कार्य गर्दछ। यसले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीतिसँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वय गर्दै उत्तरदायी, प्रभावकारी र परिणाममुखी शिक्षा प्रणाली निर्माण गर्न स्पष्ट दिशा प्रदान गर्दछ। त्यसैले, गुणस्तरीय, समावेशी र दिगो शिक्षा सुनिश्चित गर्न शिक्षा योजना निर्माण आवश्यक मात्र नभई अत्यन्त औचित्यपूर्ण कार्य हो।

३. योजना निर्माण प्रक्रिया

शिक्षा योजना निर्माण गर्दाका देहाय बमोजिमका सामग्रीहरूलाई आधार लिएर योजना निर्माण गरिएको थियो।

क) नेपालको संविधान

ख) सोह्रौँ आवधिक योजना

ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७

- ड) राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच
- च) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली
- छ) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना
- ज) राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६
- झ) दिगो विकास लक्ष्य
- ञ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८
- ट) स्थानीय तहको मध्यकालिन खर्च संरचना
- ठ) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन, २०७८
- ड) राजनीतिक दलको घोषणापत्र
- ढ) विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी संघसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि

त्यसै गरी योजना निर्माणको क्रममा देहाय बमोजिमका प्रक्रियाहरू अवलम्बन गरिएको थियो।

- क) कार्यपालिकाको बैठकको निर्णय
- ख) योजना निर्माण समितिको गठन
- ग) सरोकारवालाहरूको भेलाको उपस्थिति र निर्णय
- घ) प्रथम मस्यौदा तयारी
- ङ) योजनाको अन्तिम रूप
- च) योजनाको मूल्यांकन
- छ) योजनाको स्वीकृति र कार्यान्वयनको अवस्था

४. योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

गाउँ शिक्षा योजनाको परिच्छेद-१ मा पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकाको पृष्ठभूमि, शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू चुनौतीहरू र अवसरहरू उल्लेख गरिएको छ। परिच्छेद-२ मा यस योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू र प्रमुख अपेक्षित उपलब्धिहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

परिच्छेद-३ मा विद्यालय क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रगत योजनाका खाका समावेश गरिएको छ। यसमा समावेश गरिएका उपक्षेत्रहरूमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ रहेका छन्। परिच्छेद-४ मा विद्यालय शिक्षाका विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ। यसमा समावेश गरिएका अन्तरसम्बन्धित विषयहरूमा पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, समता

तथा समावेशीकरण, स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा, विद्यालय भौतिक विकास र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेका छन्।

परिच्छेद-५ मा विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत आवश्यक संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका समावेश गरिएको छ। परिच्छेद-६ मा योजनाका लागि लगानी र स्रोत व्यवस्थापन के कसरी गर्ने भन्ने विषय प्रस्तुत गरिएको छ । परिच्छेद-७ मा योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजाहरू र मुख्य-मुख्य सूचकहरू उल्लेख गरिएको छ।

परिच्छेद - १

परिचय

१. गाउँपालिकाको परिचय:

नेपालको बागमती प्रदेश सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका कुल ४३६.४ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको साविकका बाँसखर्क, बरुवा, भोताङ, थाङ्पालकोट, गुन्सा, थाङ्पालधाप, भोटेनाम्लाङ र लाँगर्चे गाउँ विकास समितिहरूलाई मिलाएर वि.सं. २०७४ सालमा गाउँपालिकाको पुनः संरचना गरिएको हो। देशिय मानचित्रमा ३० डिग्री ८५ मिनेट ७७ सेकेण्ड देखि ३० डिग्री ९७ मिनेट ५७ सेकेण्ड उत्तरी अक्षांश र ३६ डिग्री १८ मिनेट ९५ सेकेण्ड देखि ३६ डिग्री ९२ मिनेट ९८ सेकेण्ड पूर्व देशान्तर विच फैलिएको यस गाउँपालिकाका पूर्वमा जुगल गाउँपालिका, चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका तथा ईन्द्रावती गाउँपालिका पश्चिममा हेलम्बु गाउँपालिका उत्तर तर्फ रसुवा र लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज साथै दक्षिण तर्फ मेलम्ची नगरपालिका र ईन्द्रावती गाउँपालिका पर्दछन्। यो गाउँपालिकाको नामाङ्करण भएको स्थल पाँचपोखरी यही पालिकाको वडा नं ३ भोताङको भौगोलिक क्षेत्र भित्र लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जमा पर्दछ। साथै समुन्द्री सतहबाट ४२०० मिटरको उचाईमा यस पालिकाको उच्च भूभाग पाँचपोखरी पर्दछ। वन, उर्वर कृषि, जमिन, नदीनाला र जैविक विविधता जस्ता प्राकृतिक सम्पदाको यथेष्ट उपलब्धता पर्यटकीय गन्तव्यको लागि प्रशस्त स्थानहरू हुनु बहुमूल्य जडिबुटी प्रशस्त मात्रामा रहनु तथा धार्मिक महत्व बोकेका प्रशिद्ध स्थानहरू हुनु यस गाउँपालिकाको दिगो विकासका आधार स्तम्भका रूपमा रहेका छन्। वि.सं २०७८ सालको जनगणना अनुसार जम्मा २०,९९७ जना जनसंख्या मध्ये पुरुष जनसंख्या १०,६१४ जना र महिला जनसंख्या १०,३८३ जना रहेको देखिन्छ। सोहि अनुसार परिवार संख्या ५,९१४ परिवारको आकार ३.५५ लैङ्गिक अनुपात १०२.२२ जनघनत्व व्यक्ति/वर्ग कि. मि. ११२ रहेको देखिन्छ।

पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकामा आधारभूत विद्यालय (१-३) संचालित ५ वटा, आधारभूत विद्यालय (१-५) संचालित ५ वटा, आधारभूत विद्यालय (१-८) संचालित ४ वटा, माध्यमिक विद्यालय (१-१०) एक गुठी विद्यालय सहित १० वटा, माध्यमिक विद्यालय (१-१२) संचालित ४ वटा गरी जम्मा विद्यालय २४ वटा विद्यालयहरू हाल संचालनमा रहेका छन्। २०७८ सालको जनगणना अनुसार पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकाको साक्षरता दर ५७.६६ प्रतिशत रहेको छ। शैक्षिक सत्र २०८२ मा जम्मा ४,८४७ जना विद्यार्थीहरू जसमा छात्रा २,४४८ र छात्र २,३९९ अध्ययनरत

रहेका छन्। गाउँपालिका भित्र विभिन्न विद्यालयहरूमा स्वीकृत दरवन्दी, राहत, शिक्षण सिकाइ अनुदान, गाउँपालिका अनुदान (मातृभाषा शिक्षक, स्वयम्सेवक शिक्षक, बालविकास सहजकर्ता) बालविकास सहजकर्ता, विद्यालय कर्मचारी र संघसंस्था गरी जम्मा ३०० जना कार्यरत रहेका छन् ।

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ लगायत विभिन्न कानुनी प्रावधानले दिएको अधिकार र कर्तव्यलाई उपयोग गर्दै गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिकस्तर बृद्धि र विकासका लागि यो १०(दश) वर्षे गाउँ शिक्षा योजना तयार पारिएको हो। आ.व. २०८२/८३ देखि २०९१/९२ सम्मका लागि यो योजना तयार पारिएको छ । नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ दिगो विकासको लक्ष्य, सोह्रौं आवधिक योजना, अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन, २०७६, स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७९ (परिमार्जित संस्करण, २०८१) राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६, वागमती प्रदेश शिक्षा नीति विद्यालय शिक्षा क्षेत्र विकास कार्यक्रम तथा विभिन्न ऐन कानूनको परिधिमा रहेर स्थानीय सरोकारवाला विज्ञ तथा जनप्रतिनिधिहरू संग चरणबद्ध रूपमा छलफल गरी आवश्यक दस्तावेज तथा तथ्याङ्कहरू प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रूपमा संकलन गरी गाउँपालिकाको शिक्षामा आवश्यकता र स्रोतलाई मध्यनजर गर्दै यो योजना निर्माण गरिएको हो।

यस योजनाले विद्यालयहरूको भौतिक एवं शैक्षिक पूर्वाधार विकासमा सहयोग पुऱ्याउनुका साथै विगतमा पुरा गर्न नसकिएका विषय र विद्यमान चुनौतिहरूको अन्तर घटाउन सहयोग गर्ने अवसरका रूपमा लिदै परिवर्तित परिस्थिति अनुसार कार्यान्वयनमा लचकता अपनाउन सकिने गरी नयाँ योजना कार्यक्रम र भावि कार्यदिशा तय गरेको छ । योजनाको सफल कार्यान्वयनको सुनिश्चितताको लागि गाउँसभा, कार्यपालिका, कर्मचारी, शिक्षक, अभिभावक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति र सामुदायिक संघ संस्थाहरूको बलियो प्रतिवद्धताका साथ स्थानीय/राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरुवाट निरन्तर सहयोग प्राप्त हुने विश्वास लिइएको छ । योजनाले समेटन नसकेका विषय एवं कमजोरीहरू औल्याइदिन र आगामि दिनमा यसलाई अझ व्यवहारिक अर्थात् वस्तुपरक ढंगबाट कार्यान्वयन योग्य बनाउन यहाँहरूको अमूल्य सुझाव र सकारात्मक राय सल्लाहको अपेक्षा समेत गरिन्छ ।

शिक्षा तथा खेलकुद शाखा
पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका

१.१.१ जनसाङ्ख्यिक संरचना

यस स्थानीय तहको जनसाङ्ख्यिक संरचनाले विविधता, गतिशीलता र विकासका चुनौती तथा सम्भावनालाई एकैसाथ प्रतिबिम्बित गर्दछ। जनसङ्ख्याको बनावट हेर्दा पुरुष र महिलाको सख्या अनुपात करिब सन्तुलित रहेको पाइन्छ, यद्यपि कार्यशील उमेर समूहमा पुरुषको बाह्य बसाइसराइका कारण महिला जनसङ्ख्याको अनुपात तुलनात्मक रूपमा बढी देखिने अवस्था पनि रहेको छ। बालबालिका, किशोर-किशोरी, कार्यशील उमेर (१५-५९ वर्ष) तथा ज्येष्ठ नागरिकको जनसङ्ख्या वितरणले भविष्यको शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा आवश्यकतालाई संकेत गर्दछ। यस स्थानीय तहमा अल्पसङ्ख्यक, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायहरूको उल्लेखनीय उपस्थिति रहेको छ। यी समूहहरू सामाजिक, आर्थिक तथा शैक्षिक पहुँचका दृष्टिले अझै पनि जोखिममा रहेको अवस्था देखिन्छ, जसले लक्षित तथा समावेशी नीतिको आवश्यकता औँल्याउँछ।

जनसङ्ख्याको वृद्धिदर मध्यम स्तरको रहेको अनुमान गरिन्छ। जन्मदर, मृत्युदर, स्वास्थ्य सेवामा पहुँच तथा बसाइसराइका प्रवृत्तिले यस वृद्धिदरलाई प्रभावित गरेको छ। यदि हालको प्रवृत्ति निरन्तर रहेमा आगामी वर्षहरूमा कार्यशील उमेर समूहको हिस्सा क्रमशः घट्ने र ज्येष्ठ नागरिकको जनसङ्ख्या बढ्ने सम्भावना देखिन्छ।

बसाइसराइको दृष्टिले यो स्थानीय तह श्रममा आधारित बाह्य तथा आन्तरिक बसाइसराइबाट प्रभावित छ। रोजगारी, शिक्षा र सेवा सुविधाको खोजीमा युवा वर्गको बाहिरिने प्रवृत्तिले स्थानीय उत्पादनशीलता र विद्यालय उमेर समूहको संख्यामा असर पारेको छ। जनसङ्ख्याको समग्र प्रक्षेपणले दीर्घकालमा शिक्षा, सीप विकास, रोजगारी सिर्जना र सामाजिक संरक्षण कार्यक्रमलाई जनसाङ्ख्यिक यथार्थ सँग जोडेर अघि बढाउनुपर्ने आवश्यकता स्पष्ट पार्दछ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहको जनसाङ्ख्यिक संरचनाले समावेशी विकास, लक्षित शिक्षा तथा मानव संसाधन विकास रणनीतिका लागि बलियो आधार प्रदान गर्दछ।

१.१.२ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

यस स्थानीय तह सामाजिक, सांस्कृतिक र भाषिक विविधताले सम्पन्न क्षेत्रका रूपमा परिचित छ। यहाँ विभिन्न जातजाति र समुदायहरूको बसोबास रहेको छ, जसले आपसी सहअस्तित्व, सहिष्णुता र सामाजिक सद्भावको परम्परालाई बलियो बनाएको छ। हिन्दु, बौद्ध तथा अन्य धर्मावलम्बीहरूको उपस्थिति रहेको यो क्षेत्रमा धार्मिक सहिष्णुता र विविध आस्था प्रणाली सामाजिक जीवनको अभिन्न अङ्गका रूपमा विकसित भएका छन्।

स्थानीय तहमा प्रचलित परम्परा, संस्कृति, चाडपर्व, संस्कार, लोककला तथा सांस्कृतिक अभ्यासहरूले समुदायको पहिचान, मूल्य मान्यता र सामाजिक आचरणलाई निर्देशित गर्दछन्। यस्ता सांस्कृतिक सम्पदाले सामाजिक एकता, नैतिक शिक्षा र अन्तरपुस्तीय सम्बन्ध सुदृढ गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन्। तथापि आधुनिक जीवनशैली, शहरीकरण र वैदेशिक प्रभावका कारण केही परम्परागत अभ्यासहरू क्रमशः लोपोन्मुख हुने जोखिममा रहेका छन्।

भाषिक दृष्टिले यस स्थानीय तह बहुभाषिक प्रकृतिको छ। नेपाली भाषासँगै विभिन्न मातृभाषाहरू प्रयोगमा छन्, जसले सांस्कृतिक पहिचान र सिकाइ प्रक्रियामा विशेष महत्त्व राख्दछन्। मातृभाषामा आधारित शिक्षा तथा सञ्चारले बालबालिकाको सिकाइ सहज बनाउने र समावेशी शिक्षा प्रवर्द्धन गर्ने सम्भावना देखिन्छ।

यस स्थानीय तहमा पुस्तौंदेखि हस्तान्तरण हुँदै आएको रैथाने ज्ञान, सीप र प्रविधि कृषि, पशुपालन, जडीबुटी, घरेलु उद्योग, वास्तुकला, खानपान र प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनसँग जोडिएका छन्। यस्ता ज्ञान र सीपहरूले स्थानीय जीविकोपार्जन, आत्मनिर्भरता र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउँदै आएका छन्। यद्यपि पर्याप्त अभिलेखीकरण, प्रवर्द्धन र आधुनिक प्रविधिसँगको समन्वयको अभावले यी ज्ञान सीपहरूको निरन्तरता चुनौतीमा परेको देखिन्छ।

समग्रमा, सामाजिक, सांस्कृतिक विविधता, मातृभाषा र रैथाने ज्ञान यस स्थानीय तहका अमूल्य सम्पदा हुन्। तिनको संरक्षण, प्रवर्द्धन र शिक्षा तथा विकास योजनासँग एकीकरण गर्नु दीर्घकालीन सामाजिक विकासका लागि अपरिहार्य देखिन्छ।

१.१.३ आर्थिक अवस्था

यस स्थानीय तहको आर्थिक संरचना मुख्यतः कृषि, पर्यटन तथा उद्यमशीलतामा आधारित रहेको छ। परम्परागत कृषि यहाँको प्रमुख व्यवसायका रूपमा विद्यमान छ, जसअन्तर्गत अन्नबाली, तरकारी, फलफूल, पशुपालन तथा साना स्तरका कृषि आधारित गतिविधिहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। यद्यपि सिँचाइ, प्रविधि, बजार पहुँच र मूल्य श्रृंखलाको सीमितताका कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व अपेक्षा अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन।

उद्योग तथा व्यापारको क्षेत्रमा घरेलु तथा साना उद्योगहरू जस्तै: खाद्य प्रशोधन, हस्तकला, निर्माण सामग्री, सिलाइ कटाइ तथा कृषि आधारित उद्योग आर्थिक क्रियाकलापका महत्वपूर्ण आधार बनेका छन्। स्थानीय बजार, साना व्यापारिक प्रतिष्ठान र सेवा व्यवसायले रोजगारी सिर्जना गरिरहेको भए पनि पूँजी, सीप, प्रविधि र लगानी वातावरणको कमजोरीले यस क्षेत्रको विस्तार सीमित रहेको देखिन्छ।

पर्यटन सम्भावनाको दृष्टिले यस स्थानीय तहमा प्राकृतिक, धार्मिक र सांस्कृतिक सम्पदाले आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनको अवसर प्रदान गरेका छन्। धार्मिक यात्रा, स्थानीय संस्कृति र प्राकृतिक सौन्दर्यमा आधारित पर्यटन गतिविधिले आयआर्जन र रोजगारी सिर्जनामा योगदान पुऱ्याउने सम्भावना रहे तापनि पूर्वाधार विकास, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन अझै अपर्याप्त छन्।

रोजगारीका अवसरहरू सीमित भएकाले श्रमशक्तिको उल्लेखनीय हिस्सा आन्तरिक तथा वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न रहेको छ। रेमिट्यान्सले घरायसी अर्थतन्त्रमा योगदान पुऱ्याए पनि दीर्घकालीन उत्पादनशील क्षेत्रमा यसको न्यून प्रयोग चुनौतीका रूपमा देखिन्छ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहको आर्थिक विकासका लागि कृषि आधुनिकीकरण, साना तथा मध्यम उद्यम प्रवर्द्धन, पर्यटन विकास र सीपमूलक रोजगारी सिर्जनालाई एकीकृत रूपमा अघि बढाउनु आवश्यक देखिन्छ।

१.१.४ शैक्षिक अवस्था

उपक्षेत्र	अवस्थाको विश्लेषण
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा बालबालिकाको समग्र विकासको आधार हो। यस गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको सङ्ख्या २३ रहेको छ भने ती केन्द्रहरूमा समेटिएका बालबालिकाको सङ्ख्या ८२३ रहेको छ। केन्द्रहरूको भौगोलिक वितरण र सेवा गुणस्तरमा एकरूपता नदेखिने अवस्था छ। लैङ्गिक दृष्टिले प्रारम्भिक तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा सन्तुलित देखिन्छ। यद्यपि अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकाको पहुँच र नियमितता अझै चुनौतीपूर्ण छ। अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार, विशेष सिकाइ सामग्री र समावेशी शिक्षण अभ्यासको अभाव यसका प्रमुख कारण हुन्। प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा कार्यरत सहजकर्ताको सङ्ख्या ३१ रहेको छ। अधिकांश सहजकर्ताले आधारभूत तालिम प्राप्त गरे पनि खेल आधारित सिकाइ, बालमनोविज्ञान र समावेशी शिक्षण विधिमा निरन्तर क्षमता अभिवृद्धि आवश्यक देखिन्छ। सहजकर्ता बालबालिका अनुपात २६.५४ रहेको छ, जुन केही केन्द्रमा मापदण्ड अनुकूल छैन।

	पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित, बालमैत्री कक्षाकोठा, खानेपानी, शौचालय, खेल सामग्री तथा सिकाइ कुनाको उपलब्धता केन्द्रगत रूपमा असमान छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग न्यून रहेको छ र डिजिटल सिकाइ सामग्री सीमित केन्द्रहरूमा मात्र प्रयोगमा आएका छन्। जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही केन्द्रहरू बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसोको जोखिममा रहेका छन्, जसले बालबालिकाको नियमितता र स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याएको छ। सुरक्षित पूर्वाधार र वातावरणीय सचेतना कार्यक्रमको आवश्यकता देखिन्छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकासमा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, गुणस्तर, पूर्वाधार र वातावरणीय सुरक्षामा सुधार आवश्यक छ। लक्षित कार्यक्रम, सहजकर्ताको क्षमता विकास र बालमैत्री वातावरण निर्माण मार्फत प्रारम्भिक शिक्षाको गुणस्तर सुदृढ गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ।
आधारभूत शिक्षा	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८) सबै बालबालिकाको मौलिक अधिकार र जीवनोपयोगी सिकाइको आधार हो। यस गाउँपालिकामा आधारभूत तहका सामुदायिक २३ र गुठी १ गरी जम्मा विद्यालयहरूको सङ्ख्या २४ रहेको छ। सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सङ्ख्या ३,०४२ र संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको संख्या १६४ गरी जम्मा विद्यार्थी संख्या ३,२०६ रहेको छ। भर्ना दरमा सुधार देखिए तापनि कक्षा दोहोरिने, कक्षा छोड्ने र सिकाइ उपलब्धिमा तहगत भिन्नता देखिन्छ। लैङ्गिक दृष्टिले आधारभूत तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा सन्तुलित देखिन्छ। यद्यपि दलित, अपाङ्गता भएका, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहका बालबालिकाको नियमितता र सिकाइ उपलब्धि अपेक्षाकृत कमजोर रहेको अवस्था पाइन्छ। अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, सहायक सामग्री तथा समावेशी शिक्षण विधिको अभाव यसका प्रमुख कारण हुन्।

	विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको सङ्ख्या न्यून रहेको अनुमान छ । विद्यालयहरूको भौगोलिक वितरण केही क्षेत्रमा पहुँचमैत्री र केही क्षेत्रमा दुर्गम देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात औसत १:२४ रहेको छ भने गणित, विज्ञान र अङ्ग्रेजी विषयमा विषयगत दक्ष शिक्षक तथा दरबन्दीको अभाव देखिन्छ । उचित तालिम, सामग्री व्यवस्थापनको अभावले यसको प्रभावकारिता सीमित भए पनि व्यवस्थित रूपमा लागू गर्न सकेमा पहुँच र लागत प्रभावकारिता सुधार गर्ने सम्भावना देखिन्छ । पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित कक्षाकोठा, बालमैत्री शौचालय, खानेपानी, पुस्तकालय र खेलकुद सुविधाको उपलब्धता विद्यालयगत रूपमा असमान छ । सिकाइ सामग्री तथा स्थानीय सन्दर्भ अनुकूल पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता सीमित रहेको छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग अझै न्यून छ, जसले प्रविधि आधारित सिकाइ विस्तारमा चुनौती सिर्जना गरेको छ । जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही विद्यालयहरू बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसो जस्ता जोखिममा रहेका छन्, जसले शैक्षिक नियमितता र पूर्वाधारमा असर पारेको छ । सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार, विपद् पूर्वतयारी र वातावरणीय शिक्षाको आवश्यकता देखिन्छ । समग्रमा, यस गाउँपालिकामा आधारभूत शिक्षामा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, सिकाइ गुणस्तर, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा जलवायु अनुकूल विद्यालय विकासमा अझै सुधार आवश्यक देखिन्छ । लक्षित समावेशी कार्यक्रम र गुणस्तर सुधारका पहल मार्फत आधारभूत शिक्षालाई सुदृढ बनाउन सकिने सम्भावना देखिन्छ ।
माध्यमिक शिक्षा	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२) विद्यार्थीहरूको जीवनोपयोगी सीप, विश्लेषणात्मक सोच र भविष्यका अवसरका लागि आधार तयार गर्ने महत्वपूर्ण चरण हो । यस गाउँपालिकामा माध्यमिक विद्यालयहरूको सङ्ख्या १० रहेको छ भने ती विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सङ्ख्या ७७५ रहेको छ । भर्ना दरमा सुधार भए तापनि कक्षा छोड्ने र सिकाइ उपलब्धिमा तहगत भिन्नता देखिन्छ ।

	लैङ्गिक दृष्टिले माध्यमिक तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता ४४.२५% र ५५.७% रहेको छ। अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहका विद्यार्थीहरूको सहभागी दर अपेक्षाकृत कम छ, जसले लक्षित समावेशी हस्तक्षेपको आवश्यकता औल्याउँछ । विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको सङ्ख्या न्यून रहेको अनुमान छ । शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात औसत १:२२ रहेको छ । शिक्षक दरबन्दी तथा विषयगत दक्ष शिक्षक विशेष गरी गणित, विज्ञान, अङ्ग्रेजी तथा प्राविधिक/व्यावसायिक विषयमा सीमित उपलब्ध छन्, जसले सिकाइ गुणस्तरमा असर पुऱ्याएको छ । पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित कक्षाकोठा, बालमैत्री शौचालय, खानेपानी, पुस्तकालय र खेलकुद सुविधाको उपलब्धता विद्यालयगत रूपमा असमान छ । सिकाइ सामग्री, प्रयोगात्मक उपकरण तथा ICT सामग्रीको पहुँच न्यून छ । जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही विद्यालयहरू बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसो जस्ता जोखिममा रहेका छन्, जसले शैक्षिक नियमितता र पूर्वाधारमा असर पुऱ्याएको छ । सुरक्षित पूर्वाधार, वातावरणीय शिक्षा र विपद् तयारी कार्यक्रम आवश्यक देखिन्छ । समग्रमा, यस स्थानीय तहमा माध्यमिक शिक्षामा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, सिकाइ गुणस्तर, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार र ICT प्रविधि विस्तारमा सुधार हुनु आवश्यक छ । लक्षित योजना र गुणस्तर सुधारका पहल मार्फत माध्यमिक शिक्षाको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइले सबै उमेर समूहका नागरिकलाई जीवनोपयोगी सीप, साक्षरता र आर्थिक अवसर प्रदान गर्ने महत्वपूर्ण माध्यमको रूपमा काम गर्दछ । यस स्थानीय तहमा विभिन्न अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन्, जसमा साक्षरता अभियान, बालबालिका र युवा लक्षित कार्यक्रम, महिला साक्षरता समूह, सीप विकास तालिम लगायतका पहलहरू समावेश छन् ।

	वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम, जस्तै पुनःभर्ना, विद्यालय बाहिरका बालबालिका र किशोर-किशोरीका लागि सञ्चालन गरिएका कार्यक्रमहरू, सामाजिक र आर्थिक पृष्ठभूमि अनुसार लक्षित गरी कार्यान्वयन भइरहेका छन् । यसले बालबालिका, युवा र महिला समावेशीकरणमा सकारात्मक योगदान पुऱ्याएको छ । तथापि, समूहगत सहभागिता, नियमितता र गुणस्तरमा अझै सुधारको आवश्यकता देखिन्छ । आयआर्जन तथा व्यावसायिक सीपसँग जोडिएका तालिम कार्यक्रमले समुदायका सदस्यलाई आत्मनिर्भर र रोजगारीसक्षम बनाउने उद्देश्य राख्दछन् । यस स्थानीय तहमा सञ्चालन भएका कृषि, हस्तकला, सिलाइ-कटाइ, आईटी/प्रविधि र स्थानीय उत्पादन आधारित तालिममा सहभागीको सङ्ख्या ६० जना रहेको अनुमान गरिएको छ । यस्ता तालिमहरूले दिगो आय आर्जनको सम्भावना बढाउने भए तापनि तालिम पछि रोजगारी र बजार पहुँचमा चुनौतीहरू देखिन्छन् । सामुदायिक पुस्तकालय, सिकाइ केन्द्र र डिजिटल स्रोतहरूको पहुँचमा अझै असमानता छ । धेरै स्थानमा पुस्तकालय सञ्चालन भए तापनि बालबालिका, युवा र महिला समुदायले त्यसको पूर्ण उपयोग गर्न सकेका छैनन् । पुस्तकालय, सीप परीक्षण, प्रशिक्षण र परामर्शलाई एकीकृत गर्दै स्थानीय स्तरमा सिकाइ वातावरणलाई अझ प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक छ । समग्रमा, यस स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ कार्यक्रमले साक्षरता, सीप विकास र समुदाय सहभागितामा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याएका छन् । तथापि, निरक्षरता न्यूनीकरण, गुणस्तरीय कार्यक्रम विस्तार, लक्षित समूहको समावेशी सहभागिता, आयआर्जन तथा सीपको व्यावसायिक उपयोग र स्थानीय पुस्तकालय तथा ज्ञान स्रोतको सशक्तिकरणलाई प्राथमिकता दिनु आवश्यक देखिन्छ । यसले दीर्घकालीन रूपमा समुदायमा जीवनभर सिकाइको वातावरण र दिगो विकास सुनिश्चित गर्न सहयोग पुऱ्याउनेछ ।
--	---

यस स्थानीय तहमा शिक्षाको पहुँच विस्तार भएको देखिन्छ। प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र देखि माध्यमिक तहसम्म विद्यार्थीहरूको भर्ना र सहभागिता वृद्धि भएको छ। प्रारम्भिक बालविकास र आधारभूत तहमा लैङ्गिक समानता अपेक्षाकृत सन्तुलित देखिन्छ भने माध्यमिक तहमा बालिकाको निरन्तरतामा केही कमी छ। अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहका बालबालिकाको पहुँच र सिकाइ उपलब्धि अझै चुनौतीपूर्ण छ, जसले लक्षित समावेशी कार्यक्रमको आवश्यकता औँल्याउँछ।

शिक्षक क्षमता र व्यवस्थापनमा सुधार आवश्यक देखिन्छ। विशेष गरी विषयगत दक्ष शिक्षकको अभाव, शिक्षक-विद्यार्थी अनुपातको असमानता, बहुकक्षा/बहुस्तरको अभ्यास प्रारम्भिक र आधारभूत तहमा मात्र सीमित रहेको अवस्था, सिकाइ गुणस्तरमा प्रत्यक्ष असर पुऱ्याउँछ।

पूर्वाधार, सिकाइ सामग्री र ICT पहुँच असमान रहेको छ। सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गतामैत्री कक्षाकोठा, पुस्तकालय, प्रयोगात्मक सामग्री र डिजिटल स्रोतहरूको अभावले गुणस्तरीय शिक्षण सिकाइमा चुनौती सिर्जना गरेको छ। जलवायु तथा वातावरणीय जोखिम, जस्तै बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसो, विद्यालय र बालविकास केन्द्रको नियमितता तथा पूर्वाधारमा प्रभावकारी असर पुऱ्याएको छ।

अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइले समुदायमा साक्षरता, सीप विकास र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्ने महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएको छ। तथापि निरक्षरता न्यूनीकरण, गुणस्तरीय तालिम, आयआर्जन र व्यावसायिक सीपको प्रयोग, तथा सामुदायिक पुस्तकालय र ज्ञान स्रोतहरूको उपयोगमा अझ सुधार आवश्यक देखिन्छ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच र समावेशिता विस्तार भए तापनि गुणस्तरीय सिकाइ, समावेशी पहुँच, शिक्षक क्षमता, पूर्वाधार सुधार, ICT पहुँच र वातावरणीय जोखिम व्यवस्थापन मुख्य चुनौती बनेका छन्। यसका लागि तथ्याङ्कमा आधारित लक्षित कार्यक्रम, समावेशी नीतिहरू, बालमैत्री वातावरण निर्माण, शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि र स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिता आवश्यक छ। यी पहलहरू सफलतापूर्वक कार्यान्वयन भएमा स्थानीय तहमा दिगो, गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रणाली विकास गर्न सकिने स्पष्ट सम्भावना छ।

१.२ सबल पक्षहरू

यस स्थानीय तहले शिक्षा क्षेत्रमा समावेशिता साथै गुणस्तर र पहुँच विस्तारका लागि विभिन्न असल अभ्यासहरू लागू गर्दै आएको छ। प्रारम्भिक बालविकास देखि माध्यमिक तहसम्म बालबालिकाको समग्र विकास सुनिश्चित गर्न सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गतामैत्री कक्षाकोठा निर्माण गरिएको छ। प्रारम्भिक तहमा खेलमा आधारित सिकाइ, बालमनोविज्ञान र अभिभावक सहभागिता कार्यक्रम सञ्चालन

गरिएका छन् जसले बालबालिकाको नियमित उपस्थिति र सिकाइ प्रभावकारिता बढाउन सहयोग पुऱ्याएका छन्।

आधारभूत र माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समानता सुनिश्चित गर्दै बालक र बालिकाको सहभागिता सन्तुलन कायम गरिएको छ। दलित, अपाङ्गता भएका, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहको सहभागिता बढाउन लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन भएका छन्। शिक्षक व्यवस्थापनमा सुधार गर्दै विषयगत दक्ष शिक्षकको नियुक्ति र निरन्तर पेशागत विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन्। शिक्षक—विद्यार्थी अनुपात सुधार गर्ने, तालिम र क्षमता अभिवृद्धि मार्फत सिकाइ गुणस्तर वृद्धि गर्ने पहलहरू सफल देखिएका छन्।

पूर्वाधार र सिकाइ वातावरण सुधारका लागि विद्यालयहरूमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला, खेलकुद सामग्री र ICT उपकरण उपलब्ध गराइएका छन्। विद्यालय भवनमा हरित र वातावरणीय सचेत पूर्वाधार लागू गरेर जलवायु जोखिम न्यूनीकरणमा कदम चालिएको छ। साथै, अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम मार्फत महिला, युवा र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको साक्षरता र व्यावसायिक सीप विकासमा योगदान पुऱ्याइएको छ। आयआर्जन, कृषि, हस्तकला र स्थानीय उत्पादनका तालिमहरूले समुदायमा आत्मनिर्भरता वृद्धि गरेका छन्।

स्थानीय तहले विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावक/समुदायको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्दै योजना, अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रक्रियामा सुधार गरेको छ। यस गाउँपालिकाले विद्यालय क्षेत्रमा पत्रुखाना निषेध गरी बालबालिकाको स्वास्थ्यलाई विशेष ध्यानमा राखी कक्षा ६-८ सम्म मात्र संचालित विद्यालयमा दिवा खाजा कार्यक्रम थप गरी निरन्तरता दिइएको साथै विषयगत दरबन्दी अभावका कारण गाउँपालिका अनुदान शिक्षकमा ठूलो लगानी गरेको, विद्यालय र समुदायबीच सहकार्य बढाएर सिकाइ गुणस्तर सुधार, समावेशी शिक्षा विस्तार र बालबालिकाको नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गरिएको छ। यसरी लागू गरिएका असल अभ्यासहरूले स्थानीय तहमा समावेशी, गुणस्तरीय, बालमैत्री र दिगो शिक्षा प्रणाली विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएका छन् र अन्य स्थानीय तहका लागि नमुना रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ।

१.३ शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू

- क) विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकालाई समान पहुँच, सहभागिता र गुणस्तर सुनिश्चित गर्न नसक्नु।
- ख) लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्न नसक्नु।

- ग) अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गराउन नसक्नु ।
- घ) पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्न नसक्नु ।
- ङ) बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्न नसक्नु ।
- च) विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको दरबन्दी पर्याप्त नहुनु ।
- छ) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को प्रभावकारी प्रयोग गर्न नसक्नु ।
- ज) साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर पर्याप्त उपलब्ध गराउन नसक्नु ।
- झ) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु ।
- ञ) विद्यालय र बालविकास केन्द्रको भौतिक पूर्वाधार विकास पर्याप्त नहुनु ।
- ट) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्न नसक्नु ।

१.४ अवसरहरू

- क) संवैधानिक तथा कानुनी आधारहरू प्राप्त हुनु,
- ख) शिक्षामा लगानी वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार गर्न सकिनु,
- ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले शिक्षाका अधिकार स्थानीय तहमा प्रदान गर्नु,
- घ) तीन तहको सरकार तथा अन्य सङ्घ संस्थाहरूबाट शिक्षामा लगानी गर्न सकिने वातावरण हुनु,
- ङ) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुनु,
- च) स्थानीय पाठ्यक्रममा वातावरण संरक्षण, हरित विद्यालय निर्माण, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयनको अवसर हुनु,
- छ) स्थानीय तहमा भएको रैथाने ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई आन्तरिकीकरण गर्नु,
- ज) वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरण गरी विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता हुनु ।

१.५ चुनौतीहरू

- क) लैङ्गिक, भाषिक, भौगोलिक, आर्थिक, शारीरिक अपाङ्गता, जात/जाति, आदिको विविधताका कारण सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु,
- ख) जनसाङ्ख्यिकीय प्रवृत्ति (विशेषतः जन्म र बसाँईसराई), बनौट र बसोबास साथै भौगोलिक विकटता कारण व्यवहारिक विद्यालय नक्साङ्कन तथा समायोजन कार्यले पूर्णता पाउनु,
- ग) स्थानीय परिवेशका कारण भैरहेको विद्यालय शिक्षक दरबन्दीलाई न्यायोचित वितरण गर्नु,
- घ) विद्यालयमा थप आर्थिक व्यवस्थापन हुन नसक्ने हुँदा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयन पूर्णरूपमा गर्नु,

- ड) दक्ष जनशक्तिको अभावका कारण पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा मुल्यांकन प्रणालीमा सुधार र शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग गर्नु,
- च) विपत्को अवस्थाको प्रभावकारी व्यवस्थापन र त्यस्ता समयमा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाई अवसर प्रदान गर्नु,
- छ) जनसाङ्ख्यिक समूहहरूको विविधताका कारण आजीवन सिकाइको पहिचानमा विविधता र समान अवसर सुनिश्चित गर्नु,
- ज) सबै विद्यालयमा तोकिए अनुसारको भौतिक पूर्वाधारको निर्माण र हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्न आर्थिक स्रोत सङ्कलन गर्नु,
- झ) जलवायु परिवर्तन र त्यसको असर कम गर्ने उपायहरू अवलम्बन गर्नु ।

परिच्छेद २

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ दूरदृष्टि

"गुणस्तरीय, सस्कारयुक्त र सीपमूलक शिक्षा,
पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकाको इच्छा"

२.२ लक्ष्य

क) समतामूलक पहुँचसहित गुणस्तरीय, सस्कारयुक्त र सीपमूलक शिक्षा प्रणालीको विकास मार्फत् स्थानीय आवश्यकता साथै राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष, योग्य र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।

२.३ उद्देश्य

- क) सबै बालबालिकालाई समतामूलक पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु ।
- ख) विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्नु ।
- ग) अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गर्नु ।
- घ) पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल गराउनु ।
- ङ) बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्नु ।
- च) स्थानीय पाठ्यसामाग्री निर्माण गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु ।
- छ) विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्त दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु ।
- ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी प्रयोग गर्नु ।
- झ) साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गर्नु ।
- ञ) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु ।
- ट) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्नु ।

२.४ रणनीतिहरू

उद्देश्य	रणनीति
१. सबै बालबालिकालाई समान पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु	क) बालबालिकाको भर्ना र नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने ।
	ख) विद्यालय पहुँच नपुग्ने क्षेत्रका बालबालिकालाई लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ग) अभिभावक र समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
	घ) उपयुक्त शैक्षिक सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने
	ङ) बालबालिकाको नियमित उपस्थितिका लागि अभिभावक सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	क) बालिकाका लागि भर्ना र समर्थन कार्यक्रम लागू गर्ने ।
	ख) शिक्षक र समुदायलाई लैङ्गिक समावेशी तालिम प्रदान गर्ने ।

२. विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र समाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्नु	ग) विद्यालय स्तरमा समावेशी नीति र अनुगमन प्रक्रिया विकास गर्ने ।
	घ) लैङ्गिक र सामाजिक समावेशी शिक्षा सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ङ) समावेशी बालबालिकाको सहभागिता र नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने ।
३. अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गर्नु	क) अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।
	ख) सहायक सिकाइ सामग्री उपलब्ध गराउने गर्ने ।
	ग) शिक्षकलाई समावेशी शिक्षण तालिम प्रदान गर्ने ।
	घ) लक्षित समूहका बालबालिकाको नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने ।
४. पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्नु	ङ) अभिभावक र समुदायलाई समावेशी शिक्षा विषयमा सचेत गराउने ।
	क) शिक्षक—विद्यार्थी अनुपात सुधार र गुणस्तरीय शिक्षक नियुक्ति गर्ने ।
	ख) सिकाइ मूल्याङ्कन र सुधार कार्यक्रम नियमित सञ्चालन गर्ने ।
	ग) पाठ्यक्रम अनुसार सहायक सिकाइ सामग्री उपलब्ध गर्ने ।
५. बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्नु	घ) शिक्षकलाई नयाँ शिक्षण विधिमा तालिम प्रदान गर्ने ।
	ङ) सिकाइ उपलब्धिको अनुगमन र रिपोर्टिङ प्रणाली विकास गर्ने ।
	क) सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गता—मैत्री कक्षाकोठा निर्माण गर्ने ।
	ख) खेलकुद, पुस्तकालय र प्रयोगशाला जस्ता पूर्वाधार सुधार गर्ने ।
६. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु	ग) बालबालिकाको सहभागिता र अभिभावक सहयोगद्वारा विद्यालय वातावरण सुधार गर्ने ।
	घ) विद्यालय परिसर सफाइ र हरित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ङ) विद्यालयमा स्वास्थ्य र सुरक्षा उपाय लागू गर्ने ।
	क) समुदाय र शिक्षकको सहभागिता सहित स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गर्ने ।
७. विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु	ख) स्थानीय सन्दर्भअनुकूल सिकाइ सामग्री उपलब्ध गर्ने ।
	ग) शिक्षकलाई स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तालिम प्रदान गर्ने ।
	घ) पाठ्यक्रम कार्यान्वयन अनुगमन र सुधार गर्ने ।
	ङ) विद्यार्थीको सन्दर्भअनुकूल मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने ।
८. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी प्रयोग गर्नु	क) आवश्यक शिक्षक दरबन्दी पहिचान र पूर्ति गर्ने ।
	ख) विषयगत दक्षता अनुसार शिक्षक नियुक्ति गर्ने ।
	ग) शिक्षक व्यवस्थापन र अनुगमन प्रणाली मजबुत गर्ने ।
	घ) शिक्षक प्रशिक्षण र पेशागत विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
९. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउन गर्नु	ङ) शिक्षक—विद्यार्थी अनुपात सुधार सुनिश्चित गर्ने ।
	क) विद्यालयमा ICT उपकरण र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध गर्ने ।
	ख) शिक्षक र विद्यार्थीलाई ICT तालिम प्रदान गर्ने ।
	ग) डिजिटल सामग्री र प्रविधि आधारित सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
१०. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउन गर्नु	घ) ICT प्रयोग अनुगमन र सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ङ) स्थानीय समुदायमा ICT-सञ्चार प्रशिक्षण कार्यक्रम उपलब्ध गर्ने ।
	क) समुदायमा साक्षरता र जीवनपर्यन्त शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ख) महिला, युवा र लक्षित समूहका लागि अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम उपलब्ध गर्ने ।
११. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउन गर्नु	ग) शिक्षा कार्यक्रमको अनुगमन र गुणस्तर सुधार गर्ने ।
	घ) स्थानीय पुस्तकालय र ज्ञान केन्द्रको प्रयोग विस्तार गर्ने ।
	ङ) जीवनपर्यन्त शिक्षा सम्बन्धी सामग्री र स्रोत उपलब्ध गर्ने ।
	क) स्कूल बाहिरका बालबालिका र किशोर—किशोरीका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

१०. वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु	ख) समुदाय र स्थानीय संस्थासँग सहकार्य गरेर वैकल्पिक शिक्षा विस्तार गर्ने ।
	ग) वैकल्पिक शिक्षाको गुणस्तर अनुगमन र सुधार गर्ने ।
	घ) स्थानीय सन्दर्भअनुकूल वैकल्पिक सामग्री विकास गर्ने ।
	ङ) शिक्षक र प्रशिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
११. विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्ने	क) कक्षाकोठा, शौचालय, खानेपानी, खेलकुद र पुस्तकालय निर्माण गर्ने ।
	ख) विद्यालय पूर्वाधार जलवायु जोखिम प्रतिरोधी ढाँचामा निर्माण गर्ने ।
	ग) पूर्वाधारको नियमित मर्मत—सम्भार सुनिश्चित गर्ने ।
	घ) स्थानीय समुदाय र संघ/संस्थासँग सहकार्य गर्ने ।
	ङ) भौतिक पूर्वाधारको गुणस्तर अनुगमन गर्ने ।
	च) बालबालिकाको स्वास्थ्य र सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै पूर्वाधार सुधार गर्ने ।
	छ) जलवायु अनुकूल हरित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ज) प्राकृतिक विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि विद्यालय अनुगमन गर्ने ।
	झ) शिक्षक र विद्यार्थीलाई वातावरणीय सुरक्षा तालिम प्रदान गर्ने ।
	ञ) विद्यालय स्तरमा जलवायु सचेतना र आपतकालीन तयारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

२.५ अपेक्षित उपलब्धि

- क) विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकालाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
- ख) विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
- ग) सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण कायम भएको हुनेछ ।
- घ) कक्षागत रूपमा पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल भएको हुनेछ ।
- ङ) बालमैत्री विद्यालय साथै कक्षाकोठा निर्माण गरी सिकाइ वातावरणमा सुधार भएको हुनेछ ।
- च) विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्त दरबन्दी सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
- छ) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी रूपमा प्रयोग भएको हुनेछ ।
- ज) साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसरहरू उपलब्ध भएको हुनेछ ।
- झ) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- ञ) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

२.६ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष	२०८४	२०८७	२०९२
		२०८२			

१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा					
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	१२०	११५	११२	११०
२. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)					
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	९२	९४	९६	९७
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	११७	११५	१११	१०८
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	९६	९७	९८	९९
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	१२३	१२०	११५	११०
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	८२	८५	८९	९२
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)	११०	१०८	१०६	१०५
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	९६	९७	९८	९९
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	८७	९०	९४	९६
२.९	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	०.५	१	१	१
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	८०	८५	९०	९२
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	११५	११२	११०	१०८
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	९४	९५	९६	९७
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	८५	८७	९०	९३
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	१.०१	१	१	१
२.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	४६	४८	४९	५०
३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)					
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	६०	७०	८०	९०
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	११७	११५	११०	१०९
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	०.५	१	१	१.१
३.४	आधारभूत तहबाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	९७	९८	९९	१००
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	९६	९७	९८	९९
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	४५	५०	५५	६०
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	२६	३३	४०	५०
४. जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा					
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	५७	६२	६५	६६
५. सुशासन तथा व्यवस्थापन					
५.१	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	१:२१	१:२०	१:१८	१:१५
५.२	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	१:३८	१:३७	१:३६	१:३५

५.३	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	१:२५	१:२४	१:२३	१:२२
५.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	१:२२	१:२१	१:१९	१:१८
५.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	१:२२	१:२१	१:१९	१:१८

स्रोत: २०८२ IEMIS Reports तथा राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

परिच्छेद - ३

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय:

नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को नवौँ संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ। बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा मद्दत उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ। यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस पालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ। सञ्चालन, रेखदेख लगायतका कार्यहरू योजनामा समेटिएका छन्। पालिकाबाट सञ्चालित बालविकास केन्द्रको विवरण अनुसूची-१ मा दिइएको छ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था:

पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका गाउँपालिकाले प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई आधारभूत शिक्षाको बलियो जगको रूपमा निर्माण गर्ने उद्देश्य लिएको छ। यसका लागि बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, संवेगात्मक एवम् नैतिक पक्षको विकास गराउन आवश्यक लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, प्रबन्ध आदि जस्ता कुराहरू शिक्षा योजनामा समेटिएका छन्। पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका गाउँपालिकामा सामुदायिक विद्यालय तर्फ सञ्चालनमा रहेका प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको सङ्ख्या २३ हेको छ भने गुठी १ गरी जम्मा २४ वटा सञ्चालनमा रहेका। शैक्षिक सत्र २०८२ को तथ्याङ्कअनुसार गाउँपालिकामा कक्षा १ मा नवप्रवेशीमध्ये प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको अनुभव प्राप्त बालबालिकाको प्रतिशत शतप्रतिशत रहेको देखिन्छ।

पूर्व प्राथमिक कक्षा (ECD) को विद्यार्थीहरूको विवरण:

	विद्यालयको प्रकार	छात्र	छात्रा	जम्मा
पूर्व प्राथमिक	सामुदायिक	४१५	३६९	७८४
	संस्थागत	१८	२१	३९
	जम्मा	४३३	३९०	८२३

३.१.३ उद्देश्यः

- क) चार बर्ष उमेरका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु,
- ख) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु,

३.१.४ रणनीतिहरू

- क) सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,
- ख) कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,
- ग) जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने,
- घ) पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने,
- ङ) लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,
- च) कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने,
- छ) ऐन र कार्यविधीमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,
- ज) कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने,
- झ) स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने,
- ञ) पाठ्यक्रम र मापदण्ड तथा ढाँचाहरूलाई समयानुकूल स्थानीयकरणका लागि समायोजन तथा परिमार्जन गर्ने,
- ट) भौगोलिक विकटता र अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।

३.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

- क) सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

आ) नतिजा

- क) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज पहुँच हुनेछ ।

- ख) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ भा प्रवेश गर्ने अवसर हुनेछ ।
- ग) सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा बालबालिकाको हेरचाह तथा सहयोगका लागि सहायक कर्मचारी सहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका हुनेछ ।
- घ) बालबालिकाहरूको विकासात्मक तथा सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने पाठ्यक्रम समायोजन तथा अनुकूलन भएको हुनेछ ।
- ङ) भौगोलिक जटिलता रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै घरमा आधारित, समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुनेछ ।
- च) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैरसरकारी सङ्घसंस्था र विद्यालयहरू जिम्मेवार भएको हुनेछ ।

इ) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१८/१८०१	२०/१८०१	२२/१८०१	२४/१८०१	२६/१८०१	जम्मा	
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	१				१	२	
२	प्रारम्भिक बालविकासका सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताहरूको थप कोटाको व्यवस्था	पटक	१२	१२	१२	१२	१२	१२	
४	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	पटक	१		१			२	
५	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
६	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक	१	१	१	१	१	५	
७	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	बटा	२	२	२	२	२	१०	
८	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९	बालविकास केन्द्रका सहजकर्ताका लागि क्षमताविकास कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१				१	२	

पाँचपोखरी गाउँ शिक्षा योजना (२०८२-२०९२)

१०	कृषि, स्वस्थ र महिला तथा बालबालिकासँग सम्बद्ध सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१		१		३	
११	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	पटक	१					१	
१२	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवशीय योजना	वटा			१			१	
१३	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	वटा	२३						
१४	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	१					१	
१५	पूर्वाधार, सिकाई क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाई तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	वटा	१	१	१	१	१	५	
१६	बालविकास सहजकर्ताको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	पटक	१	१			१	३	
१७	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक	१	१	१	२	२	७	
१८	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१९	अभिभावक शिक्षा	पटक			१		१	२	
२०	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत् स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२१	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	आवश्यकता अनुसार							
२२	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्गसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२३	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२४	सहयोगी (आया) को व्यवस्था	जना	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार		
२५	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताहरूको सेवा तथा सुविधामा वृद्धि गर्ने	संख्या	२९	२९	२९	२९	२९	संघ र स्थानीय को निर्णय अनुसार	
२६	नमुना प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्तालाई पुरस्कारको व्यवस्था	जना	१	१	१	१	१	५	

२५	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताको थप कोटाको व्यवस्थापन	जना						आवश्यकता अनुसार	
----	---	-----	--	--	--	--	--	-----------------	--

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

शिक्षा मानव जीवन, जगत र विकासको लागि अपरिहार्य हुन्छ। राज्य सञ्चालनमा विश्वका प्राय सबै देशले शिक्षालाई मूल प्राथमिकतामा राखे गरेको पाइन्छ। शिक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको नैसर्गिक अधिकार हो। शिक्षालाई शासन, विकास र सेवा प्रवाहको पुर्वाधारको रूपमा लिन सकिन्छ। नागरिकको सर्वाङ्गीण विकासको आधार नै शिक्षा हो। शिक्षा कुनैपनि देशको राष्ट्रिय पूजा हो जसले भविष्यमा राष्ट्रिय उत्पादन र उत्पादकत्वलाई सुदृढ गर्दछ। शिक्षाले सक्षम, सवल, सभ्य, समावेशी, समन्यायिक जनशक्ति उत्पादनमा सघाउँछ। शिक्षामा गरेको लगानी राष्ट्रिय पुँजी निर्माण हो। त्यस्तो पुँजी परिचालनले "समृद्ध नेपाल, सुखि नेपाली"को दीर्घकालिन सोचलाई व्यवहारिक जीवनमा सावित गर्न सक्छ।

शिक्षाका उल्लेखित मार्गदर्शन पुरा गर्ने आधार आधारभूत शिक्षाको कुशल सफल मितव्ययी समावेशी र समन्यायिक व्यवस्थापन हो। शिक्षाको आधार नै आधारभूत शिक्षा हो। आधारभूत शिक्षाको समुचित व्यवस्थापनको लागि राज्य संयन्त्रबाट तयार गरिएका संवैधानिक व्यवस्था मार्गदर्शन नीतिगत तथा कानुन व्यवस्था शिक्षा सम्बन्धि योजना कार्यक्रम आयोजनाहरूको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने गरिएको छ। कानुन तथा नीतिगत व्यवस्था नागरिकको शिक्षालाई सुनिश्चित गर्न नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३१ मा आधारभूत शिक्षा निःशुल्क तथा अनिवार्य प्रदान गर्ने मौलिक हक कार्यान्वयन गर्न तपसिल बमोजिमका नीतिगत तथा कानुन व्यवस्था गरिएको छ। नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८ खण्ड ८ मा आधारभूत शिक्षा तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धि व्यवस्था स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्र राखिएको छ। संविधानको अनुसूचि ९ मा साझा अधिकारको दोस्रो बुँदामा शिक्षा सम्बन्धि अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ। शिक्षा ऐन, २०२८ शंशोधन सहित शिक्षा नियमावलि शंशोधन सहित २०५९ शिक्षक सेवा आयोगको नियमावली शंशोधन सहित २०५७ को व्यवस्था गरिएको छ। स्थानिय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७५ को परिच्छेद ३ को दफा ११ मा शिक्षा सम्बन्धि अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ। दीगो विकासको चौथो लक्ष्यको रूपमा गुणस्तरीय शिक्षा रहेको छ। सन् २०३० सम्म सबै बालबालिकाहरूलाई सान्दर्भिक साथै सिकाइका सकारात्मक असरहरू प्राप्त हुनसकुन भन्ने उद्देश्यले उनीहरूका निम्ति निःशुल्क, न्यायोचित

तथा गुणात्मक आधारभूत शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने। दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गरी वि.सं. २०८७ सम्ममा नेपाललाई मध्यम आयस्तर भएको राष्ट्रमा स्तरोन्नति गर्ने लक्ष्य रहेको, वि.सं. २१०० सम्ममा समुन्नत राष्ट्रको स्तरमा पुर्‍याउने लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका गाउँपालिकाको वडा नं १ देखि ८ सम्म जम्मा १४ ओटा आधारभूत विद्यालयहरू रहेका छन्। ती विद्यालयहरूमध्ये कक्षा (१-३) सञ्चालित ५ ओटा, कक्षा (१-५) सञ्चालित ५ ओटा, कक्षा (१-८) सञ्चालित ४ वटा गरी जम्मा १४ वटा आधारभूत विद्यालयहरू रहेका छन् ।

आधारभूत तहको विद्यार्थी सङ्ख्या

	विद्यालयको प्रकार	छात्र	छात्रा	जम्मा
जम्मा आधारभूत तहको विद्यार्थी (१-८)	सामुदायिक	१५०४	१५३८	३०४२
	गठी	९०	७४	१६४
	जम्मा	१५९४	१६१२	३२०६

सामुदायिक विद्यालयका आधारभूत तहमा दरबन्दीमा ८३, राहत ४४ प्राविधिक २ गरी जम्मा १२९ शिक्षकहरू कार्यरत छन्। यस गाउँपालिकामा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:२४ विद्यार्थी पर्न गएको छ ।

३.२.३ उद्देश्य

- क) आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु
- ख) आधारभूत तहको शिक्षामा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु
- ग) आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु

३.२.४ रणनीतिहरू

- क) विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने
- ख) विद्यालयहरूको पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने
- ग) अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि कानून तर्जुमा गर्ने
- घ) अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने
- ङ) विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने
- च) न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने
- छ) शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तह प्रति जवाफदेही बनाउने

- ज) विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्ध सहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने
- झ) विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने
- ञ) सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पुरा गराउने
- ट) शिक्षण सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने
- ठ) कक्षा ३ सम्म कक्षा शिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्ने
- ड) आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- ढ) मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइकै अभिन्न अंगको रूपमा प्रयोगमा ल्याउने
- ण) विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याउने
- त) कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन सँग सम्बन्धित क्षमता विकास गर्ने
- थ) शिक्षामा काम गर्ने सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने
- द) विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- ध) विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने
- न) स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गर्ने
- न) विद्यालय शिक्षालाई विविधता अनुकूल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेश अनुकूल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, भाषिक विविधता अनुकूलको माध्यम भाषाको उपयोग तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताको सम्मान र समावेश हुने गरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने
- प) विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने
- फ) विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गर्ने
- ब) दैनिक जीवन सँग सम्बन्धित व्यवहार कुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने
- भ) अन्तर सम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन र सुधार गर्ने
- म) शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने
- य) नतिजा प्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने

- र) विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने
- स) शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

- क) अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तर अभिवृद्धि हुने।

आ) नतिजा

- क) सबै बालबालिका आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा सहभागी हुने
- ख) सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पुरा गरेको हुने
- ग) न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता भएको हुने
- घ) आवश्यक संख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था हुने
- ङ) बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने
- च) विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन हुने
- छ) विद्यालयमा पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्ध हुने
- ज) बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गरेको हुने
- झ) आधारभूत शिक्षाको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक समता सूचकमा सुधार हुने
- ञ) विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील हुने
- ट) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइमा सहयोग हुने
- ठ) जनशक्तिको क्षमता विकास भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१५/८३/८४	२०/८४/८५	२०/८५/८६	२०/८६/८७	२०/८७/८८	जम्मा		
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक							आवश्यकता अनुसार	

२	सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	जना	४९७							
३	प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	७	७	७			२१		
४	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास	दुई कोठे भवन							आवश्यकता अनुसार	
५	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
६	शिक्षक क्षमता विकास	जना	२४	२४	२४	२४	२४	१२०		
७	विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	विद्यालय							आवश्यकता अनुसार	
८	सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	विद्यालय	१५			१५		३०		
९	शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना (रोष्टर शिक्षकबाट)	पटक							आवश्यकता अनुसार	
१०	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवाखाजाको प्रबन्ध	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१२	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	जना	१०							
१३	पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	जना							निरन्तर	
१४	सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	विद्यालय	१५			१५		३०		
१५	विपन्नका लागि ड्रेस, स्टेशनरी छात्रवृत्ति	जना	२०	२०	२०	२०	२०	१००		
१६	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	पटक	२	२	२	२	२	१०		
१७	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन	पटक							निरन्तर	
१८	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली स्थापना	पटक	१	१	१	१	१	५		

१९	वि.व्य.स, शि.अ.सं. का पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	जना	२३	२३	२३	२३	२३	११५		
२०	अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता	विद्यालय		२४		२४		४८		
२१	अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		
२२	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था तहगत	जना	२	२	२	२	२	१०		

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ। विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन संगै कक्षा (९-१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारको सुरुवात गरिएको छ। यो तहको शिक्षा कामको संसाधन प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो। नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसारको पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ वाट प्रारम्भ भएको छ। नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन, २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकालाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसबाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता, अध्ययनशिलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ। विज्ञान, प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति, २०७६ ले विद्यालय तह देखि नै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका बारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनशिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका भित्र सामुदायिक विद्यालयतर्फ कक्षा (१-१०) सम्म सञ्चालित ५ वटा र कक्षा (१-१२) सञ्चालित ४ ओटा विद्यालय गरी ९ वटा माध्यमिक विद्यालय रहेका छन्। गुठी तर्फ कक्षा (१-१०) संचालित १ वटा विद्यालय रहेको छ।

माध्यमिक तहको विद्यार्थी सङ्ख्या

	विद्यालयको प्रकार	छात्र	छात्रा	जम्मा
कक्षा ९-१०	सामुदायिक	२६२	२९७	५५९
	गुठी	१४	२०	३४
	जम्मा	२७६	३१७	५९३
कक्षा ११ र १२	सामुदायिक	६७	११५	१८२
	गुठी	-	-	-
	जम्मा	६७	११५	१८२
कुल जम्मा		३४३	४३२	७७५

३.३.३ उद्देश्य

- क) माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
- ख) माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु
- ग) विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउनु

३.३.४ रणनीतिहरू

- क) विद्यालयहरूको नक्साङ्कन गर्ने,
- ख) सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने,
- ग) निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने,
- घ) माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउ दर बढाउने,
- ङ) विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- च) वैकल्पिक माध्यमका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- छ) सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने,
- ज) माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने,
- झ) शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने,
- ञ) शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
- ट) शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने,
- ठ) हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने,
- ड) विद्यालयहरूलाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने,
- ढ) विज्ञान विषय अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गर्ने,
- ण) सक्षम र उत्प्रेरित प्रअको व्यवस्था गर्ने,
- त) आवधिकरूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने ।

३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

- क) माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने ।

आ) नतिजा

- क) सबै बालबालिकाहरूलाई निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने,
- ख) सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने,
- ग) माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने,
- घ) पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग, र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने,
- ङ) माध्यमिक शिक्षा पुरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने,
- च) माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने,
- छ) माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने,
- ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने,
- झ) माध्यमिक तहको शिक्षामा सुशासन कायम हुने,
- ञ) माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह हुने ।

इ) माध्यमिक तहका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानून, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	पटक						१		सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह
२	विद्यालयमा डिजिटल सिकाइका लागि स्मार्ट बोर्ड व्यवस्थापन र संचालन	पटक	९							संघ
३	विद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	पटक							आवश्यकता अनुसार	स्थानीय तह

४	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषयको सिकाइलाई अन्तर सम्बन्धित गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	निरन्तर	१	१	१	१	१	५		सङ्घ र स्थानीय तह
५	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सनिश्चित गर्न आवश्यकतानुसार बसको व्यवस्था तथा खुला तथा दुर शिक्षा लगायतका बैकल्पिक प्रवन्ध गर्ने	माध्यमिक विद्यालय								
६	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)	माध्यमिक विद्यालय	१	२	२	१	१	७		सङ्घ र स्थानीय तह
७	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी शिक्षक क्षमता विकास	जना		५	-	-	-	५		सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह
८	वि. व्य. स. पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास र अभिमुखिकरण	पटक		१		१		२		स्थानीय तह
९	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने आकस्मिक व्यवस्थापन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	१						१	स्थानीय तह
१०	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	विद्यालय	१	१	१	१	१	५		सङ्घ र स्थानीय तह
११	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थिलाई सहयोग	विद्यार्थी सङ्ख्या	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			सङ्घ तथा स्थानीय तह
१२	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताको लागि पाठ्यपुस्तक	कक्षा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१३	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेशनरी सहयोग	विद्यार्थी सङ्ख्या	२०	२०	२०	२०	२०	२०	१२०	
१४	सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	माध्यमिक विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	संघ

१५	कक्षाकोठामा आधारित मूल्यांकनलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१६	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार व्यवस्था	जना	२	२	२	२	२	१०	

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम

सुरुवातका दिनहरूमा साधारण शिक्षातर्फ जोड दिए तापनि विस्तारै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिमका क्षेत्रमा जोड दिन थालिएको छ। कृषि, भेटनरी, सब-ओभरसियर, इन्जिनियरिङ, चिकित्सा विज्ञान, कम्प्युटर लगायतका क्षेत्रमा दक्ष जनशक्तिको माग उच्च रहेको छ। प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका अवसरहरूमा सबै लिङ्ग, अपाङ्गता, गरिबी, सीमान्तकृत आर्थिक सामाजिक रूपले पछि परेको समुदाय लगायतका सबै वर्गको समतामूलक पहुँच, सहभागीता र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्दै श्रम बजारसँग आवद्ध गर्नुपर्ने देखिन्छ । वि. सं. २०७२ को संविधान सँगसँगै “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” भन्ने राष्ट्रिय आकाङ्क्षा पूरा गर्नका लागि राष्ट्रिय योजना आयोगले नौ ओटा राष्ट्रिय लक्ष्य अन्तर्गत उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व तय गरेको र त्यसको लागि गुणस्तरीय प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिमको विस्तारमा जोड दिएको देखिन्छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ मा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको तल्लो तहदेखि नै समेट्ने प्रयास गरिएको छ ।

सन् २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र संघले सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्ने गरी निर्धारण गरेको दिगो विकास लक्ष्यले पनि प्रत्येक व्यक्तिलाई गरी खाने शिक्षामा समावेशी, समतामूलक र समन्यायिक रूपमा दिने अवसरलाई व्यापक बनाउन जोड दिएको छ । यस पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका वडा नं ७ मा रहेको एक मात्र कृषि प्राविधिक (बाली विज्ञान) श्री क्षेत्रपालेश्वरी माध्यमिक विद्यालय संचालनमा रहेको छ ।

३.४.१ लक्ष्य

उत्पादनशील जनशक्तिलाई आवश्यकता अनुसार व्यवसायिक तथा पेशागत क्षेत्रहरूमा पर्याप्त दक्षता हासिल हुने गरी सिपमूलक शिक्षा र तालिम उपलब्ध गराई जनताको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याउने

३.४.२ उद्देश्य

क) प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको सिप विकासमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने

ख) स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर सिर्जना गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने

ग) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरहरूलाई सान्दर्भिक उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउने

३.४.३ रणनीतिहरू

क) स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको अवसर सृजना गर्ने

ख) बहुप्राविधिक शिक्षालय/तालिम केन्द्रहरूको स्थापना, सञ्चालन, तथा नियमन गर्ने

ग) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको गुणस्तर, प्रभावकारिता र पहुँच बढाउनको निमित्त सरोकारवालाहरू सँग समन्वय गर्ने

घ) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको क्षेत्रमा सक्षम जनशक्ति तयार गर्ने

ङ) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपमा व्यापार तथा उद्योग क्षेत्रको सहभागिता बढाउन प्रोत्साहन गर्ने

च) आय अर्जन गर्ने खालका क्रियाकलापको माध्यमबाट आत्म निर्भर हुनको निमित्त संस्थागत क्षमता बढाउने

छ) पिछडिएको भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिवासी/जनजाति, दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्ने

ज) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्राविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकुद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्ने पहल गर्ने

झ) विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि सम्बन्धित संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने

ञ) स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप प्रदायक संस्थाहरूको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने

३.४.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकता अनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरूमा पर्याप्त दक्षता हासिल गरी उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका क्षेत्रबाट आर्थिक स्तर सुधार गरेको हुनेछ।

प्रमुख नतिजा:

क) स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकता अनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिपका क्षेत्रहरूमा पर्याप्त अवसर प्राप्त गरेको हुने ।

ख) स्थानीय तहमा बहुप्राविधिक शिक्षालय/प्राविधिक धारका माध्यमिक विद्यालयहरूको स्थापना भई सञ्चालन हुने

ग) स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा सञ्चालित संस्थाहरूबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने

घ) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरूलाई उत्पादन र आर्थिक उपाजनसँग जोडिने

ङ) स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरूको पहिचान, प्रमाणिकरण तथा प्रवर्धन हुने

च) वैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजी, प्रमाणिकरण तथा उपयोग हुने वातावरण सृजना हुने

छ) खोज, नवपर्वतन तथा उद्यमशीलतामा अभिवृद्धि भएको हुने

ज) उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका अवसरमा वृद्धि हुने ।

झ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिपका क्षेत्रमा सार उत्पादनशील जनशक्तिलाई आवश्यकतानुसारका व्यवसायिक तथा पेसागत क्षेत्रहरूमा पर्याप्त दक्षता हासिल हुने गरी सिपमूलक शिक्षा र तालिम उपलब्ध गराई जनताको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याउने

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिमका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा परिमाणत्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य(१० वर्ष)	कैफियत
			१५/१५००	१५/१५००	३३/१५००	६३/३५००	५३/६५००			
१	प्रयोगशाला व्यवस्थापन सहयोग	पटक		१				१		सङ्घ र प्रदेश
२	विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा(बाली विज्ञान पशु विज्ञान सिमिल इन्जिनियरिङ इत्यादि) कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		१		१		२		
३	छोटो अवधिक सिपमूलक तालिमहरू सञ्चालन	बटा		१	१	१		३		
४	प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा सम्बन्धी पालिका स्तरीय नीतिको तर्जुमा	पटक			१			१		
५	युवालाई खोज र नवप्रवर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन	जना	२	२	२	२	२	८		
६	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरेका युवाहरूलाई उद्यमशीलता विकासको लागि सहयोग	जना	१	१	१	१	१	५		
७	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरूको अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५		स्थानीय
८	बहुप्राविधिक विद्यालय स्थापना	विद्यालय		१						सङ्घ र प्रदेश
९	सीप विकास तालिम	पटक		१		१	१	३		

३.५ अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाई

३.५.१ परिचय

औपचारिक पद्धति भन्दा बाहिर फरक समयमा विभिन्न उमेर समुहमा दिइने शिक्षा नै अनौपचारिक शिक्षा हो। यो एउटा निरन्तर प्रक्रिया जस्तो पनि हो। औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानव जीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रक्रियाका प्रशोधन गर्न जीवन प्रयन्त अर्थात आजीवन सिकाई प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो। अनौपचारिक शिक्षा त्यस्तो सांस्कृतिक केन्द्र हो जहाँ सहभागीहरू आफ्ना जीवनमा आइपर्ने समस्याहरूको बारेमा छलफल र समाधानका उपायहरू खोजी निर्णय कार्यान्वयन गर्दैछन्। आफ्नो जीवनको इतिहास आफै लेख्छन्। तसर्थ सिकाई जीवन पद्धतिसंग जोडिएको हुन्छ। अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समुहका लागि आफ्ना लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ। निरक्षरका लागि साक्षरता साक्षरका लागि साक्षरोत्तर सिकाई अवसरका लागि स्तरबृद्धि शिक्षासंग सीप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिका सिद्धान्त, दिगो विकासको लक्ष्यमा समेत नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासंग अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले समेत योगदान गर्दछ। विभिन्न सिकाई अवस्थाको आधारमा थप सिकाई अवसरको निर्माण गरी आजीवन सिकाई संस्कृतिको विकास गर्न आवश्यक छ। यसका लागि अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाईको पहुँचको विस्तार, गुणस्तर बृद्धि र संस्थागत क्षमताको विकास गर्नु पर्दछ। शिक्षा क्षेत्र योजना २०७९-२०८३ ले अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईका लागि १० वर्ष भित्र निरन्तर सिकाईमा संलग्न समाज एवम् सिकाई संस्कृतिको प्रवर्धन गर्ने तर्फ लैजान्छ। स्थानीय तहको अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईको वर्तमान अवस्था विश्लेषण धारमा समस्या एवम् चुनौतिहरूको पहिचान गर्दै चुनौतीहरूको सामना गर्न यसका उद्देश्य र नीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट प्राप्त हुने प्रमुख नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू यस खण्डमा समावेश गरिएको छ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा विभिन्न गाउँपालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरू प्रशस्त मात्रामा संचालन हुदै आएका छन्। यस कार्यक्रमले निरक्षरहरू विशेषत १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका निरक्षरहरूलाई साक्षर बनाउने कार्यमा योगदान गरेको देखिन्छ। यसका लागि गाउँपालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा तर्फका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा आएका थिए

। यस कार्यक्रमले स्थानीय तहहरूमा साक्षरताका कक्षा सञ्चालन गरी साक्षर हुनेलाई साक्षरोत्तर कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । साक्षरता र साक्षरोत्तर कार्यक्रमबाट लाभान्वितहरू विशेषत महिलाहरूलाई समूह बनाई आय आर्जन कार्यक्रमसंग समेत जोडी महिलाको समूह बनाई बचत तथा ऋणको कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिए। गाउँ-गाउँमा महिलाहरूको समूह बनाई आयआर्जन कार्यक्रममा समेत जोड्ने उद्देश्यले बिऊ पूँजी वितरण गरियो। समूहको महिला सदस्यहरूले आफ्नो गक्ष अनुसारको रकम बचत गर्दै जाने र बचत तथा ऋणको व्यवस्था गरी आफूलाई गा्रो सारो परेको बेलामा सरसापट गरेर अथवा न्युनतम ब्याजमा त्यो रकमलाई वितरण गर्न र सोबाट प्राप्त हुने ब्याज मूलधनमा जोडी समूहले आर्जन गर्न र सोको मुनाफा बाँडफाँड गर्ने कार्यक्रम केही वर्षसम्म रहदै आयो। सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूले अनौपचारिक शिक्षा तर्फका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था पनि गरियो तर यो कार्यक्रम जति प्रभावकारी हुनु पथ्यो त्यती प्रभावकारी हुन सकेन। तर पनि पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष सम्मका विद्यालयको पहुँच बाहिर रहेको व्यक्तिलाई लक्षित गरी विभिन्न वर्षमा सञ्चालन गरिएको साक्षरता कक्षाहरूबाट गाउँपालिकाको १५ देखि ६० वर्ष उमेरका जनसंख्यामा कुल साक्षरता ५७.२ प्रतिशत भन्दा माथि पुगेको छ । गाउँपालिकामा ६ वटा सिकाई केन्द्रहरू सञ्चालनमा छ ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याइ अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाको माध्यमबाट आजीवन सिकाई संस्कृतिका विकास गर्न, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने निर्धारण गरेको छ। यो कार्यक्रम तीन तहका सरकारको साझा अधिकार सूचीमा रहेकोले प्रदेश तहमा शिक्षा विकास निर्देशनालयले अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्दैछ भने स्थानीय तहहरूमा शिक्षा तथा खेलकुद महाशाखा/शाखाहरूले अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाईको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । देश संघीय संरचनामा रुपान्तरण भए पश्चात अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त सिकाईको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका तर यसका मर्म अनुसार कार्यसम्पादन हुन सकेको देखिदैन। आवधिक रूपमा शैक्षिक सर्वेक्षण गर्ने व्यवस्था गर्न नसकिएकाले गाउँपालिकाको साक्षरता सम्बन्धी तथ्याडक अद्यावधिक हुन नसकिरहेको अवस्था छ ।

३.५.३ उद्देश्य

यस योजनाले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाई सम्बन्धी निम्न लिखित उद्देश्यहरू राखेको छ

- क) अनौपचारिक तथा निरन्तर एवं जीवन प्रयन्त शिक्षाको विकास तथा विस्तार गरी साक्षरता डिजिटल साक्षरता र आय आर्जनमा सहयोग गर्नु,
- ख) सामुदायिक सिकाई केन्द्रको सबलीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु,
- ग) आय आर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै विशेषतः समाजमा पछाडि परेका वर्गलाई मूलधारमा ल्याउनु ।

३.५.४ रणनीतिहरू

- क) गाउँपालिका भित्र पर्ने घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर निरक्षरको अवस्था पहिचान र अभिलेखीकरण गर्ने,
- ख) सामुदायिक सिकाई केन्द्रलाई सुदृढीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षाको कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्ने,
- ग) साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विभिन्न संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र अन्य संघ संस्थासंग सहकार्य र साझेदारीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- घ) नवसाक्षर प्रौढ महिला तथा पुरुषहरूलाई आय आर्जनका कार्यक्रम सँग जोडी आत्मनिर्भर र व्यावसायिक बनाउन सहयोग गर्ने,
- ङ) सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरू मार्फत मत र अभिमत सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण र सम्बर्धनमा जोड गर्ने,
- च) सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूको समायोजन तथा पुनर्वितरण गर्ने,
- छ) सामुदायिक सिकाई केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी संघ संस्थाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गर्ने,
- ज) सिकारुका आवश्यकता अनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाई मोड्युलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गर्ने,
- झ) सरोकारवालाहरू सँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गर्ने,
- ञ) सामुदायिक सिकाई केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ.एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण

गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गर्ने,
 ट) सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत विभिन्न आयआर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,

३.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) सबै नागरिकहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्त हुनेछ ।

आ) नतिजा

- क) सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवन पर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने,
 ख) अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई सञ्चालन हुने
 ग) सिकारूको आवश्यकता अनुसार जीवन पर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन हुने,
 घ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास हुने,
 ङ) अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम् प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुने,
 च) अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइ सम्बन्धी तथ्याङ्क अध्यावधिक हुने ।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र.स.	क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१०)	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	घरघुरी सर्वेक्षण र अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धि तथ्याङ्क संकलन		१					१		
२	लागत साझेदारीमा आधारित साक्षरता कार्यक्रम तथा अनौपचारिक शिक्षा/ आजीवन सिकाई कार्यक्रम संचालन		१		१		१	३		
३	सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूको क्षमता अभिवृद्धि	६	१				१	२		
४	सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूको व्यवस्थापन अनुदान	६						निरन्तर		संघ
५	आजिवन सिकाइका कार्यक्रमहरू सामुदायिक सिकाई केन्द्र मार्फत संचालन								आवश्यकता अनुसार	

६	सिप विकास र आयआर्जनमा कार्यक्रम संचालन	६	१	१	१	१	१	५		
७	तह १ र २ को अनौपचारिक सिकाइको माध्यमबाट सिकेको ज्ञान सिपलाई प्रमाणिकरण									
८	अनौपचारिक तथा आजिवन सिकाइको तथ्याङ्क व्यवस्थापन		१				१	२		

परिच्छेद - ४

अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरु

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठ्यक्रम हो। पाठ्यक्रम कुनै कक्षा वा तहमा के के सिकाउने भन्ने कुरासँग मात्र सम्बन्धित हुदैन। देशकाल र परिस्थिति अनुसार विद्यार्थीमा के कस्ता क्षमता विकास गराउने हो भन्ने सँग पनि सम्बन्धित छ। के पढाउने, के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउन र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न के कसरी मूल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्वपूर्ण आधार समेत हो। मानवीय चेतना र बौद्धिक विकासको निमित्त लिइएका उद्देश्यहरू पूरा गराउनु हो। बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्नु, सभ्यता वा संस्कृतिको हस्तान्तरण एवम् विकास गर्नु, शैक्षिक प्रक्रियाको स्वरूप निर्धारण गर्नु जस्ता कुराहरू पाठ्यक्रमको उद्देश्य भित्र पर्दछन्।

मानवीय आवश्यकता, बालबालिकाका रुची, सामाजिक मूल्य मान्यता, समाज तथा विश्व परिवेशमा विकास भएका ज्ञान, सिप तथा प्रविधि अनुकूल पाठ्यक्रमलाई एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रियाका रूपमा लिनु आवश्यक छ। पाठ्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि पहिलो शैक्षिक सामाग्रीको रूपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उचित विकास नभइसकेको हाम्रो परिवेशमा विद्यार्थीको एकमात्र विकल्पको रूपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ। जसले पाठ्यक्रम कार्यान्वयनलाई सहयोग गर्दछ। हाल नेपालमा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गर्ने गरिएको छ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा वि.सं. २०२८ को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनामा सर्वप्रथम विद्यालय तहमा आवश्यक जगहरू सहित पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो भने पाठ्यक्रम विकासका लागि संस्थागत प्रबन्धका रूपमा शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना भएको थियो। पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरता सँगै विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास, सुधार तथा अद्यावधिक गर्ने कार्य केन्द्र द्वारा भइरहेको सन्दर्भमा विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा वि.सं. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोही अनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी सुरु गरियो। यसै क्रममा वि.सं. २०७६ सालमा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भई सो विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन

सुरु गरिएको र वि.सं. २०८० सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरू अर्थात् कक्षा १ देखि १२ सम्म यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको छ ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले आधारभूत तह (कक्षा १ देखि ८ सम्म) मा स्थानीय पाठ्यक्रमको व्यवस्था गरेको छ। सोही व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा २०७७ सालमा "मेरो पाँचपोखरी" नामक स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास गरिएको थियो।

पाठ्यक्रमले शिक्षकलाई शिक्षण गर्न खाका प्रदान गर्छ। उक्त पाठ्यक्रम सबै विद्यार्थीहरू सँग पुगेको हुँदैन र शिक्षकलाई समेत शिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न पाठ्यपुस्तक नहुँदा कठिनाई हुन्छ। पाठ्यपुस्तक विद्यार्थी र शिक्षक दुवैका लागि महत्त्वपूर्ण र सजिलो सिकाइ सामग्री हो। त्यसैले पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकाले पनि स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित पाठ्यपुस्तक लेखन कार्य थालनी गरेको छ। कक्षा १ देखि ८ सम्म स्थानीय विषय "मेरो पाँचपोखरी" पाठ्यपुस्तक निर्माण गरी सबै विद्यालयमा लागु गरि निरन्तर रूपमा पठनपाठन हुदै आएको छ। २०७७ देखि कक्षा (१-३) बाट सुरु भई कक्षा ८ सम्मको स्थानीय विषय "मेरो पाँचपोखरी" पाठ्यपुस्तक लेखन कार्य २०८२ चैतमा सम्पन्न भएको थियो।

४.१.३ उद्देश्य

- क) विद्यालय तहको पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु
- ख) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु
- ग) पाठ्यक्रमले तोके बमोजिम विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नु

४.१.४ रणनीतिहरू

- क) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने,
- ख) विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधिकरण गर्ने,
- ग) पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेशागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
- घ) विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,
- ङ) शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने,
- च) शिक्षकको पेशागत सक्षमता विकास गर्ने,

- छ) सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने,
- ज) विद्यालयमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गर्ने,
- झ) सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने,
- ञ) शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउने,
- ट) स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने,
- ठ) विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने,
- ड) स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास एवम् कार्यान्वयन गर्ने,
- ढ) स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने ।

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

- क) पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमता सहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगार उन्मुख नागरिक तयार हुने ।

आ) नतिजा

- क) पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा भएको हुने ।
- ख) पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण उपलब्ध हुने ।
- ग) सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित हुने ।
- घ) पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिप र व्यवहार विकासमा सहजीकरण भएको हुने ।
- ड) सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन हुने ।
- च) स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन हुने ।
- इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८			
१	पाठ्यक्रम अभिमुखिकरण	सङ्ख्या	२४					२४		स्थानीय तह, शिविसङ्घ
२	शिक्षक तालिम र पुनर्ताजगि तालिम	सङ्ख्या			२४			२४		स्थानीय तह, मानव संसाधन केन्द्र
३	शिक्षक पेशागत सहयोग		निर	निर	निर	निर	निर			स्थानीय तह, मानव संसाधन केन्द्र
४	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन		निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त			विद्यालय
५	आवधिक मूल्यांकन	पटक	३	३	३	३	३	१५		विद्यालय
६	डिजिटल सामग्रीको प्रयोग	वटा	२	२	२	२	२	१०		विद्यालय, सरकार
७	सूचना प्रविधिको प्रयोग		निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त			विद्यालय
८	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक		निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त			विद्यालय
९	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन		निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त			स्थानीय तह, विद्यालय
१०	माध्यम भाषाको रूपमा मातृभाषाको प्रयोग		निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त			स्थानीय तह, विद्यालय
११	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन		निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त			स्थानीय तह, विद्यालय
१२	पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग जस्तै: विसङ्केतन किताब, ठूलो किताब, बाह्रखरी चार्ट वर्ण तथा झ्याले पत्ती, शब्द चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको व्यवस्था	सबै विद्यालयका कक्षा (१-३)	निरन्त	निरन्त	निरन्त					
१३	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	विद्यार्थी	निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त	निरन्त			
१४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै			

१५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामग्रीको उपलब्धता	पटक	१		१	२			
----	---	-----	---	--	---	---	--	--	--

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य व्यावसायिक रूपमा दक्ष पेशा प्रति उत्प्रेरित समर्पित प्रतिवद्ध र विद्यार्थीको सिकाइ प्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ। शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। सबै तहको शिक्षामा योग्य दक्ष समर्पित र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्थापन बाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ। यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ।

प्राथमिक तहमा विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा र निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक तहमा विषय गत रूपमा विद्यमान मापदण्ड १:४५ शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कायम गरिएको छ। शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले आधारभूत तहमा कम्तिमा ७ दरबन्दी र माध्यमिक तहमा १२ दरबन्दी हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ।

नेपालमा विगतदेखि हालसम्म सञ्चालित विभिन्न शिक्षा योजना, परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याई शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन्। यसको फलस्वरूप विद्यालयको शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने, प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने, बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ता केही प्रयास भएका छन्। विद्यालय क्षेत्र विकास योजना अवधिमा कक्षाकोठाको शैक्षणिक अभ्यास वा क्रियाकलापलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षकको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन्। यस अवधिमा शिक्षक पेशागत विकास प्रमाणीकरण तालिम, छोटो अवधिको मागमा आधारित तालिमहरू सञ्चालन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार ल्याउन प्रयत्न गरियो।

पेशागत रूपमा सक्षम, दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षक बाट नै कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार आउन सक्छ। यसका लागि शिक्षकलाई पेशागत विकासका अवसरहरू उपलब्ध हुन आवश्यक छ। शिक्षकको पेशागत विकासका लागि विभिन्न तौरतरिकाहरू छन्। शिक्षक तालिम, कार्यशाला, सेमिनार कन्फरेन्स, कार्यमूलक अनुसन्धान, शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण मेन्टरिङ आदि अवसर बाट शिक्षकको पेशागत विकास सम्भव छ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेशाको रूपमा विकास गर्न शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि, प्रधानाध्यापक तथा लेखापालहरूलाई विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन, सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन, शिक्षकहरूलाई पेशागत विकासका विभिन्न मोडालिटिका तालिम लगायतका कार्यक्रमहरूको आवश्यकता आँकलन गरिएको छ । कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइलाई गुणस्तरीय बनाउने शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने शिक्षक पेशागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ । यसमा शिक्षक व्यवस्थापनको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट चुनौतिहरूको पहिचान गरि शिक्षक व्यवस्थापन र विकासलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा यस कार्यक्रमका उद्देश्य पुरा गर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्य-मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकामा रहेका २३ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूमा कूल १४९ शिक्षक दरबन्दी कार्यरत हुनुहुन्छ । तहगत रूपमा हेर्दा पूर्व प्राथमिक तहमा ३३, प्राथमिक तहमा १०१, निम्न माध्यमिक तहमा २६ र माध्यमिक तहमा प्राविधिक धार समेत ३१ जना शिक्षक जनशक्ति राज्यबाट सुविधा प्राप्त गर्ने गरी कार्यरत छन् । केही विद्यालयहरूमा विद्यालयको स्रोतबाट तलब खाने गरी केही शिक्षकहरू कार्यरत रहेका छन् । गाउँपालिकाभित्र रहेका १ वटा गुठी विद्यालयमा पूर्व प्राथमिक देखि माध्यमिक तहमा कार्यरत २५ जना शिक्षक कार्यरत रहेका छन् ।

गाउँपालिका भित्रका विद्यालयमा शिक्षकको अनुपातिक वितरणमा समानता छैन । प्राय धेरै जसो प्राथमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूमा कक्षा अनुसार शिक्षक पुगेको देखिदैन । गाउँपालिका भित्र आधारभूत तह (कक्षा ६-८) सञ्चालित ४ विद्यालयहरू मध्ये ४ ओटा र माध्यमिक तह सञ्चालित ९ ओटा विद्यालयहरूमध्ये ८ वटामा विषयगत शिक्षक अपर्याप्त छन् ।

४.२.३ उद्देश्य

- क) विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नु ।
- ख) विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु ।
- ग) शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु ।

४.२.४ रणनीतिहरू

- क) शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

- ख) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा स्थानीय तहद्वारा शिक्षकहरूको व्यवस्थापन गर्ने ।
- ग) शिक्षकको निरन्तर पेशागत विकासका लागि संघ तथा प्रदेश सँगको समन्वयमा शिक्षण सिप विकास सम्बन्धी सेवाकालीन तालिम सञ्चालन गर्ने ।
- घ) शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली मार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत सहयोग उपलब्ध गराउने । यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ तथा मेन्टरिङ पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने ।
- ङ) शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने ।
- च) शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको वृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजा प्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने ।
- छ) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा तत्काल पदपूर्ति हुने व्यवस्थाका लागि स्थानीय स्तरमा कानुनी व्यवस्था गर्ने ।
- ज) नव प्रवेशी शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरण मार्फत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाइने ।
- झ) शिक्षकले कक्षाकोठामा बिताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी बनाइने ।
- ञ) कार्ययोजना, शैक्षिक योग्यता, अनुभव लगायतको आधारमा विद्यालयमा प्रधानाध्यापकको छनौट गरिने ।

४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुने ।

आ) नतिजा

क) राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमता कार्यढाँचाको आधारमा शिक्षक तयारी, छनौट र पेशागत विकास हुने ।

ख) शिक्षक तयारीका कोर्सहरूमा पर्याप्त विषयगत तथा शिक्षण सिकाइसम्बन्धी सक्षमता विकास हुने ।

ग) शिक्षण पेशा थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित हुने ।

घ) पेशागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण हुने ।

ङ) शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली मार्फत निरन्तर पेशागत सहयोग प्राप्त हुने ।

च) शिक्षकको उपस्थिति, शिक्षण विधि तथा तौरतरिका र कार्यसम्पादनमा सुधार हुने ।

छ) शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण हुने ।

ज) शिक्षकको आपूर्ति नियमित रूपमा हुने ।

झ) शिक्षकको वृत्ति विकासका लागि पारदर्शी, र वस्तुनिष्ठ आधार सहितको पद्धति स्थापित हुने ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	शिक्षक नियुक्ति र सुरुवा	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२	अस्थायी तथा विद्यालय स्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड तथा निर्देशिका तयारी	पटक		१				१	१	
३	अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेशामा सहभागी गराउन क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक		१			१	२	२	
४	नियमित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्न मापदण्डको विकास गर्ने	पटक		१				१	१	
५	कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागु गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि विशेष व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८	पुस्तकालय र पुस्तक कुना	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९	सूचना प्रविधि प्रयोगशाला	पटक	१		१		१	३	३	
१०	विज्ञान प्रयोगशाला	पटक		१		१	१	३	३	
११	प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा धार सञ्चालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशालाको प्रबन्ध	पटक	१					१	१	
१२	शिक्षण तथा सिकाइ सामग्री विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१३	ईन्टरनेट सेवाको व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४	शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१५	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६	परिक्षाको नतिजा विश्लेषण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
१७	शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समय वृद्धि	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८	विद्यालयमा आधारित सुपरिवेक्षण तथा सहयोगका लागि क्षमता विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१९	शिक्षक पेशागत सहयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२०	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक		-	१	-	१	२	२	

२१	सिकाइ आदानप्रदान, क्षमता विकास, प्रविधि हस्तान्तरण र ज्ञानको सञ्चालिकीकरण	पटक	-	१	-	१	-	२	२	
२२	विज्ञ समूहको गठन	पटक			१		१	२	२	
२३	सहपाठी कक्षा अवलोकन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२४	छोटो अवधिको शिक्षक तालिम	पटक		१		१	१	३	३	
२५	विद्यालय तहमा शिक्षकको पेशागत विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२६	कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२७	प्रधानाध्यापकको व्यवस्था	पटक	१							
२८	शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.३ समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

पहुँच र सहभागिताका लागि समानता पुग्ने उद्देश्य हासिल गर्न असमानहरू बिच गरिने समान व्यवहार नै शैक्षिक समता हो। विभेद र वञ्चितीकरणमा परेका वर्ग समुदाय र क्षेत्रलाई गुणस्तरीय शिक्षामा सजिलै पहुँचको सुनिश्चिता सम्भव हुदैन। यो आफ्नो गन्तव्य नभई एउटा माध्यम मात्र हो। यस गाउँपालिका एउटा विविधताले भरिपूर्ण गाउँपालिका हो। यसमा ब्राम्हण, तामाङ, क्षेत्री, ह्याल्मो, शेर्पा दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको बसोबास छ। विभिन्न शारीरिक क्षमता भएका कमजोर आर्थिक अवस्था भएको समाजमा पछि परेका र पारिएको दलित महिला अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको मिश्रित बसोबास रहेको समुदाय छ। सामाजिक, सांस्कृतिक तथा विभिन्न परम्परागत कार्यले गर्दा लैङ्गिक विभेद विद्यमान छ। बालबालिकाहरू विशेषतः अपाङ्गता भएका, दलित विपन्न परिवारमा जन्म भएका, शिक्षामा पहुँच नपुगेको समाज रहेको छ। विविधतालाई पहिचान, सम्मान, मनोरञ्जन र व्यक्तिगत भिन्नताको कदर गरी विविधतालाई प्रोत्साहित हुन आवश्यक छ। बालबालिकामा भएको भिन्नताहरू देखि सहभागितामा पहुँच तथा नतिजामा फरक नपर्ने अवस्था सिर्जना गरी समताको आवश्यक छ। यस्तो समतामा विशेष तथा थप प्रबन्धको व्यवस्था गर्नुपर्दछ। समाजमा सामाजिक न्याय स्थापित गर्न, शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिताको अधिकार सुनिश्चित गर्न महत्वपूर्ण र अत्यावश्यक छ।

ठाउँ, क्षेत्र अनुसार विविधताको सम्मान तथा समावेशीता अभिवृद्धि गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच र अथपूर्ण सहभागितामा कार्य गर्दै सिकाई सुनिश्चितता गर्नका लागि यसको कारण तथा बाधाहरू पहिचान गरी ती बाधाहरू हटाउनु पर्दछ। यस्तो बाधाहरू ठाउँ पिच्छे फरक छन्। यस्ता चुनौतिहरू हटाइ विविधता अनुकूल हुने गरी शिक्षामा सबैका सहज पहुँच सहभागिता तथा सिकाईका लागि समेत तथा समावेशीता अभिवृद्धि गर्नका लागि योजना निर्माण गरी त्यस अनुरूप कार्यक्रम संचालन गर्न आजको आवश्यकता हो।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा विद्यालयमा आधारित २३ ओटा बाल विकास केन्द्रहरू संचालनमा रहेका छन् । उक्त विद्यालयहरूमा विभिन्न जातजाति, धर्म, आर्थिक अवस्थाका विद्यार्थीहरू अध्ययन गर्दै आएका छन् । कतिपय विद्यालयहरूमा शारिरीक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू समेत रहेका छन् । यस्तो अवस्थाका विद्यार्थीहरूको शिक्षामा पहुँच वृद्धिका लागि आवासीय तथा गैरआवासीय छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने गरिएको छ । तर कतिपय विद्यालयमा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संख्या अद्यावधिक नभएकाले कम देखिन गएको छ । ती बालबालिकाहरू विद्यालय शिक्षा पहुँचबाट टाढा रहेको अवस्था छ । त्यसैगरी आर्थिक हिसाबले विपन्न बालबालिकाहरू, सडक बालबालिकाहरू, असाध्य रोगहरूबाट पीडित बालबालिकाहरू अभिभावक र सहारा बिहीन बालबालिकाहरू रहेको समुदाय छ । तिनको लगत र तथ्याङ्क व्यवस्थित हुन सकिरहेका छैन । त्यस्ता प्रकारका बालबालिकाहरू समेत विद्यालय शिक्षाको पहुँच बाहिर रहेको देखिन्छ ।

विद्यालय भर्ना भएका बालबालिकाहरूलाई आवासीय र गैरआवासीय रूपमा तोकिएको नियमका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गरिनेछ । खासगरी आधारभूत तहको कक्षा १-५ मा अध्ययन गर्ने सबै छात्राहरू र दलित बालबालिकाहरूलाई कुनै न कुनै रूपमा सहयोग गरिदै आएको छ । त्यसैगरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको क्रममा समेत अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई थप समयको व्यवस्था समेत गरिने प्रावधान छ । बहिरा बालबालिकाहरू, सुस्त मनस्थितिका बालबालिकाहरू, दृष्टिविहीन बालबालिकाहरूको छिमेकी पालिकाहरूमा सञ्चालनमा रहेको स्रोतकक्षा पढाईलाई शिक्षामा पहुँचको हक सुनिश्चित गर्ने कार्य गरिएको छ । गाउँपालिकाले धेरै महत्वपूर्ण कामहरू गरिरहेको भएतापनि अझैपनि शिक्षामा सबै वर्गको समान पहुँच भने पुग्न सकिरहेको छैन ।

४.३.३ उद्देश्य

- क) लक्षित समूहका व्यक्तिहरूको शिक्षामा समतामुलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- ख) लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाई सहभागितामा वृद्धि तथा सिकाई उपलब्धी सुधार गर्नु ।
- ग) समुदाय तथा विद्यालयमा हुने सबै प्रकारका विभेद दुर्व्यवहार र हेपाड आदिलाई न्यूनीकरण गर्नु ।

४.३.४ रणनीतिहरू

- क) विद्यालयमा हुने सप्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गर्न सबै शिक्षक विद्यार्थी लगायतका सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने ।

- ख) विद्यालयमा हुने सबै गतिविधिहरूमा बालबालिकाहरूको समावेशी सहभागिताको सुनिश्चितता गर्ने।
- ग) विद्यालयहरूमा विशेषतः छात्राहरूलाई हुने विभेद कम गर्न र गुनासो सुन्नका लागि 'जेन्डर फोकल पर्सन' गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था गर्ने।
- घ) प्रत्येक विद्यालयहरूमा गुनासो पेटिका बनाई राख्न लगाईनेसबै तह र प्रकारका विद्यालयहरूमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरूको निर्माण गर्ने।
- ड० घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको सबै प्रकारका विवरण सङ्कलन गरी अद्यावधिक गर्ने।
- च० साधारण विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाहरूका लागि स्रोतकक्षाको व्यवस्था गर्ने।
- छ० समावेशी तथा समतामूलक पहुँच सुनिश्चितताका लागि यथोचित छात्रवृत्तिको रकम उपलब्ध गराइने।
- ज० विद्यार्थीहरूलाई खासंगरी किशोरीहरूलाई हुने विभेद र हेपाइ आदिलाई न्यून गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रमका साथ अनुगमन तथा निरीक्षण, अनुसन्धान गरिनेछ र विभेद गरेको पाइएमा त्यस्ता व्यक्तिलाई कानुनको दायरामा ल्याइने।

४.३.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

- क) समाजमा पछाडि परेका र आर्थिक तथा सामाजिक रूपले कमजोर अपाङ्गता भएका र सहारा विहीन बालबालिकाहरूको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच भएको हुने।

आ) नतिजा

- क) अपाङ्गता, गरिव, विपन्न, अभिभावक विहिन, सडकमा हिड्ने बेसहारा बालबालिकाहरू आदिको अभिलेख अद्यावधिक हुने।
- ख) विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने।
- ग) लक्षित समूहले तोकिए बमोजिम छात्रवृत्ति एवं प्रोत्साहन प्राप्त गरेको हुने।
- घ) विद्यालयहरूमा लैङ्गिक जातीय सामाजिक एवं सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य भएको हुने।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा		
१	शिक्षाको मूल प्रवाह बाहिर रहेका र नरहेका सबै बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	५		
२	अपाङ्गमैत्री संरचना निर्माण	विद्यालय			१			१		
३	लक्षित वर्गको लागि छात्रवृत्ति वितरण	सङ्ख्या	५	५	५	५	५	२५		
४	सबै प्रकारका विभेदको अन्त्यका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या		१		१		२		
५	जेन्डर फोकल शिक्षक र गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था	संख्या	२३	२३	२३	२३	२३	२३		
६	बालिका तथा समावेशी शिक्षा रणनीति, २०८० र व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०८० कार्यान्वयन गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

४.४ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा सिकाई सँग स्वास्थ्य तथा पोषणका अवस्थाका प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहेको हुनेछ। स्वास्थ्य तथा पोषणको राम्रो अवस्थाले बालबालिकालाई सिकाई सहभागिता बढाई उपलब्धि सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्दछ। सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी अभ्यासका अतिरिक्त महिनावारी सम्बन्धी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सहयोग तथा शिक्षा पनि उत्तिकै आवश्यक रहेको छ। विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी यस्ता कार्यक्रमहरूले विद्यार्थीको भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउन र कक्षामा अनुपस्थित हुने तथा बिचमा विद्यालय छाड्ने दर घटाउन योगदान गरी सिकाई उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग गर्दछ।

नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाको छानिएका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाद्य

कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएकोमा आर्थिक वर्ष २०७७/२०७८ देखि सामुदायिक विद्यालयमा पूर्व प्राथमिकदेखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाई प्रति विद्यार्थी प्रति दिन रु. १५ बराबरको खाजा खुवाउदै आएकोमा आ.व.२०८२/०८३ बाट प्रति विद्यार्थी प्रति दिन रु. २० बराबरको खाजा खुवाउन थालिएको छ। सामुदायिक विद्यालयमा दिवा खाजा मापदण्ड तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७६ बमोजिम दिवा खाजा व्यवस्थापनको पाटो अगाडि बढाइएको अवस्था छ।

४.४.२ बर्तमान अवस्था

गाउँपालिकाका सबै माध्यमिक र केही आधारभूत विद्यालयहरूमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण गरिएको र निर्माण गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन्। कक्षा ६ देखि १२ सम्म अध्यनरत छात्राका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउदै लगेको छ। सबै विद्यालयको लागि प्राथमिक उपचार सामाग्रीको बाकस, बालिकाहरूका लागि आइरन चक्री प्रभावकारी रूपमा वितरण गरिएको छ। संघिय सरकार बाट कक्षा १ देखि ५ सम्मका २३ वटा विद्यालयमा दिवा खाजाको व्यवस्था गरिएको छ। साथै यस गाउँपालिका अन्तर्गतका कक्षा ६ देखि ८ सम्म संचालित ४ वटा विद्यालयहरूमा प्रति विद्यार्थी रु १५ का दरले दिवा खाजा कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइएको छ, जसबाट आर्थिक अवस्था कमजोर भएका घरका विद्यार्थीहरू धेरै लाभान्वित भएका छन् साथै पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकामा नै उत्पादन भएको स्थानीय उपजमा आधारित (मकै, कोदो, फापर, गहुँ, भटमास आदी) फलफुल, तरकारी लगायत अर्गानिक बस्तुहरू दिवा खाजाको लागि प्रयोग हुदै आएका छन्।

४.४.३ उद्देश्यहरू

- क) बालबालिकाहरूलाई स्वस्थ एवं पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु।
- ख) विद्यालयमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर बृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाई उपलब्धीमा सुधार गर्नु।

४.४.४ रणनीतिहरू

- क) बालबालिकाका लागि विद्यालयमा नै पोषिलो र ताजा खाजा तयार गर्नुका साथै खाजा भान्सा तथा भण्डार, भान्सामा प्रयोग हुने आवश्यक भाडावर्तन र अन्य सामाग्रीहरू तथा समुहमा हात धुने लगायतका सुविधा विस्तार गर्दै लैजाने।
- ख) विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाई सामाग्री सहित

- आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीहरूको लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाईको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था गर्ने,
- ग) विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा शुष्कपोषक तत्व प्रदायक ट्याबलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि) को वितरण र किशोरीहरूको महिनावारी स्वच्छताका लागि सेनेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाइने,
- घ) विद्यालयमा स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाई तथा स्वच्छता, किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धी शिक्षा प्रदान गर्न स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रसंग समन्वय र सहयोगमा संयुक्त कार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने,
- ङ) दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी बनाइने ।

४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

अ) उपलब्धि

- क) विद्यालयमा अध्ययन गर्न सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाईमा सुधार सहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाई वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुनेछ ।

आ) नतिजाहरू

- क) विद्यालय खाजालाई विद्यार्थीको अधिकारको रूपमा स्थापित गर्न कानूनी प्रबन्ध हुनेछ ।
- ख) दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य तथा पोषण तीन तह र अन्य क्षेत्र समेतको लागत साझेदारीमा व्यवस्थापन हुने गरी कानूनी मान्यता सहितको नियमक ढाँचा र कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मापदण्ड र कार्यविधि तयार हुनेछ ।
- ग) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षादेखि आधारभूत तह कक्षा ५ सम्मको सामुदायिक विद्यालयका सबै बालबालिकाहरूले स्वस्थकर, पौष्टिक र स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा स्थानीय तह मार्फत विद्यालयबाट प्राप्त हुनेछ ।
- घ) सामुदायिक विद्यालयको आधारभूत तह कक्षा ५ सम्मका सबै कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई अभिभावकको सहभागितामा दिवा खाजा वा खाना प्राप्त हुनेछ ।
- ङ) विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा पर्याप्त खानेपानी, साबुन तथा सफाई सामग्री सहित आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय तथा युरिनल,

किशोरीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाईको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था हुनेछ।

च) विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण तथा प्रतिस्थापन, बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा शुष्कपोषक तत्व प्रदायक किशोरीहरूको मासिक महिनावारीमा सेनेटरी प्याड वितरण हुनेछ।

छ) विद्यालयमा विद्यार्थीलाई स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाई तथा स्वच्छता, किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषणसम्बन्धी आधारभूत शिक्षा प्राप्त हुनेछ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	विद्यालय पोषण र दिवा खाजा सम्बन्धी स्थानीय कार्यविधि निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१	१	
२	विद्यालय पोषण र दिवा खाजा सम्बन्धी स्थानीय कार्यविधि कार्यान्वयन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	विद्यालयहरूमा सेनेटरी प्याड लगायत सफाईका सामग्रीहरूको व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	विद्यालयमा सरसफाईको लागि साबुन, पानी लगायतका सामग्रीहरूको व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	खाजाका लागि थप वित्तीय स्रोतको खोजी र व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	दिवा खाजा व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	दिवा खाजाको लागि आवश्यक सामग्री व्यवस्थापन	पटक							आवश्यकता अनुसार	
८	विद्यालयमा प्राथमिक उपचार कक्षको व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
९	अनुगमन मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.५ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा

४.५.१ परिचय

विश्वमा बेला बेलामा आउने विभिन्न रोगजन्य महामारी, प्राकृतिक विपत्ति, द्वन्द, युद्ध जस्ता संकटको समयमा सबै ठाउँमा विद्यार्थीहरू विद्यालयमा नै जम्मा भएर पठनपाठन गर्न सक्ने अवस्था नरहन पनि सक्छ । यस्तो अवस्थामा समेत बालबालिकाहरू शिक्षाबाट बञ्चित नहुन भन्ने उद्देश्यका साथ र बालकालिकाहरूको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण दिदै सिकाईलाई निरन्तरता दिनको लागि बैकल्पिक उपाय सहित तयार पारिएको शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा भन्ने गरिनेछ । यसको मूल उद्देश्य भनेको संकटकालीन तथा विपद्को अवस्थामा पनि बालबालिकाहरूलाई संरक्षित राख्नका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमको तयारी र संचालन गर्ने रहेको छ । यस अवधारणा अन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी, आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन आदि जस्ता कार्यढाँचा समेटिएका हुनेछ ।

नेपालमा पनि प्रकोप व्यवस्थापन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा प्राप्त गर्न बालबालिकाहरूको अधिकारलाई कुण्ठित हुन नदिने गरी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाका अतिरिक्त आवधिक योजना, शिक्षा क्षेत्रको दिर्घकालिन योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समेत समावेश गरिदै आएको छ । समय समयमा भएका नेपाल बन्द हडताल, २०७२ सालको भूकम्प, कोभिड १९ लगायत स्थानीय क्षेत्रमा घट्ने प्राकृतिक प्रकोपहरूको कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा बाधा नपुगोस भन्ने हेतुले शिक्षा क्षेत्रको योजना (सन् २०२१-२०३०) मा समेत यस कुरालाई समावेश गरिएको छ । यस महत्त्वलाई मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकाले पनि आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा योजना तयार गर्नु पर्दछ भन्ने मान्यताका साथ यस खण्डमा वर्तमान अवस्थालाई समेत विश्लेषण गरी क्रियाकलाप र उपलब्धीहरू समावेश गरिएको छ ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधानले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका सुनिश्चितता गरी विभेद, दुराचार जस्ता कुरालाई निषेध गरेको छ । बृहत विद्यालय न्यूनतम सुरक्षा प्याकेजले सुरक्षित विद्यालय मापदण्ड अनुसार शिक्षा क्षेत्रमा विपत्तिको समयमा केन्द्रित रही सिकाई पूर्वाधार, विपद जोखिम व्यवस्थापन, विपद जोखिमका न्युनिकरण र उत्थानशीलताका मापदण्डहरू उपयोग गरी शिक्षामा कार्यान्वयनको परिकल्पना गरेको छ । यसका अलवा राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ लगायत विभिन्न गुरुयोजना, नीतिहरूले समेत आपत तथा विपदको समयमा समेत विद्यालय शिक्षालाई राखि राख्नु पर्ने कुरालाई जोड दिएका छन् ।

नेपालमा २०७२ सालमा आएको भूकम्प, कोभिड तथा स्थानीय स्तरमा हुने बाढी, पहिरो, डुवान जस्तो विपदले विद्यालयमा धेरै दिनसम्म असर पारेका प्रशस्त उदाहरण रहेका छन्। सिन्धुपाल्चोक जिल्ला समेत यो समस्याबाट अछुतो रहन सकेको छैन। विकट भौगोलिक अवस्था भएको गाउँपालिकाका विद्यालयहरू पनि विशेष पहिरो, बाढीको समयमा प्रभावित हुने गरेका छन्। Covid-19 जस्तो विषम परिस्थितिले त झन आपतकालीन शिक्षाको योजना स्थानीय तहबाट नै गरी आवश्यकताको आधारमा लागु गर्ने तयार रहनु पर्दछ भन्ने पाठ सबैलाई सिकाएको अवस्था छ। नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले मिति २०७७।०२।१८ मा जारी गरेको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीका सिकाई सहजिकरण निर्देशिका, २०७७ का अनुसार वैकल्पिक प्रणाली भन्नाले कोभिड-१९ वा यस्तै प्रकारको विपद् वा महामारी जस्ता कारणले पठनपाठन गर्न कठिन भएको वा हुने अवस्थामा रेडियो, एफ.एम. रेडियो, टेलिभिजन, अनलाईन परियोजना पाठहरू, स्वध्ययन, दूर तथा खुल्ला शिक्षा लगायतको वैकल्पिक माध्यम वा पद्धतिबाट अध्ययन सुचारु राख्ने विधि र प्रक्रियालाई आत्मसात गर्दै यस निर्देशिकाले सूचना प्रविधिलाई पनि विशेष जोड दिएको छ।

प्राकृतिक प्रकोप, महामारी तथा अन्य कारणले उत्पन्न हुने आपतकालीन संकटको बारेमा केही पूर्वानुमान गर्न सकिएतापनि यसको ठ्याक्कै प्रभाव, असरको बारेमा भविष्यवाणी गर्न भने सकिदैन। तरपनि विगतका अभ्यासहरूको आधारमा आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना भने अत्यावश्यक पर्दछ। तर आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना बनाउदा के कस्ता कुराहरूलाई समावेश गर्ने भन्ने कुरा प्रमुख मुद्दा हो। यसका साथ स्थानीय तहले आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना निर्माण गर्दा केन्द्रीय योजना सँग कसरी तादाम्यता मिलाउन योजना अल्पकालिन बनाउने कि दिर्घकालिन बनाउने भन्ने जस्ता चुनौतिहरू भने रही रहेका छन्। यस्ता चुनौतिहरूलाई विचार गर्दै गाउँपालिकाले आपतकालीन शिक्षा योजना बनाउने अवस्थाको आकलन, स्रोत साधनको व्यवस्थापन र जिम्मेवारीको कुराहरूलाई महत्वका साथ सम्बोधन गर्नु पर्दछ।

४.५.३ उद्देश्यहरू

- क) संकटको सम्भावित जोखिम कम गर्न विद्यालय तथा समुदायको क्षमता विकास तथा परिचालन गरी पूर्वसावधानी अपनाई सम्भावित शैक्षिक क्षति न्युनीकरण गर्नु।
- ख) विपद् प्रतिकार्य योजना बनाई लागु गर्नु।
- ग) विपद् तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको शिक्षाको लागि वातावरण तयार गर्नु।

४.५.४ रणनीति

- क) प्रकोप, विपद्, महामारीको पूर्व अनुमान अनुसार संघीय सरकारले बनाएको कार्यविधिहरूको लागु गर्ने संयन्त्रको विकास गर्ने।
- ख) स्थानीय सरोकारवाला तथा विज्ञहरूसंग अन्तरक्रिया छलफल गरी स्थानीय स्तरमा तहगत रूपमा बैकल्पिक सिकाई पाठ योजना तयार पार्ने।
- ग) स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन लगायतका संस्थाहरूसंग समन्वय गर्ने।
- घ) विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधारहरूको निर्माणमा जोड दिने।
- ङ) स्थानीय विज्ञहरू समेत समेटी गाउँपालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति बनाउने जसमा विद्यालय शिक्षा हेर्ने उपसमिति समेत बनाई कार्य सम्पादन गर्ने।
- च) विद्यालय स्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने।
- छ) महामारीका समयमा शिक्षण सिकाईलाई निरन्तरता दिन बैकल्पिक उपायहरूको तयारी गर्ने।
- ज) विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने।
- झ) विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन योजना समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने।
- ञ) हरित विद्यालय, जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने,
- ट) विद्यालयहरू आपतकालिन अवस्था, संकट र महामारीको समयमा पनि बालबालिकाको शिक्षा पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्दै सिकाइ निरन्तर कायम गर्ने,
- ठ) Covid-19 जस्ता संकटले विद्यालय शिक्षामा पार्ने छोटो र लामो अवधीका प्रभाव पहिचान गरी तिनको सम्बोधन गर्ने,
- ड) विपद् पूर्व तयारी, प्रतिकार्य र अभ्यास (ड्रिल) कार्यक्रम विद्यालयको वार्षिक कार्ययोजनामा समावेश गर्ने,
- ढ) विपद् तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी ज्ञान र व्यवहारिक तालिम शिक्षक र विद्यार्थीहरूलाई प्रदान गर्ने।

४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धी

- क) आपतकालिन तथा संकटका समयमा समेत गाउँपालिका भित्रका विद्यालयहरूमा पठपाठन गर्न विद्यार्थीहरूले बैकल्पिक माध्यमबाट भएपनि सिकाईलाई निरन्तरता दिनेछन्।

आ) नतिजा

- क) विद्यालय तथा स्थानीय शिक्षा प्रणालीमा आपतकालीन तथा संकटको समयको लागि

व्यवहारिक योजना निर्माण भइ आवश्यकताका आधारमा लागु हुनेछ ।

ख) प्रकोप महामारीमा समेत सिकाई निरन्तर हुनेछ ।

ग) आपतकालिन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाईका विधिहरू प्रयोग गरी बालबालिकाहरूले सिकन पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इका इ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१०वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	आपतकालिक संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा सम्बन्धी स्थानीय सरकारको कार्यविधि विकास	पटक	१							
२	निर्देशनको आधारमा विज्ञ व्यवस्थापन समिति गठन								आवश्यकता अनुसार	
३	स्रोत शिक्षक तथा प्र.अ.लाई तालिम	पटक	१			१		२	२	
४	विपद् पूर्व तयारी, प्रतिकार्य, पुनस्थापना तथा उत्थानशिलताको लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक		१			१	२	२	
५	विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन योजना समावेश गरी अद्यावधिक	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

शिक्षा नियमावली, २०५९ अनुसार एक विद्यार्थीका लागि सुविधा जनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफल तोकिएको छ । बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेलनका लागि खेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन । राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद् जोखिम मुक्त बनाउदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ ।

यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी १० वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा कूल विद्यालय सामुदायिक विद्यालय तर्फ औषत भवन संख्या माध्यमिकमा ३ आधारभुत (कक्षा १ देखि ८) मा ३ र आधारभुत (कक्षा १ देखि ५) मा २ भवन रहेका छन्। सबै सामुदायिक विद्यालयमा छात्रा शौचालय छन्। सबै विद्यालयमा आफ्नै खानेपानीको स्रोत रहेको छ भने सबैमा पानी शुद्धीकरणको व्यवस्था गरिएको छ। पालिका भरिमा ९ वटा विद्यालयमा पुस्तकालय, १३ वटा विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, १३ वटा विद्यालयमा कम्प्युटर प्रयोगशाला, सबै विद्यालयमा इन्टरनेट र ई-हाजिरी जडान गरी डिजीटल माध्यमबाट शिक्षक हाजिरी अनिवार्य लागु गरिएको छ साथै विद्यालयको वातावरण तर्फ फर्केर हेर्दा सबै विद्यालयमा स्टाफ कोठा, ५ वटा विद्यालयमा स्टोर कोठा, १० वटा विद्यालयहरूमा पर्याप्त खेल मैदान रहेका छन्। अधिकांस विद्यालयमा घेराबार रहेको छ भने केही विद्यालयमा प्रवेश गेट निर्माण समेत भएका छन्। विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा मर्मत सम्भारको लागि पालिका बाट वार्षिक रुपमा विद्यालय मर्मत कार्य बजेट मार्फत आवश्यकता अनुसार बजेट कार्यान्वयन हुदै आएकोमा केन्द्रबाट पनि आंशिक रुपमा सशर्त अनुदान लगायतबाट अनुदान प्राप्त भईरहेको तथा राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रमबाट समेत अनुदान प्राप्त भईरहेको अवसर भए पनि विद्यालय पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धित निम्नलिखित चुनौतीहरू रहेका देखिन्छन्।

१. भौतिक पूर्वाधारको विकास र विस्तारमा स्थानीय तहको प्रभावकारी भुमिका हुनु।
२. पूर्वाधार विकास कार्यलाई गुणस्तरीय पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउनु।
३. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको गुरु योजना विकास गर्नु।
४. आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु।
५. पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री, अपाङ्गता र लैङ्गिक मैत्री बनाउनु।

४.६.३ उद्देश्य

- क) सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको आवश्यक मापदण्ड विकास र कार्यान्वयन गर्नु।
- ख) पूर्वाधारहरूलाई पारदर्शी एवं जवाफदेहीताका आधारमा बालमैत्री, अपाङ्गता र लैङ्गिकमैत्री बनाउनु।

४.६.४ रणनीतिहरू

- क) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गर्ने,
- ख) विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विभिन्न संघसंस्था एवं सरोकारवालाहरू सँग लागत साझेदारी गर्ने,
- ग) विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय, भान्सा वा खाजाका घर लगायत सबैको योजना समावेश गरी डिजाइन गर्ने,
- घ) प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरुन्त वैकल्पिक व्यवस्था गरी स्तरोन्नती गर्ने,
- ङ) पूर्वाधार निर्माण सँगै सुरक्षित विद्यालय निर्माणका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
- च) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार गर्ने,
- छ) आंशिक रूपमा क्षति भएका विद्यालका संरचनाको मर्मत सम्भार गर्ने,
- ज) विद्यालयको भवन तथा भौतिक पूर्वाधारलाई विपत जोखि मुक्त, सुरक्षित र हरित बनाइने,
- झ) विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री र हिंसा रहित सुरक्षित सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने।

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरू र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

- क) सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने।

आ) नतिजा

- क) माग र आवश्यकताका आधारमा विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको १० वर्षे गुरु योजना तयार हुने।
- ख) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिने छ।
- ग) पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारीको विन्यास सहित कार्यान्वयन प्रारूप विकास हुने।
- घ) पालिकाका सबै विद्यालयहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास र विस्तार हुने।
- ङ) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार हुने।
- च) विद्यालयमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक पूर्वाधार हुने।
- छ) सबै विद्यालयको क्षेत्रभित्र घेराबार र प्रवेश गेट निर्माण भएको हुने।
- झ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य ५ वर्ष					लक्ष्य	
			१	२	३	४	५	५ वर्ष	१० वर्ष
१	भौतिक पूर्वाधार विकास योजना निर्माण	पटक						१	
२	विद्यालयमा नयाँ भौतिक संरचना निर्माण (खानेपानी, शौचालय, भवन, कम्पाउन्ड आदि)	सङ्ख्या		१	१		१	३	
३	निर्माण भएका संरचनाको मर्मत सम्भार	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	बालमैत्री प्रविधिमैत्री र समतामुलक भवन कक्षाकोठा व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	विज्ञ समुह मार्फत विद्यालयको स्थलगत अनुगमन, विनियोजित रकमको कार्यान्वयन र मुल्यांकन	पटक	आवश्यकता अनुसार						

४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.१ परिचय

सबै नागरिकहरूमा देश विकासका लागि आवश्यक ज्ञान तथा सिप विकास गराउनु र नेपाललाई विश्वव्यापी समुदायमा आवद्ध गराउनु शिक्षाको दीर्घकालिन उद्देश्य रहेको छ। विश्व प्रतिस्पर्धी, श्रम बजारको माग अनुरूपको जनशक्ति उत्पादनको लागि विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा जोड दिनु अपरिहार्य छ। विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरू बीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व भण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न, विशेष गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाइ सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच बढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफ्नो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सुचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्याउन डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुर्याउनु पर्दछ।

त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरु योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीतिहरू उल्लेख गरेको छ। डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल र जिआइएस (Geospatial/GIS) शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधि सम्बन्धी साक्षरता प्रदान गरेको छ।

नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी नीतिहरू उल्लेख गरिएको छ। उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुर्याउने, तालिम, शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी गुरु योजना, २०१३-२०१७ ले १० हजार विद्यालयमा शिक्षण सिकाइका लागि इन्टरनेट कनेक्टिभिटी सहित सूचना प्रविधिका संरचनाका विकास तथा प्रयोग गर्ने, शिक्षक तथा शिक्षा क्षेत्रको अन्य जनशक्तिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल डाटा केन्द्र स्थापना गर्ने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषय पाठ्यक्रम समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री तयार गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल सामग्री आदानप्रदान गर्न प्लेटफर्म बनाउने उल्लेख गरेको छ। त्यसै गरी निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषयवस्तु पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री तयार गर्ने, शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीलाई डिजिटलाइज गर्ने, स्रोतकेन्द्रलाई सूचना प्रविधिको केन्द्रका रूपमा विकास गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरू निर्धारण गरिएका थिए।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

हाल पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकामा रहेका २३ वटै सामुदायिक विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग भैरहेको छ। करिब सबै विद्यालयहरूमा ई-हाजिरीको व्यवस्थाका साथै कम्प्युटर तथा इन्टरनेटको आधारभूत सुविधा रहेको छ। इन्टरनेटको व्यवस्था गर्न सबै सामुदायिक विद्यालयलाई वर्षेनि मा.वि (९-१२) लाई २० हजार, नि.मा.वि (६-८) लाई १५ हजार र आ.वि (१-५) लाई १२ हजार का दरले संघिय सरकारलबाट रकम उपलब्ध हुने व्यवस्था रहेको छ। विद्यालय

क्षेत्र विकास योजनाको समयावधिमा प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयमा एउटा सूचना प्रविधि ल्याब स्थापना गर्ने नीति अनुरूप हालसम्म यस गाउँपालिकाका सबै सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा ल्याब स्थापना भइसकेको अवस्था छ। गुठी विद्यालयले पनि आफ्नै स्रोत साधनबाट कम्प्युटर ल्याब स्थापना गरी विद्यार्थीहरूका लागि प्रयोग गराउँदै आएको अवस्था छ। कक्षा ४ देखि १० सम्म विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा सूचना प्रविधि र कम्प्युटरसँग सम्बन्धित पाठ राखिएको छ भने केही विद्यालयमा ऐच्छिक विषयका रूपमा छुट्टै कम्प्युटर विषय पठनपाठन गराउने गरेका छन्।

सबै विद्यालयहरूमा वैकल्पिक माध्यमबाट विद्यार्थीको सिकाइ सहजीकरण गर्न इन्टरनेट जडानका लागि सबै सामुदायिक विद्यालयहरूलाई अनुदान समेत उपलब्ध गराइएको अवस्था छ। शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले निर्माण र विकास गरेका डिजिटल सामग्रीको प्रयोगमा विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीले आफ्नो पहुँच र प्रभावकारिता वृद्धि गर्दै लगेको पाइन्छ। विद्यालयको सम्पूर्ण तथ्याङ्कलाई शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली (EMIS) मा प्रविष्ट गर्ने कार्यलाई समेत प्रभावकारी बनाइएको छ।

कोभिड-१९ को समयमा विद्यालय लामो समय बन्द रहँदा अनलाइन कक्षाको महत्त्व बढेर गएको हो। सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोगले सङ्कटको समयमा मात्र नभई नियमित सिकाइ गतिविधिमा समेत यसको महत्त्व र प्रभावकारिता बढ्दै गएको छ।

पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकाका केही विद्यालयहरूका कक्षा कोठामा स्मार्ट बोर्ड समेतले प्रवेश पाएको अवस्था छ। विद्यार्थीहरू विद्यालयहरूका आइसिटी ल्याबमा बसेर ज्ञान सिक्ने अवसर पाएका छन्। सिसी क्यामेराको प्रयोग बढ्नु, लेखा क्षेत्रमा सफ्टवेयर निर्माण र प्रयोग हुनु सकारात्मक कुरा हुन्। यस गाउँपालिका भित्रका विद्यालयका कक्षा कोठामा शिक्षण सिकाइ सहजीकरणका लागि प्रोजेक्टर, ल्यापटप, मोबाइल, अडियो जस्ता सामग्रीको प्रयोग बढ्दै गएको छ। हालको अवस्थाले बिहानीको सङ्केत त अवश्य दिन्छ, यसमा समयानुकूल थप विस्तार विकास गर्न प्राथमिकता दिनुपर्दछ। कक्षा कोठालाई रुचिकर साथै सूचना तथा प्रविधिमा आधारित बनाई सिकाइमा प्रभावकारिता ल्याउन विशेष योजना बनाउनु आवश्यक छ।

४.७.३ उद्देश्य

क) सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्नु,

ख) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउनु,

ग) शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउनु ।

४.७.४ रणनीतिहरू

- क) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गर्ने,
- ख) सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्ने,
- ग) विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाउने,
- घ) शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने,
- ङ) शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गर्ने,
- च) शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गर्ने,
- छ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा Digital Learning Center स्थापना गर्ने ।

४.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भइ सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुगनुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आइ सुशासन प्रबर्द्धन हुने ।

आ) नतिजा

- क) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भइ सबैको पहुँच पुग्ने,
- ख) विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने,
- ग) सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुने,
- घ) सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने,
- ङ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने,
- च) सूचना प्रविधिमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ हुने,
- छ) सूचना प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने,
- ज) अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार आउने ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा		
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	वटा	१	१	१	१	१	५		
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	वटा	५					५		
३	विद्यालयमा डिजीटल सिकाईका लागि स्मार्टबोर्ड व्यवस्थापन र संचालन	वटा	९					९		
३	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	जना	१२	१२	१३			३७		
४	विद्यालयमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	वटा	१	१	१	१	१	५		
५	IEMIS व्यवस्थापन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
६	सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको क्षमता विकास	पटक			१			१		
७	विद्यालयमा इ-हाजिरी व्यवस्थापन	वटा	२३	२३	२३	२३	२३	२३	२३	
८	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन									आवश्यकता अनुसार
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन (लागत सहभागिताका आधारमा)	वटा	१	१	१	१	१	५		

१०	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्यूटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको व्यवस्था	वटा			१२	१२	१३	१४		
----	--	-----	--	--	----	----	----	----	--	--

परिच्छेद - ५

विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवा उन्मुख तथा परिणाममुखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ। सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्व, पारदर्शिता, जिम्मेवारी बोध वा जवाफदेहीपन, विधिको शासन, समता तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्तमा सहयोग पुऱ्याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रक्रियाहरू जनाउँदछ। सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्न र पारदर्शिता तथा विधिको सर्वोच्चता कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरू व्यवस्थित गरिनु पर्दछ। शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले आआफ्नो भूमिका अनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ। नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचीसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था छ। विद्यालय शिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको व्यवस्थापकीय प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ। यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन जस्ता क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ।

५.१ संस्थागत क्षमता विकास

५.१.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागी कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ। बदलिदो परिवेश अनुसार शासकीय संरचना, प्रक्रिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचना अनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व, शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन

लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ।

योजना कार्यान्वयनका लागि गाउँ कार्यपालिका, गाउँसभा, गाउँ शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रूपमा रहेका छन्। शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालाको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ। त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलन र प्रबोधिकरण मार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ। योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता विना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन। त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ मा जम्मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ। विभिन्न ऐन र कानूनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा सङ्घमा शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय रहेको छ। सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन्। त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन्। साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन्।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ। प्रत्येक तहमा शिक्षा तथा खेलकुद महाशाखा / शाखाको व्यवस्था गरिएको छ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका शाखाहरू मध्ये शिक्षा तथा खेलकुद सम्बन्धी काम शिक्षा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ। शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रूपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघको कार्यकारी समिति रहेका छन्। सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तह सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एक-एक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ। प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन

समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक संघको बैठक अपेक्षाकृत रूपमा बस्न सकेको पाइदैन। सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन्। विद्यालयमा नागरिक वडापत्र राख्ने, गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफल जस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धि पूर्ण तरिकाले काम गरेका छन्। यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धन सहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ। त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ। शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस गाउँ शिक्षा योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ। पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनबमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ र बागमती प्रदेशले सामाजिक विकास कार्यालयको स्थापना गरी शिक्षा प्रशासनका निकायहरू एकातिर कामविहिन भएको पाइन्छ भने अर्कोतिर तीनवटै तहका विभिन्न निकायहरू बीचको समन्वय, सहकार्य र सहसम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ।

५.१.३ उद्देश्य

- क) स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,
- ख) तीनै तहका सरकारबीचको अन्तर सम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,
- ग) स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,
- घ) जनशक्तिहरूको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,

५.१.४ रणनीतिहरू

- क) स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने,
- ख) संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने,
- ग) कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने,
- घ) स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने,
- ङ) प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गर्ने,

च) कार्यक्रमको प्रभावकारी ढंगबाट कार्यसम्पादन गर्नको लागि आवश्यक स्रोत साधनहरूको व्यवस्थापन गर्ने ।

५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

आ) नतिजा

क) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि आवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार हुनेछ,

ख) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्ट हुनेछ,

ग) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भई क्षमता सुधार हुनेछ,

घ) सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामूलक र समावेशी भई कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक, प्रभावकारी तथा कुशल हुनेछ ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	सङ्ख्या		१				१	
२	विद्यालयको कार्यसम्पादन गर्ने	विद्यालय	२३	२३	२३	२३	२३	११५	११५
३	प्रधानाध्यापकलाई कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय	२३	२३	२३	२३	२३	११५	११५
४	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	सङ्ख्या	२३	२३	२३	२३	२३	११५	११५
५	प्रधानाध्यापक बैठक भत्ता	सबै	२३	२३	२३	२३	२३	११५	११५
६	विद्यालय कर्मचारी प्रोत्साहन	जना	३१	३१	३१	३१	३१	१५५	१५५

७	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय कर्मचारी (लेखा) को क्षमता विकास	सङ्ख्या	३३	३३	३३	३३	३३	१६५	१६५
---	--	---------	----	----	----	----	----	-----	-----

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन लगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्वहरू पर्दछन्। नेपालमा संघीय संरचना अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएका छन् भने केही कानुनी प्रबन्ध सहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ। तापनि राज्य प्रणालीलाई संघीय संरचना अनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्ने छ। कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ।

५.२.२ वर्तमान अवस्था:

शिक्षा योजना निर्माण पश्चात सो योजनाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नको लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन कानून कार्यविधि निर्माण बजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकार बीचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी, विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई कार्यक्रमहरूको बारेमा प्रबोधिकरण जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिएको छ।

५.२.३ उद्देश्यहरू:

क) शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु।

५.२.४ रणनीतिहरू

क) संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने।

ख) कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकता अनुसार कानून, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने।

ग) कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने।

- घ) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।
- ङ) विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।
- च) विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने ।
- छ) विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।
- ज) वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चितता सम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।
- झ) अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- ञ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारूहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने ।

५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।

आ) नतिजा

क) शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२	आवश्यक कानून निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	पटक		१	११	११	११	४४	४	
३	कानून निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधिकरण	पटक		११	११	११	११	५५	५	
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
५	एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सृदृढीकरण	पटक	११	११	११	११	११	५५	५	
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्बन्धी अन्तरक्रिया	पटक	११	११	११	११	११	५५	५	

७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	११	११	११	११	११	५५	५	
८	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरूलाई थप सहजीकरण	पटक	११	११	११	११	११	५५	५	

५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.३.१ परिचय

स्थानीय तहले शिक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरूप कार्यान्वयन गर्नेछ । स्थानीय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिईएको छ । प्रत्येक विद्यालयले र स्थानीय तहले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन् । कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आवश्यक प्रबन्ध शिक्षा शाखाले गर्नेछ ।

जब कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र विद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अनुगमन गरिनेछ । विद्यालय अनुगमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षिक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनुगमन, सपुररिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनुगमन पश्चात सरोकारवालाहरूसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रूपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

५.३.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरूमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी गाँउ पालिकाको शिक्षा शाखाबाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनिधिहरूबाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ । कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ । सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरूको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ ।

ऐन,नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङ्कन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरिने छ ।

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचार-प्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइने छ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्बन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्बन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्बन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको बैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

५.३.३ उद्देश्य

- क) अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि संयन्त्रको निर्माण गर्नु
- ख) अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु
- ग) योजना कार्यान्वयनको क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतिहरूलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु

५.३.४ रणनीतिहरू

- क) प्रभावकारी अनुगमनको लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने ।
- ख) शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र प्रयोग गर्ने ।
- ग) कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनको लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने ।
- घ) नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।
- ङ) विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षालाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने
- च) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने ।
- छ) योजना अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापहरूको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने ।

५.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

- क) प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुनेछ ।

ख) कार्यक्रमको आवधिक समिक्षा भई सफलतालाई निरन्तरता, असफलतालाई सुधार, कमिकमजोरीमा सुधार र पुनर्योजना गर्न मद्दत हुनेछ।

ग) समग्र कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनेछ।

प्रमुख नतिजा

१. नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुनेछ।

२. अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुनेछ।

३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुनेछ।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१					१		
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	१		१			२		
३	अनुगमन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
४	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	३	३	३	३	३	१५		
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५		
९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	१	१	१	१	१	५		

परिच्छेद ६

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ परिचय

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलब्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ। आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्य क्षेत्रमा राखिएको छ। आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका टिउसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ। कार्यक्षेत्र भित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलब्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्ययी, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ।

वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ। एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा संघीय सरकारबाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुर्याई तोकिएबमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ।

शिक्षा विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ। शिक्षाको समय सापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन। विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गरिएता पनि सो अनुपातमा पुग्न सकेको छैन। यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सो बमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई हचुवाको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रसय पाएको छ। समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ। संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउदै लैजाने नीति उल्लेख गरिएको छ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शि बनाउनु चुनौतिका रूपमा रहेका छन्। सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रूपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको राम्रो अवसर प्रदान गरेको छ।

६.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रूपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ। सशर्त अनुदानको रूपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा बढि रकम शिक्षक तलब भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ। गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन्। विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लगानीका अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी लागत २१ हजार रहेको छ। तिहारको भैलो देखि अभिभावकको सहयोग विद्यालयका आम्दानीका प्रमुख स्रोतहरू बनेका छन्।

पञ्चवर्षीय गाउँ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन्। अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रूपमा रहनेछ। शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रूपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ। समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलब्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन्। नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ। श्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ।

क्र.स.	वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन	कूल बजेट	कैफियत
१	सङ्घीय सरकार	७९६१८३	
२	प्रदेश सरकार	१४४५५	
३	स्थानीय सरकार	१४९७९५	
४	अभिभावक तथा समुदाय	०	
५	सङ्घ संस्था तथा दातृनिकाय	६५००	
६	स्थानीय दाता तथा अन्य स्रोत परिचालन	०	
७	अपुग रकम	१००००	
जम्मा		९७६९३३	

६.३ उद्देश्य

- क) योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने,
- ख) पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्ने,

- ग) उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु,
- घ) खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु।

६.४ रणनीतिहरू

- क) सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने,
- ख) आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने,
- ग) स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने,
- घ) वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने,
- ङ) शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने,
- च) मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने,
- छ) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने।

६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

- क) शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने,
- ख) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने।

६.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको बजेट विवरण

क्रस	शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत (रु ००० मा)						श्रोत आँकलन		
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
१	३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	२८९३८	१६७६६	१७०५४	१६६१४	१५४७३	९४७६०	५९३५५	०	४२२६६
२	३.२ आधारभूत शिक्षा	९५८०५	९६३२८	९५६३८	९६१९५	१०३१११	४८७०७७	४७९१७८	०	४६२५९
३	३.३ माध्यमिक शिक्षा	११८००८	१२५८६२	१२५७१२	१२५८६२	१२८७२९	२३९०३२	२०४६८५	१४५५	२७४५०
४	३.४ उच्च शिक्षा	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	३.५ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा	५४००	६५००	६९४०	७०४०	७०४०	३२९२०	३२९२०	०	१५००
६	३.६ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	४८०	११३०	१३३०	१२३०	१२३०	६१५०	०	०	६१५०
७	३.७ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	२५२५	२५७५	२६२५	२५७५	२५७५	१२८७५	११२५	०	५५५०
९	३.९ निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा	१८००	२०००	२०००	२२००	२२००	९५००	९५००	०	६०
१२	३.१२ शिक्षामा सूचना प्रविधि	१८२०	७२०	१४७०	७२०	१०७०	५९००	२६००	०	३३००
१३	३.१३ आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा		५०	०	०	५०	०	०	०	१००
१४	योजना कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्यांकन समन्वय र सहजीकरण	१००	१५०	१००	१५०	१००	६००	५००	०	१००
१५	भौतिक पूर्वाधार विकास	८६४	८६४	८६४	८६४	८६४	८६४	४३२०	०	०
१६	समता र सकावेशिता	२१६४	३०७०	२६२०	३७०	८१२५	९३६०	०	०	९३६०
१७	संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	१२६०	१४१०	१४१०	१४१०	१४१०	४५००	५००	०	४०००
१८	अनुगमन तथा मूल्यांकन	१०००	६००	१०००	६००	१०००	४२००	५००	०	३७००
	जम्मा	२६०१६४	२५५३२५	१४५६२२	१४२५४४	२७२९७१	९०८०३८	७९६१८३	१४४५५	१४९७९५

परिच्छेद-७

कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

७.१ परिचय

यस पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरूप कार्यान्वयन गर्नेछ। स्थानिय तह र बिद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक बिद्यालयले र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन। कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आवश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा शाखाले गर्नेछ।

जब कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अनुगमन गरिनेछ। बिद्यालय अनुगमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षिक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनुगमन, सुपरिवेक्षण, निरीक्षण गर्नेछन्। अनुगमन पश्चात सरोकारवालाहरूसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचारप्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ। कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रूपमा पालिका र बिद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ।

७.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरूमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ। खासगरी गाँउ पालिकाको शिक्षा शाखाबाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनिधिहरूबाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ। बिद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ। अनुगमन मूल्यांकनका संरचना वा निकायहरू खडा भएतापनि सक्रिय बनाउन बाँकि नै छ। कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन। समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समिक्षा पनि हुन बाँकी नै छ। प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ। सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरूको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ।

ऐन, नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङ्कन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन्। सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरिने छ। संघमा शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय र शिक्षा विभागले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय सञ्चालन

गर्नेछन्। पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराइ सो कार्यान्वयन भएनभएको सम्बन्धित निकायबाट अनुगमन गरिनेछ। अनुगमन प्रकृया तपसिल बमोजिम हुनेछ।

क्र.स .	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	वडा शिक्षा समिति	अलवोकन, निरक्षण, सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम, प्रतिवेदन
२	गाउँ शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	
४	पालिका		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	त्रैमासिक	
५	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई		इकाई प्रमुख	वार्षिक	
६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	वार्षिक	
७	शिक्षा अधिकृत			मासिक	
८	विद्यालय सुपरिवेक्षक			मासिक	
९	शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र			वार्षिक	
१०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय			वार्षिक	
११	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्था			मासिक	

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्बन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्बन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्बन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको बैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ।

७.३ उद्देश्य

- बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्नु,
- एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार, समीक्षा र सुधार गर्नु,
- नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्नु

७.४ रणनीतिहरू

- एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गर्ने,

- ख) अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गर्ने,
- ग) शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गर्ने,
- घ) राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकता अनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने,
- ङ) योजनाका आगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गर्ने,
- च) प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने,
- छ) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गर्ने,
- ज) कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजा मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गर्ने,
- झ) सहभागिता मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गर्ने,
- ञ) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवं प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने,
- ट) पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गर्ने ।

७.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

- क) प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने,
- ख) कार्यक्रमको आवधिक समिक्षा भई सफलतालाई निरन्तरता, असफलतालाई सुधार, कमिकमजोरीमा सुधार र पुनर्योजना गर्न मद्दत हुने,
- ग) समग्र कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने ।

आ) नतिजा

- क) नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने,
- ख) अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने,
- ग) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने,
- घ) विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी स्थापित हुने,
- ङ) विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने,

च) सिकाईहरूको दस्तावेज तयार हुने।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१					१		
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	१		१			२		
३	अनुगमन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
४	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	३	३	३	३	३	१५		
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	३	३	३	३	३	१५		
९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	२	२	२	२	२	१०		

सन्दर्भ सामग्रीहरू

१. नेपालको संविधान, २०७२
२. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
३. शिक्षा ऐन, २०२८ (परिमार्जन सहित)
४. शिक्षा नियमावली, २०५९ (परिमार्जन सहित)
५. राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६
६. समावेशी शिक्षा नीति, २०७३
७. राष्ट्रिय गाउँ शिक्षा योजना प्रारूप, २०७६
८. दशवर्षीय विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७८-२०८७)
९. वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका, २०७७
१०. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको प्रतिवेदन, २०७५
११. प्राविधिक शिक्षा कार्यविधि
१२. १६ औँ योजना आ.व.(२०८१/०८२-२०८५/०८६) तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन, २०७५
१४. दिगो विकासको लक्ष्यहरू, वर्तमान अवस्था र मार्ग चित्र (२०१६-२०३०)
१५. राष्ट्रिय जनगणना, २०७८
१६. IEMIS Report २०८२
१७. अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी नियमावली, २०७७
१८. नेपाल सरकारको आ.व. २०८२/८३ को बजेट वक्तव्य
१९. पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिकाको २०८२/०८३ को बजेट वक्तव्य
२०. स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७९ (पहिलो संस्करण २०८१)

अनुसूची - १

बजेट अनुमान

प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा		भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाई लागत रु ००० मा							स्रोत आँकलन		
क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाई	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	१	०	५०	०	०	०	५०			५०
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	१		२०				२०			२०
३	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	१			१००		१००	२००			२००
४	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने			२०		२०	०	४०	१०		४०
५	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	आवश्यकता अनुसार						०			०
६	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	निरन्तर	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०
७	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२२५			२२५
८	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवश्यक योजना	आवश्यकता अनुसार						०			०
९	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	२९६२	२९६२	२९८०	२९८०	२९८०	१४८६४	१४८६४		०
१०	बालविकास पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	आवश्यकता अनुसार									
११	बालविकास केन्द्रमा न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्ने	वटा	४००		४००	०	४००	१२००			१२००
१२	सहजकर्ताहरूको पेशागत विकास तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक	०	१००	०	०	१००	२००			२००
१३	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक		६०	६०	६०	६०	२४०			२४०
१४	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	०	५०	०	५०	०	१००			१००
१५	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	निरन्तर	०	०	०	०	०	०			०
१६	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	आवश्यकता अनुसार			१०		१०	१०			२०
१७	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने	निरन्तर	५०	५०	५०	५०	५०	२००	२००		
१८	बालविकास केन्द्रमा सहयोगी (आया) को व्यवस्था	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०			०
१९	नमुना प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्तालाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	२०	२०	२०	२०	२०	१००			१००
२०	स्वास्थ्य, कृषि, महिलाविकास शाखासँग समन्वय गर्ने	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०			०
१०	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताको थप कोटाको व्यवस्थापन	जना	२७९०	३००३	३००३	३००३	१३०३	१३१०२	०		१३१०२
११	सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	जना	३४८६	४३०५	४३०५	४३०५	४३०५	२०७०६	२०७०६		
१२	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताको सेवा सुविधा थप व्यवस्थापन	जना	१५०१५	१९११	१९११	१९११	१९३०	२२६७८			२६५१९
१३	बालविकास केन्द्रका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान वितरण	जना	४११५	४११५	४११५	४११५	४११५	२०५७५	२०५७५		
	जम्मा		२८९३८	१६७६६	१७०५४	१६६१४	१५४७३	९४८४५	५६३५५	०	४२२६६
आधारभुत शिक्षा											
१	विद्यालय नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०

पाँचपोखरी गाउँ शिक्षा योजना (२०८२-२०९२)

२	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	आवश्यकता अनुसार	५०	०	०	५०	०	१००	०	०	१००
३	भर्ना अभियान कार्यक्रम सञ्चालन	जना	०	७०	०	७०	०	१४०	०	०	१४०
४	आधारभूत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	६९५	६९५	६९५	६९५	६९५	३४७५	३४७५	०	०
५	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास	कोठा	५००	५००	०	५००	०	१५००	०	०	१५००
६	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	जना	७२	७२	७२	७२	७२	३६०	०	०	३६०
७	आधारभूत विद्यालयमा सूचना प्रविधिको विस्तार	विद्यालय	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	०	०	५०००
८	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	जना	०	५०	०	०	५०	१००	०	०	१००
९	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	जना	२०९३	२०९३	२०९३	२०९३	२०९३	१०४६५	०	०	१०४६५
१०	स्थानीय पाठ्यपुस्तक (मेरो पाँचपोखरी) व्यवस्था	जना	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	०	०	५०००
११	अपाङ्गता तथा विशेष अवस्थाका बालबालिकाहरूको लागि प्रोत्साहन मूलक कार्यक्रम	जना	१०	०	०	०	०	१०	१०	०	०
१२	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	विद्यालय	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	२५००
१३	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग	विद्यालय	४००	४००	४००	४००	४००	२०००	०	०	२०००
१४	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	विद्यालय	०	१००	१००	१००	१००	४००	०	०	४००
१५	विद्यार्थीहरूको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	२००	३००	२००	१००	३००	११००	०	०	११००
१६	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	०	५०	५०	५०	५०	२००	०	०	२००
१७	आधारभूत तहका शिक्षकहरूको लागि तलब व्यवस्थापन	जना	४६६०४	४६६०४	४६६०४	४६६०४	४६६०४	२३७६८०	२३७६८०	०	०
१८	राहत शिक्षकहरूको तलब व्यवस्थापन	जना	२५२७३	२५२७३	२५२७३	२५२७३	२७८००	१२८८९२	१२८८९२	०	०
१९	आधारभूत तहमा शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षकको तलब व्यवस्थापन	जना	१८४५	२०२९	२०२९	२०२९	२०२९	९९६१	९९६१	०	०
२०	शिक्षक वैङ्क व्यवस्थापन	जना	५०	०	०	०	०	५०	५०	०	०
१०	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	जना	१९६०	१९६०	१९६०	१९९०	१९६०	९८५०	९८५०	०	१०९२
११	विद्यालय कर्मचारीको थप तलब	जना	१०९२	१०९२	१०९२	१०९२	१०९२	५४६०	५४६०	०	०
१२	स्थानीय तहबाट नपुग शिक्षक व्यवस्थापन	जना	१४११	१४३०	१४३०	१४११	१४५०	७१३२	०	०	७१३२
१३	स्थानीय मातृभाषा शिक्षक	जना	११४४	११४४	११४४	११४४	११४४	५७२०	०	०	५७२०
१४	आधारभूत तहको प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	जना	५३४	५५०	५३४	५५०	५५०	२७१८	४९०२	०	०
१५	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	जना	५८०	६००	६००	६००	६२०	३०००	५४२०	०	०
१६	दिवा खाजा व्यवस्थापन	जना	७६६४	७६६४	७६८०	७६९०	७६९०	३८३८८	६९११२	०	०
१७	दिवा खाजा व्यवस्थापन थप (कक्षा ६-८) संचालित विद्यालय	जना	६५०	६५०	७००	७००	७५०	३४५०	०	०	३४५०
१८	दलित, छात्रा,सिमान्तकृत तथा अपाङ्ग विद्यार्थीको लागि छात्रवृत्ति	जना	४७८	४८०	४८०	४८०	५००	२४१८	४३५८	०	०
१९	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	विद्यालय	०	२	२	२	२	८	८	०	०
	जम्मा		९५८०५	९६३२८	९५६३८	९६१९५	१०३१११	४८७०७	४७९१८	०	४६२५९

माध्यमिक शिक्षा

१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	पटक	२५०	०	०	०	०	२५०	२५०	०	०
२	विद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमान्तकृत गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	पटक	०	५०	०	५०	०	१००		०	१००
३	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषयको सिकाइलाई अन्तर सम्बन्धित गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञानविषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	निरन्तर	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)	माध्यमिक	५००	५००	५००	५००	५००	३०००	०	०	३०००

पाँचपोखरी गाउँ शिक्षा योजना (२०८२-२०९२)

५	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकीकरण तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी शिक्षक क्षमता विकास	जना	६०	६०	६०	६०	६०	३००	३००	०	०
६	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामग्री व्यवस्थापन	विद्यालय	१३५०	१३५०	१३५०	१३५०	१३५०	६७५०	०	०	०
७	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	विद्यार्थी	०	५०	०	५०	५०	१५०		०	०
८	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण	विद्यार्थी	५९३	५९३	५९३	५९३	५९३	२९६५	२९६५	०	०
९	विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति वितरण	विद्यार्थी	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	१५००	०	०
१०	छात्रवृत्ति	विद्यार्थी	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	२५००
११	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेसनरी सहयोग	विद्यार्थी	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	२५०
१२	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	विद्यालय	०	२	२	२	२	८	८	०	०
१३	प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	विद्यालय	१९३	१९३	१९३	१९३	१९३	९६५	९६८	०	०
१४	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार व्यवस्था गर्ने	जना	०	५०	०	५०	५०	१५०	०	०	१५०
१५	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	विद्यालय	९८०	९८०	९८०	९८०	९८०	४९००	४९००	०	०
१६	शिक्षक तलब भत्ता	शिक्षक	२९१७९	२९१७९	२९१७९	२९१७९	३२०९६	१४८८१२	१४८८१२	०	०
१७	माध्यमिक तह शिक्षक थप कोटा	शिक्षक	४२९०	४२९०	४२९०	४२९०	४२९०	२१४५०	०		२१४५०
१८	आवस्य छात्रवृत्ति प्राप्त बालबालिकाको लागि आवास संचालन अनुदान	विद्यार्थी	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०	१२५०		
१९	शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षक तलब भत्ता	शिक्षक	७९५१३	८७४६५	८७४६५	८७४६५	८७४६५	४३७३२	४३७३२	१४४५५	०
२०	शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षक तलब भत्ता	शिक्षक	२८९१	२८९१	२८९१	२८९१	२८९१	१४४५५	०	१४४५५	०
	जम्मा	जम्मा	११८००८	१२५८६२	१२५७१२	१२५८६२	१२८७२९	२५३४८७	२०४६८५	१४४५५५	२७४५०
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ											
१	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको अनुदान	वटा	१८००	२०००	२०००	२२००	२२००	९०००	९०००		
२	नयाँ सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना	वटा	०	०	०	०	०	०	०		
३	घरघुरी सर्वेक्षणको आधारमा निरक्षर व्यक्तिको तथ्यांक संकलन	पटक	०	०	०	०	०	०	०		
४	महिला तथा प्रौढहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००		
५	प्रौढहरूलाई सिप विकास तालिम र आय आर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	०	०	०	०	०	०	०		
६	परिचालकहरूको क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	२०	०	२०	०	२०	६०	०		६०
८	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको नाम नामेशी विवरण सहितको प्रोफाइल विकास	संख्या	०	०	०	०	०	०	०		
	जम्मा	जम्मा	१९२०	२१००	२१२०	२३००	२३२०	९५६०	९५००		६०
पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन											
१	विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको अभिमुखिकरण	सङ्ख्या						०			
२	विद्यार्थीको आवधिक मूल्यांकन	पटक						०			
३	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	विद्यार्थी	०			०		०			
४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०		०
५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामग्रीको उपलब्धता	पटक	०								
६	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयन		०	३००	३००	३००	३००	१५००			
७	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन		०					०			
८	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण।		०	३५०	३५०	३५०	३५०	१७५०			

पाँचपोखरी गाउँ शिक्षा योजना (२०८२-२०९२)

९	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन		०	१००	१००	१००	१००	५००			
१०	समावेशी तथा बहुभाषिक मूल्याङ्कन उपकरण विकास र प्रयोग		०		१००			१००			
११	प्रविधिमा आधारित (डिजिटल) मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रवर्द्धन।		१८०	१८०	१८०	१८०	१८०	९००			
१२	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण		१००	१००	१००	१००	१००	५००			
१३	पाठ्यपुस्तक तथा सहायक शिक्षण सामग्रीको प्रभावकारी उपयोग सुनिश्चित		१००	१००	१००	१००	१००	५००			
१४	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन				१००	१००	१००	३००			
१५	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना कार्यान्वयन		१००					१००			
	जम्मा		४८०	११३०	१३३०	१२३०	१२३०	६१५०	०	०	६१५०

शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

१	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००
२	सबै स्थायी शिक्षकको स्वास्थ्य विमा अनिवार्य गर्ने ।	जना						०			
४	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने ।	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००
५	शिक्षक पेसागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागि शिक्षकको इ संजाल बनाउने	वटा			५०			५०			५०
६	शिक्षकलाई परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपरिवेक्षणको लागि विज्ञ समुह परिचालन गर्ने	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००
७	शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागि कार्यक्रम सञ्चालनका गरेर शिक्षक पेसागत सहयोग विकास गर्ने	विद्यालय	२२५	२२५	२२५	२२५	२२५	११२५	११२५		
८	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकलाई पेसागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह बैठक/घुम्ती बैठक सञ्चालन गर्ने	निरन्तर									
९	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेसागत सहयोग तालिम सञ्चालन गर्ने	जना	०	५०	५०	५०	५०	२००			
१०	शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	निरन्तर									
११	पालिकाले प्रश्न र प्रश्नले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलब्धीमा सुधार ल्याउने	निरन्तर									
१२	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकलाई पेसागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह बैठक/घुम्ती बैठक सञ्चालन गर्ने	निरन्तर									
१३	कक्षा १ देखि ३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्य सञ्चालनका लागि तालिमको व्यवस्था	निरन्तर									
१४	एकीकृत पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका शिक्षकहरूलाई पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचाको तालिमको व्यवस्था	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००			
१५	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको व्यवस्था	निरन्तर						०			
१६	एकीकृत पाठ्यक्रममा पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचासम्बन्धी पुनर्ताजगी तालिमको व्यवस्था							०			
१६	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको व्यवस्था	पटक						०			
१८	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली विकास र कार्यान्वयन	सबै विद्यालय						०			
१९	शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकासगर्ने	सबै विद्यालय र पालिकामा / पटक						०			

पाँचपोखरी गाउँ शिक्षा योजना (२०८२-२०९२)

२०	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने र निरन्तरताका लागि निम्न काम गर्ने	सबै विद्यालयमा						०			
२१	सामुदायिक विद्यालय र मदरसा समेत प्र.अ. भन्दा व्यवस्थापन	सबै	११००	११००	११००	११००	११००	५५००			
	जम्मा		२५२५	२५७५	२६२५	२५७५	२५७५	१२८७५	११२५	०	५५५०
समता र समावेशीता											
१	शिक्षाको मूल प्रवाह बाहिर रहेका र नरहेका सबै बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण	सङ्ख्या	०	२०	२०	२०	२०	८०			
२	अपाङ्गमैत्री संरचना निर्माण	विद्यालय									
३	लक्षित वर्गको लागि छात्रवृत्ति वितरण	सङ्ख्या	५००	१०००	७००	१०००	१०००	४२००			
४	सबै प्रकारका विभेदको अन्तकालागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१००	१००	१००	१००	२०००			
५	जेन्डर फोकल शिक्षक र गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था	विद्यालय	०	०	०	०	०	०			
६	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जालको गठन र परिचालन	वटा						०			
७	विद्यार्थीहरूको अपाङ्गताको पहिचान							०			
८	स्रोत कक्षाको व्यवस्थापन							०			
९	लैङ्गिक तथा समावेशी शिक्षा नीति निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने							०			
१०	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवश्यक सहायक सामग्री (Assistive Devices) उपलब्ध गराउने										
११	अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना (र्याम्प, रेलिङ, अपाङ्गमैत्री शौचालय) निर्माण गर्ने										
१२	छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहन कार्यक्रमलाई लक्षित वर्ग (दलित, जनजाति, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत) मा केन्द्रित गर्ने										
१३	किशोरीमैत्री विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने (महिनावारी व्यवस्थापन, सुरक्षित कक्षाकोठा)										
१४	लैङ्गिक हिंसा तथा दुर्व्यवहार विरुद्ध सचेतना तथा उजुरी संयन्त्र स्थापना गर्ने										
१५	शिक्षक तथा कर्मचारीलाई GESI सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गर्ने										
१६	बहुभाषिक तथा मातृभाषामा प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण व्यवस्था गर्ने		११६४	१२८०	१२८०	१२८०	६२८५				६२८५
१७	विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा महिलाहरू तथा सीमान्तकृत समुदायको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्ने							०			०
१८	समावेशी पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास गर्ने (रूढीवादी धारणा न्यूनीकरण)										
१९	विद्यालयमा Child Protection Mechanism स्थापना र कार्यान्वयन गर्ने							०			
२०	नियमित GESI अडिट तथा सामाजिक परीक्षण (Social Audit) सञ्चालन गर्ने							०			
२१	विद्यालय बाहिर रहेका तथा जोखिममा रहेका बालबालिकाको पहिचान र पुनःभर्ना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने			२०	२०	२०	२०	८०			८०
२२	सुरक्षित यातायात तथा छात्रावास सुविधा सुनिश्चित गर्ने (विशेष गरी छात्रा र अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि)		५००	६५०	५००	६५०	७००	३०००			३०००
२३	स्थानीय तहमा GESI सम्पर्क व्यक्ति वा डेस्क स्थापना गरी समन्वय प्रणाली विकास गर्ने										
	जम्मा		२१६४	३०७०	२६२०	३०७०	८१२५	९३६०	०	०	९३६०
सूचना तथा प्रविधि											
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	वटा	३००	०	३००	०	३००	९००	०	०	९००
२	प्रत्येकविद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	वटा	४६०	४६०	४६०	४६०	४६०	२३००	२३००	०	०
३	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	जना	६०	६०	६०	६०	६०	३००	३००	०	०

पाँचपोखरी गाउँ शिक्षा योजना (२०८२-२०९२)

४	विद्यालया अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	वटा	५००	५०	५०	५०	५०	७००	०	०	७००
५	IEMIS व्यवस्थापन तालिम		४००	०	४००	०	०	८००	०	०	८००
६	विद्यालया इ- हजिरी व्यवस्थापन	पटक	०	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	५००
७	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन	वटा	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतप्रयोगका लागितालिमको व्यवस्था	विद्यालय	१००	५०	१००	५०	१००	४००	०	०	४००
	जम्मा		१८२०	७२०	१४७०	७२०	१०७०	५९००	२६००	०	३३००
विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास											
१	विद्यालय भवन निर्माण तथा मर्मतमा भूकम्प प्रतिरोधी (Earthquake Resilient) मापदण्ड अनिवार्य कार्यान्वयन गर्ने	विद्यालय	८६४	८६४	८६४	८६४	८६४	४३२०	४३२०		
२	बाढी, पहिरो तथा डुवान जोखिम क्षेत्रको नक्साङ्कन गरी जोखिम न्यूनीकरण योजना तयार गर्ने	विद्यालय									
३	विद्यालय परिसरमा वर्षा पानी निकास (Drainage System) सुधार तथा व्यवस्थापन गर्ने										
४	वर्षा पानी सङ्कलन (Rainwater Harvesting) प्रणाली जडान गर्ने										
५	हरित विद्यालय अवधारणा अनुसार वृक्षारोपण तथा हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने										
६	सौर्य ऊर्जा (Solar Power) जडान गरी वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग विस्तार गर्ने										
७	जलवायु मैत्री तथा अपाङ्गमैत्री शौचालय निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने										
८	सुरक्षित खानेपानी प्रणाली (Water Purification/Filter System) स्थापना गर्ने										
९	विद्यालय भवनमा ताप तथा चिसो न्यूनीकरण गर्ने प्रविधि (Insulation/Ventilation) अपनाउने										
१०	विद्यालय विपद् व्यवस्थापन योजना (School Disaster Management Plan) निर्माण र नियमित अभ्यास (Mock Drill) गर्ने।										
११	अग्नि सुरक्षा उपकरण (Fire Extinguisher) जडान र प्रयोग सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने।										
१२	ठोस फोहोर व्यवस्थापन तथा पुनःप्रयोग (Waste Management & Recycling) प्रणाली लागू गर्ने।										
१३	जलवायु परिवर्तन तथा वातावरण शिक्षा सम्बन्धी अतिरिक्त क्रियाकलाप (Eco-Club गठन) सञ्चालन गर्ने।										
१४	विद्यालय भवन तथा पूर्वाधारको नियमित प्राविधिक अनुगमन तथा मर्मतप्रणाली विकास गर्ने।										
१५	स्थानीय तह, अभिभावक र समुदायसँग सहकार्य गरी जलवायु जोखिम न्यूनीकरण कोष स्थापना गर्ने।										
	जम्मा		८६४	८६४	८६४	८६४	८६४	४३२०	४३२०	०	०
आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा											
१	वि.व्य.स.पदाधिकारी शिक्षक तथा विद्यार्थीको क्षमता विकास गर्ने										
२	विपद् योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने										
३	जोखिम नक्सांकन गर्ने										
४	विद्यालयमा आपतकालीन कोषको स्थापना गर्ने										
५	प्राथमिक स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्था गर्ने										
६	विद्यालयमा सुचना प्रविधिको विस्तार गर्ने										
७	वैकल्पिक विधिको प्रयोग गरी शिक्षालाई निरन्तरता दिने क्षमता विकास गर्ने										
८	विद्यालयमा वृक्षारोपण सरसफाई तथा सुन्दरीकरण गर्ने										
९	निरन्तर तथा सुरक्षित सिकाइका लागि शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित समिति गठन गरी परिचालन गर्ने										
१०	शिक्षक तथा विद्यार्थीको लागि Simulation and Drill को अभ्यास गराउने										

पाँचपोखरी गाउँ शिक्षा योजना (२०८२-२०९२)

	जम्मा		०	०	०	०	०	०	०	०	०
संस्थागत संरचना र क्षमता विकास									०		
१	विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक गर्ने	पटक	०	०	०	०	०	०	०		
२	शैक्षिक कार्ययाचो निर्माण गर्ने	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०
३	विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना बनाउने	पटक						०			
४	योग्यता, क्षमता र वरिष्ठताको आधारमा प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने	निरन्तर						०			
५	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन विनियम तयारी गर्ने	विद्यालय						०			०
६	वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गर्ने	पटक									
७	अभिभावक भेला गर्ने	पटक									
८	विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गर्ने	पटक									
९	विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने	पटक									
१०	विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक गर्ने	पटक									
११	प्रधानाध्यापक प्रोत्साहन उपलब्ध गराउने	प्रतिशत	३२०	३२०	३२०	३२०	३२०	१६००			१६००
१२	शिक्षा योजनाको निर्माण, प्रबोधिकरण र परिमार्जन	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००		
१३	शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समितिले वित्तिय पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम, अभिभावक तथा अन्य सङ्घसंस्था सँग समन्वय र साझेदारी गर्ने	विद्यालय									
१४	विद्यालयमा गठन हुने विभिन्न समितिका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखिकरण	पटक									
१५	विद्यार्थी तथा अभिभावकहरूको गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय									
१६	सामाजिक लेखापरिक्षण र प्रतिवेदनलाई सार्वजनिक गर्ने	विद्यालय									
१७	विद्यालयहरूमा सेवा वडापत्रको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय									
१८	आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	सङ्ख्या									
१९	विद्यालयको कार्यसम्पादन मुल्याङ्कन गर्ने	विद्यालय									
२०	प्रधानाध्यापक लाइ कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय									
२१	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	सङ्ख्या									
२२	प्रधानाध्यापकलाई प्रोत्साहन भत्ता	जना	३२०	३२०	३२०	३२०	३२०	१६००			१६००
२३	विद्यालय कर्मचारीको प्रोत्साहन	जना									
२४	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय कर्मचारीको क्षमता विकास	सङ्ख्या		५०	५०	५०	५०	२००			२००
२५	शिक्षा शाखाका कर्मचारीको क्षमता विकास	जना	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०
२६	वार्षिक कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००			१००
	जम्मा		८६०	९१०	९१०	९१०	९१०	४५००	५००	०	४०००
योजना कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समन्वय र सहजीकरण											
१	शिक्षा योजना कार्यान्वयनका लागि स्पष्ट संस्थागत संरचना तथा जिम्मेवारी निर्धारण		१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००		
२	वार्षिक कार्ययोजना (AIP) तथा बजेटसँग शिक्षा योजना आवद्धिकरण										
३	कार्यान्वयन मार्गदर्शन (Guidelines) तयार गरी सबै सरोकारवालालाई अभिमुखीकरण										
४	आवश्यक मानव स्रोत, प्राविधिक सहयोग तथा साधन—स्रोत व्यवस्थापन										
५	अन्तर—निकाय समन्वय तथा साझेदारी संयन्त्र सुदृढीकरण										
६	नियमित अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा प्रगति प्रतिवेदन प्रणाली स्थापना										
७	सूचकमा आधारित प्रगति मापन तथा तथ्य व्यवस्थापन (EMIS) सुदृढीकरण										
८	पारदर्शिता, सामाजिक लेखापरीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ सञ्चालन										

पाँचपोखरी गाउँ शिक्षा योजना (२०८२-२०९२)

९	जोखिम व्यवस्थापन तथा समस्या समाधान संयन्त्र विकास										
##	आवधिक समीक्षा, सिकाइ आदान—प्रदान तथा आवश्यक परिमार्जन व्यवस्था		०	५०	०	५०	०	१००			१००
	जम्मा		१००	१५०	१००	१५०	१००	६००	५००		१००
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन											
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन (M&E) ढाँचा र सूचकहरू विकास	पटक									
२	वार्षिक तथा त्रैमासिक प्रगति समीक्षा बैठक सञ्चालन र प्रतिवेदन पेश	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०		
३	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०		
४	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक									
५	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक									
६	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक									
७	सामाजिक लेखापरीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ आयोजना	पटक									
८	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक									
९	विद्यालयस्तरीय नियमित अनुगमन तथा कक्षा अवलोकन	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००
१०	सिकाइ उपलब्धि परीक्षण र नतिजा विश्लेषण	पटक									
११	EMIS व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढीकरण	पटक	४००	०	४००	०	४००	१२००			१२००
१२	अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा सुधारात्मक कार्ययोजना निर्माण तथा कार्यान्वयन										
	जम्मा		१०००	६००	१०००	६००	१०००	४२००	५००		३७००

अनुसूची -२				शिक्षक दरबन्दी														जम्मा — ३०० जना								
क्र.स.	विद्यालयको नाम	प्रावि						निमावि				मावि							प्राविधिक				बालविकास सहजकर्ता र विद्यालय कर्मचारी			
		श्रेणी		करार	राहत	गा.पा	संघ सस्था	श्रेणी तृतीय	करार	राहत	संघ	श्रेणी तृतीय	करार	राहत	संघ सस्था	संघ	गा.पा	प्रदेश	ल्याब कसिटिण्ट	निमावि प्रशिक्षक	मावि प्रशिक्षक	उमावि प्रशिक्षक	बालविकास सहजकर्ता संघ	बालविकास सहजकर्ता गा.पा.	विद्यालय लेखापाल	विद्यालय कर्मचारी
		द्वितीय	तृतीय																							
१	श्री भिमविद्याश्रम मा वि	०	५	०	०	०	०	०		३		०		२		१	२						१	१	१	२
२	श्री जनहित आ वि	०	३	०	२	१	०	०		०	१												१			१
३	श्री चण्डिका मा वि	०	३	२	१	१	०	०		२						३	१	१					२		१	२
४	श्री घडजला आ वि	०	१	२	१	०	०	०		०														१		१
५	श्री भोताडदेवि मा वि	०	४	०	०	१	०	०		२				२	३	२	१						१		१	१
६	श्री गणेश आ वि, मजुवा	०	१	१	०	१	०	०		०														१		१
७	श्री सातकन्यादेवि आवि	०	१	०	१	०	२	०		०													१			१
८	श्री डुखाड आ वि	०	१	१	१	१	०	०		०													१	१		२
९	श्री थाङ्पालभ्याली मा वि	१	८	०	४	१	०	०		६				४			३	१					३	२	२	४
१०	श्री सातकन्यामति मा वि	०	४	१	०	१	२	०		०	१				२	३	१	१					१		१	१
११	श्री कुम्भेश्वरी आ वि	०	०	१	३	१	०	०		०													१			१
१२	श्री जुगल आ वि	०	०	०	१	०	०	०		०													१			१
१३	श्री थाङ्पालघाप मा वि	१	४	०	०	०	०	२	१	०		६	२ उमावि										१		१	१
१४	श्री गोल्मेश्वरी आ वि	१	२	१	२	१	२	०		२														१		१
१५	श्री वल्लामाई आ वि	०	२	१	१	०	२	०		०														१		१
१६	श्री भुमेश्वरी आ वि	०	०	१	१	०	०	०		०														१		१
१७	श्री बालसुधार आ वि	०	०	०	१	०	०	०		०														१		१
१८	श्री गणेश आ वि भोटेनाम्लाड	२	०	१	१	२	०	०		०	१												१			१
१९	श्री भोटेनाम्लाड मा वि	१	४	२	०	०	२	०		२						३	३	१					२		१	२
२०	श्री लागर्चे मा वि	१	४	०	१	०	०	०		३				२	२	१	१						१	१	१	२
२१	श्री सरस्वती आ वि	१	१	०	१	०	२	०		०													१			१
२२	श्री नौलिङ्गेश्वरी आ वि	०	२	२	१	२	०	०		०	१												१	१		२
२३	श्री क्षेत्रपालेश्वरी मा वि	१	२	१	०	०	०	२		१			२ उमावि	४	६				१	२	२	४	१		१	१
	जम्मा	९	५२	१७	२३	१३	१२	४	१	२१	४	६	४	१२	६	१४	१३	५	१	२	२	४	२१	१२	१०	३२

अनुसूची -३
विद्यालय विवरण

क्र.स.	विद्यालयको नाम	प्रधानाध्यापकको नाम	फोन नं.	ठेगाना (पा.था.गा.पा)	सञ्चालित कक्षा
१	श्री जनहित आ.वि	ओदारमान ग्राडदेन	९८६४९६५३५४	१, बाँसखर्क	ECD - ८
२	श्री भिमविद्याश्रम मा.वि	अनिल कुमार तामाङ	९८६४९६५३५५	१, बाँसखर्क	ECD - १०
३	श्री चण्डिका मा.वि	दमि सिंगी लामा	९८६४९६५३५६	२, बरुवा	ECD - १०
४	श्री धडजाला आ.वि	लिला कुमारी दनुवार	९८६४९६५३५८	२, बरुवा	ECD - ५
५	श्री गणेश आ.वि, मजुवा	अमिर कुमार बस्नेत	९८६४९६५३५९	३, भोताङ	ECD - ३
६	श्री भोताङदेवि मा.वि	सन्तोष अधिकारी	९८६४९६५३६०	३, भोताङ	ECD - १०
७	श्री डुखाङ आ.वि.	उर्मिला खड्का	९८६४९६५३६१	३, भोताङ	ECD - ५
८	श्री सातकन्यादेवि आ.वि	ढक ब. खड्का	९८६४९६५३६२	३, भोताङ	ECD - ३
९	श्री थाङपालभ्याली मा.वि	राजु तामाङ	९८६४९६५३६३	४, थाङपालकोट	ECD - १२
१०	श्री कुम्भेश्वरी आ.वि	देविप्रसाद पौड्याल	९८६४९६५३६४	५, गुन्सा	ECD - ५
११	श्री सातकन्यामति मा.वि	प्रेम बहादुर तामाङ	९८६४९६५३६५	५, गुन्सा	ECD - १०
१२	श्री बच्छलामाई आ.वि	बाबु तामाङ	९८६४९६५३६७	६, थाङपालघाप	ECD - ५
१३	श्री गोल्मेश्वरी आ.वि	दिलमणि पौड्याल	९८६४९६५३६८	६, थाङपालघाप	ECD - ८
१४	श्री भूमेेश्वरी आ.वि	मिरा थापा अधिकारी	९८६४९६५३६९	६, थाङपालघाप	ECD - ३
१५	श्री थाङपालघाप मा.वि	आत्मराम दंगाल	९८६४९६५३७०	६, थाङपालघाप	ECD - १२
१६	श्री जुगल आ.वि	अजय कुमार धिताल	९८६४९६५३७१	६, थाङपालघाप	ECD - ३
१७	श्री बालसुधार आ.वि	विनोद सत्याल	९८६४९६५३७२	७, भोटेनाम्लाङ	ECD- ३
१८	श्री भोटेनाम्लाङ मा.वि	गोपिकृष्ण पराजुली	९८६४९६५३७३	७, भोटेनाम्लाङ	ECD - १०
१९	श्री गणेश आ.वि	निर्मला धिताल	९८६४९६५३७५	७, भोटेनाम्लाङ	ECD - ८
२०	श्री क्षेत्रपालेश्वरी मा.वि	भानुभक्त धिताल	९८६४९६५३७६	७, भोटेनाम्लाङ	ECD - १२
२१	श्री सरस्वती आ.वि	लक्ष्मी चालिसे	९८६४९६५३७७	८, लाँगर्चे	ECD - ५
२२	श्री नौलिङ्गेश्वरी आ.वि	आशमा तामाङ	९८६४९६५३७८	८, लाँगर्चे	ECD - ८
२३	श्री लाँगर्चे मा.वि	राममणि धिताल	९८६४९६५३८०	८, लाँगर्चे	ECD - १२
२४	श्री याङ्ग्री एकेडेमिक स्कुल	निमा खेण्डो शेर्पा	९८६४६९७९०९	२, बरुवा	ECD-१० (गुठी)

अनुसूची -४
विद्यार्थी संख्या - २०८२

क्र.स.	विद्यालयको नाम	कक्षा ECD			कक्षा १ देखि ८ सम्म			कक्षा ९ देखि १२ सम्म			कुल जम्मा
		छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	
१	श्री भिमविद्याश्रम माध्यमिक विद्यालय	१७	१४	३१	७४	८५	१५९	१६	१६	३२	२२२
२	श्री जनहित आधारभूत विद्यालय	१३	१३	२६	३७	३६	७३	०	०	०	९९
३	श्री धङ्जाला आधारभूत विद्यालय	७	८	१५	२२	२२	४४	०	०	०	५९
४	श्री चण्डिका माध्यमिक विद्यालय	१२	९	२१	५५	५७	११२	११	२०	३१	१६४
५	श्री याङ्ग्री एकेडेमिक सेन्टर	१८	२१	३९	७४	९०	१६४	२०	१४	३४	२३७
६	श्री भोटेनाम्लाड माध्यमिक विद्यालय	६९	६८	१३७	२६६	२१४	४८०	३७	२५	६२	६७९
७	श्री क्षेत्रपालेश्वरी माध्यमिक विद्यालय	९	४	१३	३४	४६	८०	४२	३८	८०	१७३
८	श्री गणेश आधारभूत विद्यालय, भोटेनाम्लाड	११	६	१७	३०	५०	८०	०	०	०	९७
९	श्री बालसुधार आधारभूत विद्यालय	७	०	७	१२	१०	२२	०	०	०	२९
१०	श्री सातकन्यामती माध्यमिक विद्यालय	४४	३३	७७	१४६	१४५	२९१	३१	२१	५२	४२०
११	श्री कुम्भेश्वरी आधारभूत विद्यालय	२३	१७	४०	६६	५०	११६	०	०	०	१५६
१२	श्री सरस्वती आधारभूत विद्यालय	९	४	१३	३६	३४	७०	०	०	०	८३
१३	श्री लाँगर्चे माध्यमिक विद्यालय	१०	१२	२२	५६	५५	१११	५६	२८	८४	२१७
१४	श्री नौलिङ्गेश्वरी आधारभूत विद्यालय	१६	१५	३१	८९	७८	१६७	०	०	०	१९८
१५	श्री गणेश आधारभूत विद्यालय, मजुवा	१४	१५	२९	१०	१८	२८	०	०	०	५७
१६	श्री भोताडदेवी माध्यमिक विद्यालय	८	१३	२१	१४१	११३	२५४	४१	३४	७५	३५०
१७	श्री दुखाड आधारभूत विद्यालय	१९	१९	३८	३१	३०	६१	०	०	०	९९
१८	श्री सातकन्यादेवी आधारभूत विद्यालय	९	१८	२७	२६	३०	५६	०	०	०	८३
१९	श्री जुगल आधारभूत विद्यालय	५	३	८	६	३	९	०	०	०	१७
२०	श्री भूमेश्वरी आधारभूत विद्यालय	९	१२	२१	७	१०	१७	०	०	०	३८
२१	श्री गोल्मेश्वरी आधारभूत विद्यालय	२४	२०	४४	८८	१०४	१९२	०	०	०	२३६
२२	श्री थाङ्पालधाप माध्यमिक विद्यालय	१३	६	१९	३०	४१	७१	७०	५२	१२२	२१२
२३	श्री बच्छलामाई आधारभूत विद्यालय	९	१२	२१	४९	४८	९७	०	०	०	११८
२४	श्री थाङ्पालभ्याली माध्यमिक विद्यालय	५६	५०	१०६	२२७	२२५	४५२	१०८	९५	२०३	७६१
	जम्मा	४३१	३९२	८२३	१६१२	१५९४	३२०६	४३२	३४३	७७५	४८०४

अनुसूची -५

गाउँकार्यपालिकाको निर्णय

पाँचपोखरी थाङपाल गाउँकार्यपालिकाको बैठकको निर्णय पुस्तिका

आ.व. २०८२/०८३

ठक नं.- १४ बैठक मिति:- २०८३/०३/०८

ठक स्थान:- गाउँपालिका

गते मिति २०८३/०३/०८ गते यस पाँचपोखरी थाङपाल गाउँकार्यपालिकाका अध्यक्ष श्री टामी लामा ज्ञेयतामा कार्यपालिकाको बैठक बसी निम्न बमोजिमको विषयहरूमा छलफल गरी निर्णय गरियो।

उपस्थिति:-

सि.नं.	नाम थर	पद	हस्ताक्षर
१	श्री टामी लामा	अध्यक्ष	
२	श्री सुनिता अधिकारी	उपाध्यक्ष	
३	श्री आलोक कुमार स्याङ्खो	सदस्य	
४	श्री बाबुनाल स्याङ्खो	सदस्य	
५	श्री सुत खिरिङ तामाङ	सदस्य	
६	श्री कुल बहादुर बस्नेत	सदस्य	
७	श्री काले गोले	सदस्य	
८	श्री नारायण भट्टराई	सदस्य	
९	श्री मुके तामाङ	सदस्य	
१०	श्री बिष्णु बहादुर खड्का	सदस्य	
११	श्री लक्ष्मी तामाङ	सदस्य	
१२	श्री रीता तामाङ	सदस्य	
१३	श्री लक्ष्मी तामाङ	सदस्य	
१४	श्री कल्पना पण्डित	सदस्य	
१५	श्री टामी शेर्पा	सदस्य	
१६	श्री विमला बिस्वाकर्ता	सदस्य	
१७	श्री लक्ष्मण कुडकेल	सचिव	

पाँचपोखरी थाङपाल गाउँकार्यपालिकाको बैठकको निर्णय पुस्तिका

आ.व. २०८२/०८३

बैठक नं.- १४ बैठक मिति:- २०८३/०३/०८

बैठक स्थान:- गाउँपालिका

क्र.सं.	विषय	निर्णय
४०	पाँचपोखरी प्राथमिक अस्पताल सुदुरीकरण, पाँचपोखरी थाङपाल	रु. २,९९,०००.००
४१	प्राथमिक स्वास्थ्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम	रु. १,६८,४४८.००
४२	ब्यासाइटोल खानेपानी आयोजना, पाँचपोखरी थाङपाल १	रु. ७,०७,२०६.००
४३	राष्ट्रिय शैक्षिक सुधार कार्यक्रम (भोलाइ देवी मा.वी.)	रु. २२,९४३९.००

१) पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिकाको आ.व. २०८२/२०८३ को गाउँसभाबाट विनियोजन भएको विषय तथा प्रकोप शिपकबाट जतन चिन्डे-सडक मर्मतमा २०८३/०२/२५ को गाउँकार्यपालिकाको निर्णयमा रु. ४० हजार विनियोजन भएकोमा १५ हजार नपुग भएकाले विषय तथा प्रकोप शिपकबाट रु. १५ हजार थप गरी रु. ६५ हजार भुक्तानी दिन प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतलाई आदेश दिने सर्वसम्मत निर्णय गरियो।

२) पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिकामा आ.व. ०८२/०८३ न्यायीक समितिबाट सम्पादन भएका कार्यहरूको प्रतिवेदनलाई अनुमोदन गर्ने सर्वसम्मत निर्णय गरियो।

३) पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका अन्तर्गत गाउँपालिका कार्यालय, वडा कार्यालय, सूचना केन्द्र, स्वास्थ्य संस्थाहरूमा कार्यरत सम्पूर्ण कर्मचारीहरूको मिति २०८३ आश्विन १ गते देखी २०८३ पौष मसान्तसम्म ६ महिनाका लागी करार म्याद थप गरी कामकाज लगाउन प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतलाई आदेश दिने सर्वसम्मत निर्णय गरियो।

४) पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका अन्तर्गत वडा नं. ६ मा रहेको शहिद पार्कमा खेल व्यायामका सामग्रीहरू व्यवस्थापन गर्ने आ.व. २०८२/२०८३ को गाउँसभाबाट विनियोजन भएको उपाध्यक्ष सम्वद्धी कार्यक्रमबाट रु. १ लाख अमानतबाट कायं गर्ने दिने सर्वसम्मत निर्णय गरियो।

५) पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका अन्तर्गत वडा नं. ७ मा रहेको पानी चौरमा निर्माण हुने गुराँस तालका लागि IEE गर्नको लागि आ.व. ०८४/०८४ को बजेट सेवा परामर्शबाट भुक्तानी हुने गरी रु. ३ लाख बजेट विनियोजन गर्ने सर्वसम्मत निर्णय गरियो।

६) पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा योजना मिति २०८२/०८३ देखी २०९१/०९२ सम्मको १० वर्षे शिक्षा कार्य योजना २०८३ पास गर्ने सर्वसम्मत निर्णय गरियो।

गाउँपालिका गान

विविध जाति, भाषा, धर्म, संस्कृतिका हामी
विकास पथमा लम्किएर बन्नुपर्छ नामी ।

इन्द्रावती सललल नसा नसा मेरो
दोर्जेलाक्पा हाँसीरन्छ सधैं सेरोफेरो

च्योच्योडाँडा, नागीडाँडा हाम्रै शिरमाथि
पाँचपोखरी, आमायाङ्ग्री सदावहार साथी ।

कान्तिपुरलाई प्यास मेटाउने हाम्रा आफ्नै सिन्धु
स्वाभिमानी आत्मनिर्भर बनाउँ यही विन्दु ।

पालिकाको समृद्धिलाई आत्मसम्मान ठानी
प्रण गर्छु अघि बढ्छु मूलमन्त्र मानी ।

रचनाकार : उत्तममणि पौड्याल